

JÁSZKUNSAÉG

A TUDOMÁNYOS ISMERETTERJESZTŐ TÁRSULAT SZOLNOK MEGYEI SZERVEZETÉNEK FOLYÓIRATA

1964. MÁRCIUS—JÚNIUS.

X. ÉVFOLYAM, 1-2. SZÁM.

JÁSZKUNSAÉG

A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat
Szolnok Megyei Szervezetének folyóirata

Megjelenik negyedévenként

1964. március—június.

X. évfolyam, 1—2. szám.

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető a Posta Központi Hírlap Irodánál (Bp., V., József nádor tér 1.) és a postahivataloknál. Előfizetési díj: 1 évre 20,— Ft. Csekk számlaszám: egyéni előfizetésnél 61.280, közületinél 61.066.

A szerkesztő bizottság elnöke:

S z u r m a y E r n ő

Szerkesztő bizottság:

Barna Gábor, Kisfaludi Sándor, Lévai István,
Mészáros Ferenc, Sári Mihály, Soós István

Felelős szerkesztő:

K a p o s v á r i G y u l a

Szerkesztőség: Szolnok, Kossuth tér 4.

Telefon: 23—50.

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk
vissza.

Kiadja a Szolnok megyei Néplap
Lapkiadó Vállalat

Felelős kiadó: Füleimen Lajos

Index-szám: 25 910

768-64. Szolnok Megyei Nyomda Vállalat,
Szolnok, Május 1 u. 19.

Felelős vezető: Mészáros Sándor

TARTALOM:

Tíz esztendő múltán	1
Dr. Mezősi Károly: Móra Ferenc levele diák korából	4
Sterbetz István: Hazai rizstermelésünk és a madárvilág	14
Dr. Lakatos Károly: A tbc elleni küzdelem történeti áttekintése	18
Kovács Gyula: A kémiai technológiai fejezetek tanításának és tanulásának megkönnyíté- se	23
Hódi Jenő: Parkosítsunk! — de hogyan? ...	26
Kaposvári Gyula: Szolnoki Téli Tárlat — 1963	32
Szabó László: Adatok az újjászervezett szociáldemokrata párt történetéhez. (A szentesi és mezőtúri program)	39
Lükő Gábor: Egy bányásznotha	48
Sági Pál: „Szocialista módon dolgozni, tanulni és élni!” (A Szolnok megyei szocialista brigádok kulturális életéből.)	50
Szilágyi Miklós: A Tisza halászatának kutatása	56
Dr. Sebők György: A Szolnok megyében működő társadalmi bíróságok munkájának néhány problémájáról	62
Dr. Ferenczi György: Az állati eredetű gümőkór ellen	66
Dr. Dénes Lajos: A szarvasmarha-gümőkór mentesítés karcagi tapasztalatairól	69
Dr. Rónai András: Szolnok környéke a földtani tudományos kutatás középpontjában	75

Fórum:

„Életforma és lakáskérdés” című tanulmányhoz. (K. Balogh Magda)	78
A mezőgazdasági gépek gazdaságos üzemeltetésének szervezeti és műszaki problémái. (Kasza Béla)	81
Szolnok megye története a legrégibb időktől napjainkig. Állandó kiállítás a Szolnoki Múzeumban. (Csalog Zsolt)	84

A Társulat életéből:

Elnöki megnyitó a TIT Szolnok megyei küldöttgyűlésén. (Dr. Schlammadinger József)	89
Számszerű adatok a TIT Szolnok megyei Szervezetének háromévi munkájáról	92
Szolnok megyei cikkbibliográfia (1963. okt. 1.—1964. márc. 31.). Összeállította: Sági Pál ...	95

Képek:

Chiovini Ferenc: Sorompó	33
Fazekas Magda: Szőlőevő	34
Papi Lajos: Leányfej	35
Berényi Ferenc: Szerszámudvar	36
Antal Ilona: Női fej	37

A címlapon:

A szolnoki múzeum épülete. (Foto: Nagy József)

Tíz esztendő múltán

1964-ben második évtizedébe lépett a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Szolnok Megyei Szervezetének ismeretterjesztő folyóirata. Bármilyen jelentéktelennek tűnik is tíz év népünk történetében, ez az elmúlt tíz év embert s erőt próbáló jellegét tekintve jóval többet jelent mindannyiunk számára. S ez a maga számszerűségében futó felhő árnyának érződő tíz esztendő éppen tartalma miatt elegendő idő egy folyóirat életképességének megítéléséhez. A Jászkunság kiállotta az idők próbáját. Kiállotta, mert mindvégig hű maradt eredeti célkitűzéseéhez, s mivel kiállotta, ezzel bizonyította legjobban az induláskor maga elé tűzött alapvető feladatok helyességét.

Tömörítette maga köré Szolnok megye alkotó értelmiségének legjobbait. Fórumává lett szűkebb hazánk múltját, jelenét, sőt alakuló jövőjét bemutató cikkeknek anélkül, hogy megrekedt volna valami szűk provincializmus sekélyes állóvizében. Nyomon követte iparunk fejlődését, távlatokat s elképzeléseket is adott sohasem rugaszkodva el a valóság talajától. Ott volt az ország s a megye történetében, népünk életében végbement legnagyobb változás bölcsőjénél, a mezőgazdaság szocialistává válásának tudatformáló vajúdásánál. De most már – eredményeink ismeretében – önhittség nélkül elmondhatjuk, hogy sohasem volt az események egyszerű szemlélője, hanem mindig igyekezett teljesíteni a gorkiji hivatást: a maga erejével világra segíteni és erősíteni az újat. Igaz, hogy néha a folyóirat hangja mutált kissé, máskor meg kamaszos hirtelenséggel nyúlt olyan témák után is, amelyeknek csak csillogó külszíne vonzotta a szemet. De az is igaz, hogy nem egyszer felszínre hozott olyan történelmi, irodalmi értékeket, amelyek nélkül az ismeretlenség vagy a felejtés homályában maradtak volna. Bár nem volt széleskörű olvasóközönsége, hiszen azok sem pártfoglalták eléggé, akikhez szólt (tíz év távlatában talán ez volt az egyetlen keserű íz szerkesztőinek szájában!), mégis megnyugtató forrás-anyagul szolgált a természet- és társadalomtudományok marxista ismereteinek terjesztéséhez. Olykor egy-egy elismerő reagálás a fővárosból, az ország más tájegységeiről, vagy éppen Európa messzi városaiból, s mindig a párt biztató meg bíráló szava, s utunk helyességének tudata – ime, ezek voltak hű kísérőink tíz év töretlen útjain.

Most, újabb tíz esztendő kapujában nem lesz talán érdektelen szószerint felidézni azokat az elgondolásokat, amelyekből a Jászkunság megszületett.

„A Társadalom- és Természettudományi Ismeretterjesztő Társulat, az értelmiség új tömegszervezete kétféle igény nyomán alakult. Egyrészt az értelmiség megtalálta helyét az épülő szocializmusban, felismerte feladatát, a nép szolgálatát és tudását, a tudományos ismereteket minél szélesebb körben akarja terjeszteni. Másrészt dolgozó népünk is napról-napra igényesebb: minél többet akar tudni abból, amit a múlt és saját körülményei elzártak tőle. Mindezekeken felül az is mindennapos tapasztalat, hogy a dolgozókat főleg szűkebb lakóhelyük története, a vidék kulturális megnyilat-

kozásai, a tudományok és művészetek helyi vonatkozásai érdeklik elsősorban. Például: bármennyire is szívesen foglalkoznak történelemmel, különleges módon felfokozódik ez az érdeklődés, ha az országos eseményeket saját városukkal vagy községükkel hozzák kapcsolatba – vagy: egészen másképp nézik azokat a művészi alkotásokat, melyeket a köztük élő művészek alkottak, – vagy: alig vannak néhányan, akik pl. egy ásatásról szóló leírást elolvasnának, de azonnal érdeklődéssel fordulnak feléje, ha a leletek esetleg éppen a szomszédságban kerültek napvilágra.

Az ismeretterjesztő előadások ezt az igényt nem tudják teljes mértékben kielégíteni. Nem ad lehetőséget erre egyrészt a rendelkezésre álló idő rövidsége, másrészt a hallgatók korlátozott száma. Különbözik is az emberek – szintén a tapasztalat szerint – szívesen olvassák el még egyszer, sőt többször azt, amit hallottak és ami tetszett is nekik.

A Társulat tervezett, egy cikkhez vagy tanulmányhoz mértén nagyobb szabású, kiadványai sem tölthetik be ezt a szerepet, mertbíz ezek nagyobb tárgykörre vonatkoznak, kiterjedt és általában hosszú ideig tartó kutatást igényelnek, szakmai felülvizsgálatuk ismét esetleg hónapokig eltarthat. Azok a helyi vonatkozások, melyek a Társulat központi beszédvázlatait kiegészítik, ilyenformán csak néhány előadásban és csak aránylag kevés ember számára jutnak nyilvánosságra.

Az egyetlen Szolnok környéki sajtótermék, a Szolnok megyei Néplap, napilap és célkitűzései miatt legfőljebb néha, és akkor is csak korlátozottan adhat teret ilyen közleményeknek. Egyéb folyóiratok egyrészt országos jellegűek, és éppen ezért helyi dolgokkal csak kivételes esetben foglalkozhatnak, másrészt a néhány vidéki folyóirat (Tiszatáj, stb.) az Írószövetség lapja, nem ismeretterjesztő céllal indult, hanem kifejezetten irodalmi kiadvány.

A dolgozók megnyilatkozó igényei és érdeklődése kívánatosabbá teszik az olyan folyóirat megjelenését, amely a Társulat szakosztályainak munkaterületével foglalkozik és a munkaterületek szolnoki, Szolnok megyei (vagy nagyobb környéket érintő) vonatkozásait vizsgálja a dolgozók elé. Ez azonban semmiképpen sem mehet a minőség rovására. A Társulat céljaihoz mértén és célkitűzéseibe méltóan a megjelenő cikkek, tanulmányok, közlemények tudományos igényű színvonalat kívánunk. A színvonalat meghatározó alapelveket így lehetne megfogalmazni: a megjelenő cikk mértéke az, hogy a megfelelő szakfolyóiratban (pl. a történelmi tanulmány a Századokban) is megállná a helyét.

Hogy a folyóirat a tömegekhez közelebb jusson, feltétlenül illusztrálnak kellene lennie (művészi alkotások reprodukciói, fényképei, eredeti és művészi értékű rajzok, stb.).

Az 1000 példányszám biztosítaná, hogy a folyóirat anyaga minden érdeklődőhöz eljusson. (Hány előadás kellene pl. abhoz, hogy egy-egy helyi vonatkozásról szerte a megyében 1000 ember tudomást szerezzen?! És akkor is még csak egyszer hallgatta volna!...) A folyóirat különben arra is lehetőséget nyújtana, hogy a fontosabb, nagyobb érdeklődésre számot tartó tanulmányok igen kis költséggel, az 1000-nél nagyobb példányszámban különnyomatként is megjelenjenek.

A folyóirat a Társulat lapja lenne, tagjai közül kerülne ki a szerkesztőbizottság. Olyan tagokból, akik nemcsak nevüket adják, hanem tevékenyen részt vesznek a lap munkájában, és akik egyúttal a folyóirat egy-egy munkaterületének szakértői is. A munkatársak is elsősorban a Társulat tagjai, de a folyóirat és a Társulat fejlődésével számukat egyre növelni kell – a minőség csorbulása nélkül.” (A Társadalom- és Természettudományi Ismeretterjesztő Társulat Szolnokon megindítandó folyóiratának tervezete, 1953. szept. 10.)

Joggal vetődhet fel minden olvasónkban a „Hogyan tovább?” kérdése. Szeret-

nénk erre is válaszolni, megerősítve újól a tervezetben foglaltakhoz, mint alapelvekhez való ragaszkodásunkat.

A gyakorlatban eddig is gyakran megtettük, de a jövőben tudatosan tágitjuk a látóhatárt megyénk földrajzi határain túl is. Abból a megfontolásból indulunk ki, hogy az Alföldnek, mint hazánk egyik legjellegzetesebb tájegységének problémái, fejlesztésének útjai többé-kevésbé azonosak, vagy legalábbis hasonlóak. Ezeknek feltárására, összefogására legalkalmasabbnak az alföldi megyéket összekapcsoló Tisza partján, az Alföld szívében fekvő Szolnok látszik. Természetes, hogy a tudományos és művészeti ismeretterjesztés, a tudományos kutatás és búvárkodás közérdekű eredményeinek publikálására a Jászkunság vállalkozik, annál is inkább, mert az alföldi megyék egyetlen ilyen jellegű folyóirata.

Ebben az esetben elodázhatatlan a szerkesztő bizottság kibővítése éppen társ megyénk hasonló érdeklődésű, az ottani TIT körül csoportosult értelmiségi dolgozói közül. Nyilván olvasóink is érdeklődéssel olvasnák azokat a cikkeket, tanulmányokat, amelyek az általuk munkatársainkká szervezett kutatók, ismeretterjesztők tollából származnak, mint ahogyan társ megyénk leendő olvasói számára is külön érdekességet jelent majd egy-egy Szolnok megyei híradás.

Ezzel már érintettem is egyik legégetőbb problémánkat, az olvasóközönség pártfogásának megnyerését. Nem elsősorban anyagi érdek mondatja ezt velünk, hanem a közönség iránt érzett felelősségtudat. Sok értékes gondolat megvalósítható s a fejlődést meggyorsító terv, elgondolás – úgy éreztük olykor – pusztába kiáltott szóként hangzott el. S azt is állítjuk, hogy az olvasókör leszűkülésében nem tartalmi, hanem szervezési, terjesztési hibák voltak a ludasak.

Az alapelvek feladása nélkül gazdagítanunk kell a közlendő anyagok tematikáját, és vele együtt a terjedelmet, még olvasmányosabbá tenni a cikkeket, tanulmányokat a tudományosság igényének szigorú fenntartásával.

Még az eddiginél is határozottabban törekszünk a ma kérdéseit tollhegyre tűzni, a szerzők és olvasók figyelmét egyaránt jelenünk és jövőnk megoldásra váró problémái felé irányítani, anélkül természetesen, hogy lemondanánk nemzeti múltunk feltárásáról.

Az új évtized küszöbén a Jászkunság szerkesztő bizottsága kéri a régi és új munkatársait, olvasóit, hogy munkánk sikerét bírálataikkal, észrevételeikkel, tanulmányaikkal segítsék.

Móra Ferenc levele diák korából

A kiskunfélegyházi Móra Ferenc Gimnázium volt kiváló diákjának, népszerű nagy írónknak néhány relikviáját őrzi: a kisgimnazista korára visszaemlékező Móra *Confiteor* . . . c. művének kéziratát, a hatodikos gimnazista Móra Ferenc nagy gonddal készített egyik rajzát és azt a határozatot, amelyet tízéves érettségi találkozójuk megrendezésére vonatkozólag Móra készített el, és mint „elnök” írt alá. – Volt osztályfőnöke, Eyszrich György leányának birtokában van annak az üdvözlő beszédnek az eredeti kézírata, amellyel ugyancsak VI. gimnazista korában Móra osztályfőnökét névnapja alkalmából üdvözölte. Elemi iskolai és gimnáziumi anyakönyvek, a kiskunfélegyházi gimnázium nyomtatott értesítői, s végül a helyi újságoknak már az iskolás Móra Ferencről is olykor, elszórtan megemlékező adatai jelentették a *dokumentációt*, amely Móra diák korának megírására rendelkezésünkre állott.

A közismert *Móra-írások*, mint a *Szeptemberi emlék*, az *Üri kalap* és számos elbeszélésének, versének életrajzi vonatkozásai vetitek még elének a szegény diák küzdelmes életét. Végül Móra Ferenc legközvetlenebb családtagjaitól nyert értesüléseimből, a volt diáktársak és kortársak adatközléseiből adódott az előbb említettekkel együtt az a *forrásanyag*, amelynek felhasználásával Móra Ferenc kiskunfélegyházi gyermekkorát és tanulóéveit feldolgoztam.¹

Utóbb a gyermekből ifjúvá serdülő, *14 éves Móra levelét* juttatták el hozzám közlés és a benne előforduló helyi vonatkozású adatok, nevek, események megmagyarázása végett.²

Ez a diákkori Móra-kézirat „Rimóczy József gymn. VI. oszt. tanulóinak” az akkori Pest megyei Tószeg községbe címzett borítékból és négy oldalas levélből áll. A levelet „Móra Ferkó” mint „gymn. V. o. t.” írta alá. Minthogy Móra és Rimóczi *osztálytársak* voltak, már a címzett VI. oszt. és az aláíró V. oszt. tanuló voltából is következik, hogy a boríték eredetileg nem ehhez, hanem egy évvel későbbi, szintén Rimóczi Józsefnek küldött levélhez tartozott. Ezt egyébként a tószegi postahivatal érkezési bélyegzője is elárulja. Az ezen látható 4-es szám ugyanis az 1894. évet tünteti fel, a levél pedig, a szövegből megállapíthatóan, kétségkívül 1893-ban íródott. Az érkezési postabélyegzőn kivehetően júl. 27-i dátum, minthogy 1894-ből való, a levél keltének közelebbi megállapítására szintén nem lehet irányadó. Móra Ferenc a levelet dátummal nem látta el. A rajta lévő, idegen kéztől származó „1893. júl. 21.” időmegjelölésből csak az évszám a helyes. Ez abból is megállapítható, hogy Móra a levélben már a nyár elmúlásáról, az ősz közeledéséről ír. Augusztus hónapra utalnak általában az új tanév kezdésére vonatkozó részletek. A levélnek azonban van egy olyan konkrét adata is, amelyből az írás ideje pontosan és minden kétséget kizáróan megállapítható. Móra ugyanis adatokat közöl a Félegyházi Hírlap „tegnapi (20-i)” számából, amely a gimnáziumban megüresedett tanári állások betöltéséről adott hírt. A *Félegyházi Hírlap* 1893. augusztus 20-i számában valóban megtaláljuk – egyes eltérésekkel – a Móra

levelében a gimnáziumi tanári állásokra történt pályázatokról szóló hírközlést.³ Így „Móra Ferkó” alább közölt és ismertetett levelét 1893. augusztus 21-én írta.

Mínthogy Móra Ferenc 1879. július 19-én született, a 14 éves gyermek-ifjú Móra eddig ismert legkorábbi levelével állunk szemben.

A levél borítékját, első és negyedik oldalát fénymásolatban is bemutatjuk. Teljes szövegét az alábbiakban közöljük:

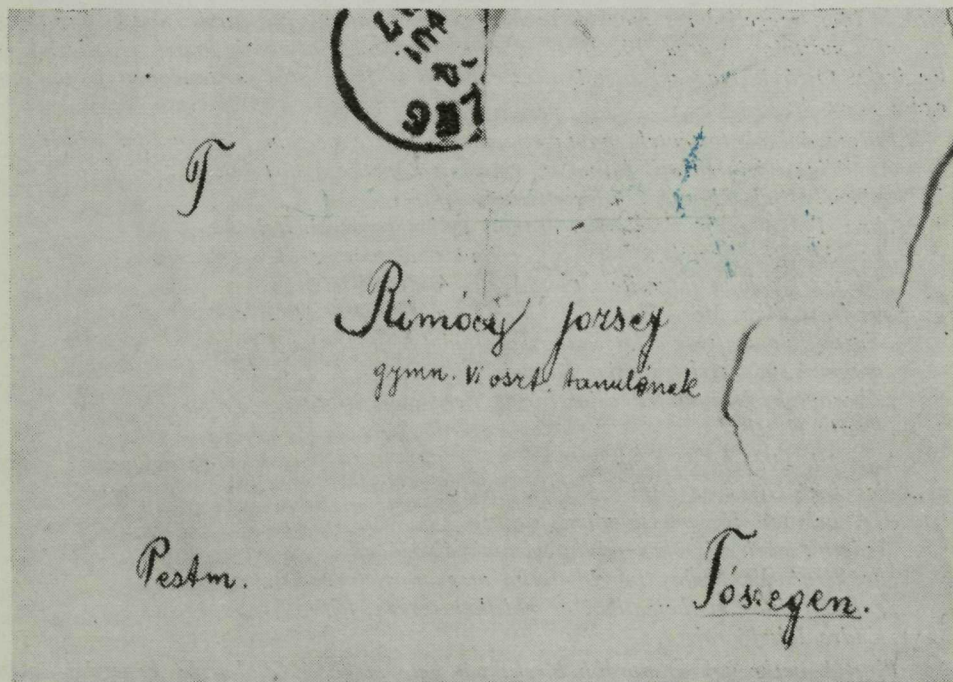
T.

Rimóczi József
gymn. VI. oszt. tanulóinak,

Tószegén.

Kedves Barátom!

Nem tudom, mire véljem bosszas hallgatástokat, mely engem szerfelett nyugtalanít. Azt sem tudom, mikor mentetek el, mert arra sem érdemesítettetek bennünket, hogy elmeneteltek előtt eljöttetek volna. Nagyon rosszul esett ez nekem, de még mindig reméltem, hogy levelet írtok. Mamáék kérdezték, hogy talán összevesztünk, hogy nem jöttetek el. Én védelmeztelek, azt állítván, hogy nem voltunk ott, mikor ott voltatok, hanem hagytál ott levelet, melyet az ablakon dobtál be. Reméltem, hogy valóban küldeni fogsz levelet, annál inkább, mert a könyveid nálam maradtak s szóban forgott, hogy a jövő tanévben hozzánk jöttök lakni. De levél mindekkoráig nem jött, s most valami történt, a mi végtelenül elkeserített. Most vasárnap (20-án) találkoztam Batkával és az édes atyjával, kik lakást kerestek. – Imre értesített, hogy jövőre visszajöttek. – Te bizonyára tudtad, hogy Batka bejön s mégsem üzentél tőle semmit sem a könyvekre, sem a lakásra vonatkozólag. Mit akarsz? Miért történt mindez? Mit vétettem? Ha akaratomon kívül vétettem akármelyiteknek, – a mit nem biszek –

Móra Ferenc diákkori levelének címzése

akkor bocsánatot kérek s ezennel felbúvlak, hogy mibelyt levelem megkapod, azonnal írj, nem tudom mire vélni, ha azonnal nem fogsz írni. Batka mondta, hogy vissza fogtok jönni. Hová mentek lakásra? Nem merem remélni, hogy hozzánk jöjjetek, babár nagyon szeretném. Mama azt mondta, hogy 12 fűrt ért elvállal, alább nem. Jertek hozzánk, tudod, milyen gyöngy életünk lesz akkor. Hiszen, ha rajtam állna, ingyen elvállalnánk benneteket. Ha nem jöttök hozzánk, illúzióim tönkre mennek. Már előre elképzeltem, hogy mulatunk a szüreten, hogy segítjük egymást rajzból, latinból, hogy sétálunk a szép, napos őszi délutánokon, mikor szünidő van, sétálunk, de nem pajkosan, hanem komolyan, mint főgymnasistákhoz illik, én leszoktatlak a dobáryzásról, te rászoktatsz a cigarettázásra, hogy elbeszélgetünk téli estéken tatáékkal, milyen boldog életet élünk a kis szobában bárman, senkitől nem háborgatottan. Most ezek az ábrándok mind füstbe mennek.

De ne pengessünk ilyen szomorú hírokat, térjünk át vigabb dolgokra... Hogy vannak kedves szüleid, testvéreid, hogy vagy te, meg Lajoska? Én hamarabb írtam volna, de annyi istencsapása ért, hogy no! Fájt a torkom, a gyomrom, a szemem (most is gyöngé), most pár napja oly rosszul voltam, hogy nem tudtam magamról semmit. Máskülönbén egészségesek vagyunk. Elmeneteled után hazajöttek a bátyámék, kik megrövidítik a különben hosszú szünidőt, mely máskép nem tudom, hogy telt volna el jó barátok, foglalkozás, olvasni való nélkül. Egy felől bátyám a komoly vidámságú családapa, másfelől a vidám komolyságú családanya s előttünk a négy fecsegő, virgoc gyermek; egy barna leányka és fűicska s két szőke kis fű... boldog vagyok, csak az fáj, hogy a napokban már elbagynak bennünket, elbagynak azok, kiket annyira szeretünk...! gyertek a helyükre ti.

Sárgulnak a falevelek, fonnyadnak a virágok, múlik a nyár, közeledik az ősz, a mit az ablakon be-befűjő hűvös szellő is tanúsít, múlik az idő... Az idő, mely tőlem most hamar s gyorsan elröpül. Az én életem ebből áll: 5-6 óraker felkelek, öltözködöm, reggelizem s megyek tanulni 12-ig, délután 3-ig, azután unatkozom. Van három conditióm: Varga József II. (latin, magyar), Solymosi József II. (latin) és Reviczky Ottó I. magyar osztályos. Reviczkyt a jövő, 1893/94. tanévben is tanítom egész éven át.

Furcsa dolgok történtek, mióta elmentetek. Sorra veszem s elmondom mind:

A „Félegybázi Hírlap” július 13. száma a következő birt hozta:

– Segélydíjak kiosztása a gymnasium-

„ban. Folyó 23-án, délelőtt 9 óraker az igazgatói hivatal-

„ban jelentkezhettek a 4613/1893. számú tanácsvégezés ál-

„tal segélydíjban részesített tanulók. 1. A Petőfi-féle

„50 frtos díjat Móra Ferenc gymn. IV. o. t. nyerte el. 2. a

„Tarán féle 30 frtos díjat Szilágyi László IV. o. t. 3. a Kriszt-

„mann A.-féle 15 frtos díjat Kalmár Béla IV. o. t. 4. a dr.

„Zborovszky-féle 20 frt. díjat Forgó Ferenc V. o. t.

„nyerte el stb.

Eyszrich kilépett és bajúszt bord, de a Tóth leányt nem adták neki. Erre nézve a „Félegybázi Hírl.” tegnapi (20-iki) száma ezt írja:

– A helybeli főgymnasiumban megüre-

„sedett tanári állásokra eddig három pályázó adta

„be kérvényét. Szalay László, latin, magyar nyelvre, Osztro-

„gonácz János matematikai és phisikai szakra, ifj.

„Endre László rajzra.

Most következnek az apróbb bírek: pár bete meghalt Choboczky képezdei tanár, helyébe jött Rózsa, Zajzon, a képezdei igazgató elmegy innen, helyébe jön Faluvégi Albert.

Kedves Barátom!

Nem tudom, mire vélyem hozzáas hall-
gatásokat, mely engem szerfelett nyug-
talanít. Azt sem tudom, mikor mentetek
el, mert arra sem érdekesítettek ben-
minkot, hogy elmentek-e elött eljötté-
tek volna. Nagyon rossz eszt és nekem,
de még mindig reméltém, hogy levelet írtok.
Hamarok késdedtek, hogy talán összevartok,
hogy nem jöttetek el. Lávidelmertetek, az
álltván, hogy nem voltunk otthon, mikor
ott voltatok, hanem hagytátok levelet, melyet
az ablakon dobtál be. Reméltem, hogy való-
ban küldeni fogsz levelet, annál inkább,
~~mert, könnyűt, málna, maradtok 11 óráig~~
forgott, hogy a jövő tanévi hozzáink jöt-
tek lakni. De levelet mindakkorig nem jöttél
most valami történt, a mi végtelenül el-
keserített. Most vasárnap (10. án) találkoztam
Daskával és az idős atyjával, kik lakást ke-
rtek. Imre értesített, hogy jövőre viss-
zajöttök. Te bizonyára tudtad, hogy Bab-
ka bejött mégsem üzentél tőle semmit sem
a könyvekre, sem a lakásra vonatkozólag.
Mit akarsz? Miért történt mindez? Mit véte-
tem? Ha akarsz tomon kívül vételem a-
kormelyeteknek, - a mit nem hiszek - akkor
bocsánatot kérek, sőt annál felhívlak, hogy
mihelyt levelem megkapod, azonnal írj, nem
tudom mire vélni, ha azonnal nem fogsz írni.

Az időjárásunk nagyon furcsa, eső nincs, pedig rég nem volt, a kánikula nem rendes, nincs nagyon meleg, mégis olyan nyomasztó a clima. Hidd meg barátom, hogy e nyomasztó helyzetben oly jól esett a Markuszek levele, igaz, hogy csak egy pár sor volt, de mégis jól esett tudnom, hogy van valaki, a ki megemlékezik rólam, nem bűntem, hogy te feledkezz meg rólam, te, – aki Bóbnal és Lajossal legjobb barátom voltál ...

Most voltam künn a nagy, magyar pusztán, erre emlékeztet az ott szedett, asztal-Kalmár az inasokkal dorbézolnak, Ranezay, Forgó, Horváth gigerliskednek (mikor lomon beverő, száraz virágcsokor, lesz a pusztáról beszélőnivalóm, ha megérkeztek.

Kocsis búzza nem a Kun László, – hanem a Draskovits szekerét, Keresztési és tanítani megyek, mindennap látom őket fényesen kiöltözve sétálni) és udvarolnak Kiss Marinak, a kiért, mint a „Félegyb. birl.” írja, párbajt vívtak. Sztójakovics és Markuszek visszajönnek. A „Bika” sétával őli a napot.

Ha levelem megkapod, azonnal írnék, mert ha nem írsz, azt hiszem, ha vissza jössz is haragszom. Négy napra leveled várom. Hogy van Jaloska? Tisztelem kedves szüleidet és testvéreidet, benneteket pedig vár szerető barátotok 31-én

Móra Ferkó
gymn. V. o. t.

u. i. Itthon van Kovács Imre, nem jó lenne triumvirátusunkba negyedik tagnak? Czimem: III.k. Daru u. 1194. sz. Vár ölelő barátod F.

A levél magyarázatául mindenekelőtt azt kell közölnöm, hogy Móra Ferenc és a címzett Rimóczi József is⁴ az 1892–93. tanévben a kiskunfélegyházi gimnázium IV. osztályát végezte el. Az akkori nyolc osztályos gimnáziumban ez a mai általános iskola VIII. osztályának megfelelő osztály volt. Amikor Móra is magát már büszkén írja gymn. V. o. tanulónak, ez annyit jelentett, hogy a gimnázium négy alsó osztályának elvégzése után, az 1893. év szeptemberétől már mint „felsős”, főgimnáziumi diák folytatta tanulmányait.⁵

Az 1892–93. tanévben a gimnázium IV. osztályának 32 rendes és 1 magántanulója volt. Az egész osztályban Móra Ferenc az egyetlen színjeles tanuló.⁶

Mínthogy a levél az egyes számú megszólítás után mindjárt többes számot használt („hallgatástokat”, „elmentetek” stb.), meg kell jegyezni, hogy Rimóczi Józsefnek Lajos nevű öccse is járt a kiskunfélegyházi gimnáziumba, három osztállyal lejjebb. Amikor tehát Mórának a gimn. IV. osztályába jártak, Rimóczi Lajos I. o. tanuló volt. József Móra Ferencnél csaknem másfél évvel idősebb volt, Lajos pedig, akit levele végén Móra tréfásan „Jaloska” néven említ, Móránál csak néhány hónappal volt fiatalabb.⁷

Móra és a két Rimóczi fiú között baráti kapcsolat alakult ki. A szünidőre hazautazó Rimóczi József már a könyveit is Móránaknál hagyta, s az előző tanév végén arról tárgyaltak, hogy az új tanévben a fiúk Móránakhoz jönnek lakni. Ezt a Móra-szülőkkal is megtárgyalhatták. Mórát ezért érintette kellemetlenül, hogy a szünidőre való hazautazásuk előtt nem szóltak be hozzájuk, nem köszöntek el tőlük. Ferenc diplomatikusan kimentette a két Rimóczi fiút az anyja előtt. Még inkább neheztelt Móra a barátjára, amiért az egész szünidőben nem írt. Még aug. 20-án is bizonytalan-ságban volt. A lakáskeresés ügyében beutazó Batka Imrével, egyik osztálytársukkal sem küldött üzenetet.⁸ Szinte csalogatóan tárja fel Móra Ferenc barátai előtt a „gyöngy életet”, amely hármukra vár, ha hozzájuk jönnek lakni, a „kis szobába”. Ő ingyen is adna lakást barátainak, de a „mama” 12 Ft-nál alább nem vállalja a fiúkat lakásra. Bár Ferkó „illúzió”-ról beszél, a náluklakás és baráti kapcsolat több előnyét megcilllogtatja: szüreti mulatság, közös tanulás, szünidei séták, cigarettázás, a téli este-ken családi beszélgetések „tatáékkal” – aligha tévedünk, ha mindebben nemcsak

a barátkozó diák „ábrándját” keressük, hanem azt a körülményt, hogy a *Móra-család vidéki diákokat fogadott és keresett szállásra*, mert az a havi 12 Ft is valamit könynyitett nehéz anyagi helyzetükön.

A meghitt, egyszerű családi kör ismertetése, amelyikben a két idegenből jött fiú szeretetteljes otthonra találnak, bizonyára őszinte érzésből fakadóan áradt az ifjú Móra tollából. De milyen meglepő kifejezése a 14 éves diáktól a hozzájuk hívásnak az, amikor István bátyja, a felesége és kis gyermekeik távozásával kapcsolatban – „kiket annyira szeretünk” – írja: *gyertek a helyükre ti!*” Hogy pedig bátyja családjának jellemzésére Móra már *Petőfinek Arany Jánosról és feleségéről írt sorait vette át*: „Egy felől bátyám, a komoly vidámságú családapa, másfelől a vidám komolyságú családanya, s előttük a négy fecsegő, virgonc gyermek”,⁹ arra mutat, hogy a még alig ifjú Móra Ferenc korát jóval meghaladó irodalmi tájékozottsággal rendelkezett. Talán része volt ebben városa Petőfi hagyományának is. Ugyan ki vetné Móra Ferkó szemére, hogy Petőfi szavait nem tette idézőjelbe? Ellenben dicséretére válik, hogy már 14 éves korára eljutott Petőfi prózai műveinek olvasásáig. A levélben a kibontakozó költői lelket sejteti a közelítő ősz hangulatos leírása, és a pusztza szemléléséről írt rész: „Most voltam künn a nagy, magyar pusztán... lesz a pusztáról beszélőnivalóm, ha megérkeztek”. A kiskun pusztza szépséges „felfedezése” a kis diák részéről kétségkívül szintén Petőfi-hatás.

Különös figyelmet érdemel a levélnek az a helye, amelyikben Móra a maga *szünidei elfoglaltságáról* szól. Arról, hogy reggel már korán, 5-6 órakor felkel, délelőtt 12 óráig, vagy délután 3 óráig tanítványaihoz jár, akiket pótvizsgára készít elő. Három névszerint is említett „gyámolítottját” a gimnázium nyújtotta latinus műveltségre mutató „conditíóm” szóval említi. Mindhárom fiú az I-II. osztály bukott diákja, a gimnázium nyomtatott értesítője szerint, mégpedig az egyik, akiről Móra azt írta, hogy a következő tanévben is egész éven át tanítani fogja, az I. osztályt, mint őt tárgyiból bukott tanuló, ismételte. Több adatunk is van arról, hogy Móra Ferenc felsős gimnazista korában állandóan foglalkozott gyenge tanulók korrepetálásával és javítóvizsgára való előkészítésével, de hogy ezt a munkát már ilyen korán, 14 éves korában is végezte, arra vonatkozólag e levél értékes forrás. A kitünő, szegény diákok sorsa volt ez az önfenntartás és önkitanítás az akkori társadalomban. Természetesen az ilyen diák magatartásában és életségében merőben különbözött a gondtalan életet élő osztálytársaktól. Erre az ellentétre Móra is rámutat a levélben: mikor ő tanítani megy, mindennap látja három osztálytársukat, amint az utcán „gigerliskednek”, „fényesen kiöltözve sétálnak”. Más osztálytársai viszont „az inasokkal dorbézolnak”. Annak a kornak diák-inas ellentétében itt a dorbézoláson van a hangsúly, amit a diák magatartásában Móra elítélt.¹⁰

Bár tudjuk, és a levél alaphangulata is azt árulja el, hogy Móra Ferenc jókedélyű, barátkozó, meleg, társas érzésű diák volt, de a „komoly”, „főgymnasistákhoz illő” magatartást már 14 éves korában hangsúlyozta. Maga is korán kezdett „udvarolni”, tanítványai hűgáinak; hatodikos gimnazista korában már a saját neve alatt jelentek meg a helyi újságban halálos szerelemről szóló versei, de ekkor a levélben még a félegyházi „furcsa dolgok” között említi, hogy egy Kis Mari nevű leánynak udvarló osztálytársai „párbajt vívtak”. Ez valóban megtörtént, a komikus esettel a helybeli újság is foglalkozott.¹¹

A kiskunfélegyházi újságnak ugyanabban a számában, amely a Móra levelében is említett diákpárbaj esetét leírta, olvashatjuk a „*Segélydíjak kiosztása*” c. híradást is. Móra Ferenc levele ezt említi elsőként a helyi „furcsa dolgok” között. Bizony, nem is volt az egyszerű eset, hogy a már hat osztállyal működő „főgymnasium”-ban a IV. gimnazista kisdíák Móra Ferenc érdemelte ki a legnagyobb, a „*Petőfi féle 50 frtos*” segélydíjat, vagyis ösztöndíjat.¹² Természetesen jelentős esemény a Móra-család életé-

Batka mondta, hogy vissza fogtok jönni. Hová mentek lakásra? Nem merem remélni, hogy hozzánk jőjtek, habár nagyon szeretném. Ma ma azt mondta, hogy se jöttétek elvállal, alább nem. Jöttök hozzánk, tudod, milyen gyöngy életünk lesz akkor. Mostan, ha rajtam állna, ingyen elvállalnánk keneteket. Ha nem jöttök hozzánk, illuszióm tönkre mennek. Már előre elképzelttem, hogy mulatunk a szünetben, hogy segítjük egymást rajzból, latinból, hogy sétálunk a szep, napos östi délutánokon, mikor szünidő van, sétálunk, de nem fejkosan, hanem komolyan, mint főgymnasiszálkhoz illik, én leszek a társaság vezetője, te ráveszed a cigarettáidat, hogy elbeszélgetünk téli este. Társaságot, milyen boldog életet élünk a kis szobában három, senkitől nem háborgatottan. Most csak te a brándot mind füstbe mennek.

De ne pengessünk ily szomorú hurokat, térdünk az vigasztaló dologra... Hogy vannak kedves szüleid, festvéreid, hogy vagy te meg Lajoska? Én hamarabb istan volna, de anyja is tenetapára ért, hogy ne! Fajt a szorkom, a gymron, a szemem (most is gyöngy), most pár napja ily szorult voltam, hogy nem tudtam magamról semmit. Máskülönben egész nap csak vagyunk. Elmentek led után barátok a barátok, kik megörövidítik a különben hosszú szünidőt, mely más képen nem tudom, hogy volt volna eljő barátok, foglalkozás, olvasás való nélkül. Egy felől barátom a komoly vidámságra erőlédre, másfelől a vidám ko-

ben is a nagy összegű stipendium, a vele járó dicsőség, az, hogy a „deák” Ferenc kapta a gimnázium kiosztott ösztöndíjai között is az első, a Petőfi emlékére alapított segélydíjat. Nagy volt a szülők öröme, büszkesége is. Móra Ferenc nemcsak tőszegi barátjának, osztálytársának írta meg az ösztöndíjak odaítéléséről az újsághírt, hanem később, egyik legkedvesebb elbeszélésében is feldolgozta. Az édesapja, „Márton szücs” ekkor gondolt arra, hogy „úri kalapot” vesz az ócskapiacon most már a gimnázium felső osztályába kerülő fiának. Miután a kalapot megvette, és sietett hazafelé, elbűszkélkedett a „vasáros”-nak, hogy ezt az „úriembernek való” kalapot a saját fiának vette:

„– A Ferenc fiamnak, a deáknak – buggyant könnybe az öröm a foltozószücs szemében. – Olvasta tán a tekintetes úr az újságban, hogy stipendiumot kapott a negyedik gimnáziumban.

– A maga fia? – fanyalgott a vasáros.

– Az enyim, igenis. Ötven pengő-forintot hozott az ha- tegnapelőtt a bizonyítvánnyal, oda is adta az anyjának. No, gondoltam, ezt a nagy örömet megfizetjük a gyerekeknek. Úri kalappal lepem meg, mondtam az anyjának. Helybenhagyta, hát most viszem neki az örömet. Szaladok is, hogy még ágyban éjrem. Ezt lássa meg először, ha a szemit kinyitja a lelkem.”¹³

Arra megint Beke Lajos tanár emlékezését idézzük a kitűnő bizonyítvány és a legnagyobb stipendium mellé, hogy milyen diák is volt, mivel érdemelte ki Móra Ferenc a gimnázium legnagyobb elismerését, jutalmát:

„Osztályának legjobb tanulója volt, hasonlíthatatlanul fölötte a többinek. Mégpedig olyan értelemben, hogy sohasem volt más osztályzata, mint jeles... felelete és írásbeli dolgozata sem volt más, mint jeles... Ferenc ambíciója akkor (gimnazista korában) még csak annyi volt, hogy méltó legyen Pista bátyjához.”¹⁴

István bátyját, aki a szünidőt családjával együtt otthon, Kiskunfélegyházán töltötte, Móra Ferenc a levelében is említette. Itt ezt csupán azzal egészítjük ki, hogy az 1893. év nyarán a Félegyházi Hírlap rendszeresen, hetenként közölte a tanító-poéta Móra István verseit, és hírt adott verseskötete közeli megjelenéséről is.¹⁵ A maga hamarosan megnyilvánuló írói törekvéseiben Móra Ferenc elsősorban a nála 15 évvel idősebb bátyját tekintette „mesterének”.

Amire a közölt levélben, tekintettel a későbbi nagy publicista íróra, még fel kell figyelniünk, az az ifjú Móra érdeklődése egyelőre szűkebb hazája, szülővárosa eseményei, „közügyei” iránt, ha ugyan ennek tekinthetjük a helybeli iskolák életében bekövetkezett változásokat, a tanárokkal kapcsolatos híreket. Nemcsak a kiskunfélegyházi gimnáziumban, hanem az itteni állami tanítóképzőben bekövetkezett tanár- és igazgatóváltásról is tudósította a barátját.¹⁶ A rendszeres újságolvasót árulja el az, hogy az iskolai szünet időszakából, július és augusztus hónapból a helybeli hetilap több számából is megírta a híreket.

A fő szenzáció a vidéki osztálytárs számára bizonyára az lehetett, amit Móra Eyszrich György tanárúkról írt meg, hogy „kilépett és bajúsztt hord, de a Tóth lányt nem adták neki”. E tanár neve ismerős a *Szeptemberi emlék*-ből is: ő volt az a „latin tanár úr”, aki „ölben vitte be az iskolába” az osztály küszöbéhez lopódkodó kisdíákot, amikor ki kellett maradnia, mert nem tudták a tandíjat megfizetni. – Eyszrich György mint pap-tanár került a kiskunfélegyházi gimnáziumhoz, azután világi tanár lett, s mint ilyen, bajúsztt kezdett hordani. Különösnek tűnik fel, de a levélben említett „Tóth lány”-nak nemcsak a személyét sikerült megállapítanom, hanem *70 év után*, az 1963. év végén *személyesen* tájékoztatott a levél reá vonatkozó részéről. Arról, hogy Eyszrich tanár járt hozzájuk, de az apja ezt nem szívesen nézte.¹⁷ Ime, még ilyen intim dolog is érdekelte a 14 éves, máskülönben „komoly” diákot.

A maga korának ortográfiája szerint hibátlan helyesírású levél Móra Ferenc diák korának, diák jellemének megismeréséhez értékesen járul hozzá. Abból az alkalmából, hogy 1964. február 8-án Móra Ferenc halálának harmincadik évfordulójáról emlékezünk meg, s ez alatt az elmúlt három évtized alatt műveinek olvasótáborára egyre nőtt, alkotásai és emberi értékei az idő haladásával nemhogy feledésbe merülnek, de jelentőségükben, példamutatásban mind jobban kidomborodnak: úgy véljük, hogy mint nagy íróink első írásai, a 14 éves Móra Ferenc levele is irodalomtörténeti érdeklődésre tarthat számot.

Mezősi Károly

JEGYZETEK:

1. **Móra Ferenc félegyházi élete** c., több évvel ezelőtt készült, 1960-ban kedvezően lektorált és kiadásra javasolt, de azután a megjelenésre váró irodalomtörténeti dolgozatok „limbusába” került tanulmányom egyik fejezetében. (A limbus szót Móra többször használja, meg is magyarázza, hogy rajta az íróasztal sülyesztője értendő.) — Az itt közölt levél külön kiadását, bár ezt itt említett tanulmányomban is feldolgoztam, részletes életrajzi munkám közeli megjelenésének bizonytalansága indokolja.
2. **Péter László** irodalomtörténésztől, Szegedről a közölt levelet fénymásolatban, ismertetés céljából azzal az értesítéssel kaptam meg, hogy eredetije **Tauszig Mária** miskolci tanárnő birtokában van. — A levél címzettjéről, Móra volt diaktársáról Tauszig Mária volt szíves közölni, hogy **Dr. Rimóczi József** Miskolcon mint rendőrfőkapitány működött.
3. Az újságcsövetség a hírek rovatában a következő: „**A főgymnasiumban** megüresedett tanári állásokra eddig három folyamodó adta be kérvényét a városi hatósághoz, és pedig: Szalay Gyula magyar, latin nyelvre, Heringer Sándor magyar, latin nyelvre, Osztrigonátz János matematika és fizika szakra és ifj. Endre László a rajzra”. — Maga a híradás tehát hibás volt annyiban, hogy három pályázó bejelentése után névszerint négyet sorolt fel. Móra ezt levelében úgy korrigálta, hogy egy pályázót kihagyott. Szalay Gyula nevét viszont Móra írta tévesen Lászlónak.
4. Az anyakönyvekben -i végződéssel írtak a nevet, csak Móra tisztelte meg az y-nal.
5. A kiskunfélegyházi gimnázium 1891-ig csak mint négy osztályos algimnázium működött. Nyolc osztályos főgimnáziummá éppen akkor fejlesztették ki, amikor Móra Ferenc is az iskola tanítványa volt. Az 1893–94. tanévben, amikor Móra a gimn. V. osztályába került, a fokozatosan kifejlődő főgimnázium VII. osztálya nyílt már meg. — Vö. A kiskunfélegyházi Móra Ferenc Gimnázium Emlékkönyve fennállása 150. évfordulója alkalmából (1960) c. munkájában **Mezősi Károly**: Az algimnázium története, benne Móra Ferenc diákkorára vonatkozó adatokkal.
6. A Kis-Kun-Félegyházi Városi Kath. Főgymnasium Ertesítője az 1892–93-iki tanévről, 40. l.
7. Rimóczi József Tószegen 1878. febr. 16-án, Lajos nevű öccse ugyanitt 1880. febr. 18-án született. Szüleik közül csak édesanyjukat jegyezték be „magánzó” foglalkozással (A kiskunfélegyházi Móra Ferenc Gimnázium 1892–93. évi osztályanyakönyveiből).
8. A levélben említett Batka Imre volt az 1892–93. tanévben a IV. osztály egyetlen magántanulója. A gimnázium nyomtatott értesítője szerint a III. és IV. osztályból összevont magánvizsgát tett. Újkéscei születésű volt, gazdálkodó fia.
9. Vö. a kis kompillátor leleplezésére **Petőfi: Úti levelek** Kerényi Frigyeshez, VII. levél, Arany János családjáról: „Egy felől a komoly vidámságú családapa, más felől a vidám komolyságú családanya s előttük a két fecsegő, virgocnc gyermek, egy szőke leánya s egy barna kis fiú...”
10. Móra Ferenc osztályfőnöke a gimn. V. osztályában az 1893-ban fiatal tanárként Kiskunfélegyházára került **Benke Lajos** volt. Ő visszaemlékezésében Móra Ferencnek osztályáról, a diákok magatartásáról igen elítélően nyilatkozott. Az osztály legtöbb tanulója hanyag, fegyelmezetlen volt, egyesek kocsmába jártak, s ezért már az V. osztályból több tanulólt eltiltítottak. Móra Ferencet azonban külön kiemelte, hogy „még ilyen környezetben, ilyen iskolatársak közt is meg tudott maradni tiszta jeles, mintatanulónak, és kifejlődött azzá a derék és művelt emberré, aki lett”. — **Móra Ferenc diákkorából** c. emlékezése a Félegyházi Közöny 1934. márc. 18-i számában.
11. A Félegyházi Hírlap 1893. júl. 16-i száma **Párbajhősök** címen írta le azt az esetet, hogy két gimnazista fiú egy náluk is fiatalabb leány miatt a Lövölde nevű városi parkban eredeti módon vívott párbajt: vastag nádpálcával agyba-főbe verték egymást. Miután így a „lovagiasság követelményének” eleget tettek, kibékültek és hazamentek. Otthon valószínűleg folytatása volt az esetnek, és a „nádpálcák, melyekkel párbajoztak, közelebbi érintkezésbe jöttek a párbajhősökkel, mikor a mama és papa az esetet megtudták”.
12. A segélydíjakat számos, a gimnázium jó tanulója, szegény diákjai számára létesített alapítványok kamataiból évenként osztották. Móra Ferenc a következő években, mint felső osztályos gimnazista is többször elnyerte még ezt a legmagasabb jutalmat, mint VIII-os gimnazista pedig 65 Ft jutalomban részesült. — L. a kiskunfélegyházi Móra Ferenc Gimnázium története c. id. munkában **Kurgyis Ferenc** feldolgozását a főgimnázium történetéről, 107–108. l. — Móra Ferenc levelében csak két osztálytársát és az egy osztállyal feljebb járó Forgó Ferencet említi meg, akivel már mint diák és később mint felnőtt ember is jó barátságban állott. Egyébként Mórával együtt az 1892–93. tanév végén 13 diák részesült segélydíjban. — A levélbe, Móra adatközlésébe kisebb hibák csúsztak: a segélydíj kiosztásáról a hírt nem a Félegyházi Hírlap júl. 13-i, hanem a júl. 16-i száma közölte, s a tanács végzés a segélydíjak odaítéléséről nem 4613/1893., hanem 4345 1893. sz. határozattal történt. Kalmár Béla nevű osztálytársa nem a Krisztmann-

féle, hanem a Maar-féle alapítvány 15 Ft-os díját kapta. E tévedések azt mutatják, hogy az újság híradása után több mint egy hónappal irt levélben Móra Ferenc emlékeztetőből közölte az adatokat. — Az 50 Ft-os ösztöndíj nagyságára, vásárlóértékére vonatkozólag a helyi újság ár- és adatközlései nyomán néhány összehasonlító adat 1893-ból: 1 q búza ára 7 Ft, „legjobb” 7 Ft 20 kr, 1 q kukorica ára 4 Ft, hizott sertés métermázsánként 43—45 Ft, kilogrammonként 44—48 kr; 1 hektóliter kitűnő fehér bor ára 20—22 Ft. — Gimnáziumi tanár javadalmazása évi 800 Ft fizetés és 100 Ft lakbér, tanító fizetése évi 550 Ft, városi írnok fizetése évi 400 Ft. — Vagyis **Móra Ferkó 50 Ft-os ösztöndíja több volt egy tanító havi fizetésénél**, megfelelt 7 q búza vagy egy 110 kg-os sertés árának. Mai érték szerint mintegy 2000 Ft-nak. Ugyanígy a két szállásra fogadott vidéki diák havi 12 Ft szállásdíja 3 q kukorica árának felelt meg, kb. 500 Ft-nak. — A szegény emberek háztartásában ezek számottevő összegek és értékek.

13. A Daru utcától a Móra Ferenc utcáig című kötetben **Üri kalap** c. elbeszélés.
14. A Félégyházi Közlöny id. cikkében.
15. „**Móra István** zentai népiskolai tanítónak, városunk szülöttének, az ifjabb költői nemzedék egyik legtehetségesebb tagjának, lapunk mai tárcájában közölt gyönyörű költeményére e helyen is felhívjuk olvasóink

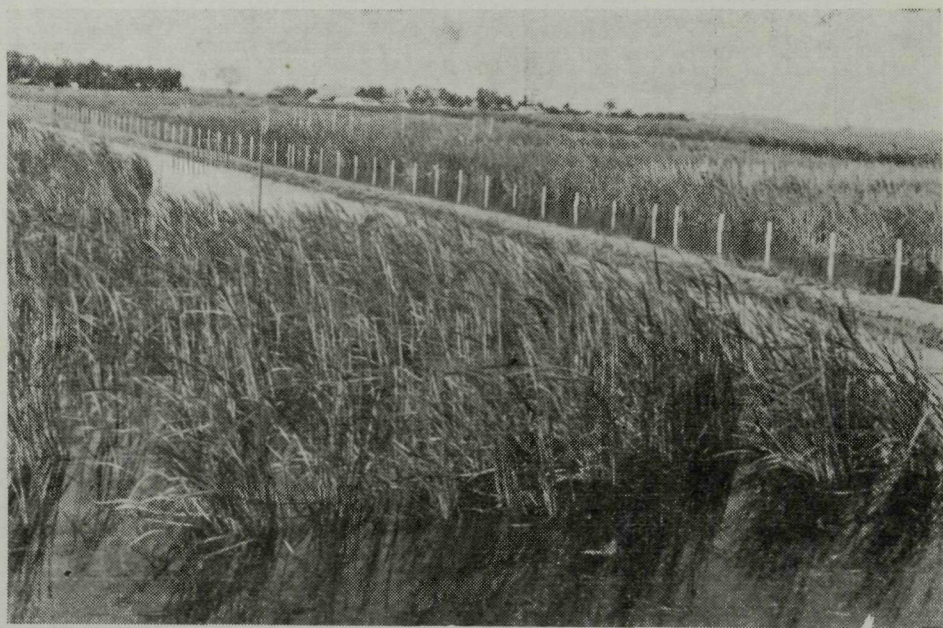
figyelmét. E költemény mutatvány szerzőnek szeptember elején megjelenő verskötetéből” — írja hírei között a félégyházi újságnak ugyanaz a száma, amelyik a gimnáziumi ösztöndíjak odaítéléséről is tudósított (júl. 16.). Ugyanekkor közli **Móra István**: Furulyaszó c. versét, azzal a megjegyzéssel, hogy ez mutatvány a szerzőnek „A fészek” címen hamarosan megjelenő kötetéből. — A verseskötet azonban 1894-ben jelent meg „Földszint” címen.

16. A levélben említett Chobodiczky Alajos (Móra tévesen írta a nevét) képezdei tanár hirtelen haláláról a Félégyházi Hírlap 1893. aug. 13-i száma emlékezett meg. Az igazgatóváltozás is így következett be. — A gimnáziumba most pályázó **Szalay Gyula** Kiskunfélégyháza neves, műzeumalapító tanára volt, Móra későbbi „poeseos”, irodalom tanára, akiről írásaiban nagy szeretettel emlékezett meg, Szalay Gyula latin—magyar szakos tanárt és Beke Lajos történelem—földrajz szakos tanárjelöltet 1893. augusztus 27-én Kiskunfélégyháza város közgyűlése egyhangúlag választotta meg gimnáziumi tanárrá. — Félégyházi Hírlap szept. 3-i száma. A Móra-levélben említett többi pályázó tanár nem került a gimnáziumhoz.
17. Özv. Klász Sándorné, Tóth Izabella, aki 1878-ban született, Tóth Károly kiskunfélégyházi rendőr főkapitány leánya „hitelesítette” a Móra-levélben közölt hírt.

Hazai rizstermelésünk és a madárvilág

Az utóbbi évtizedekben rohamlépésben kiépülő rizstelepek üdén zöldelő sakk-táblái, a katonás rendben sorakozó beton műtárgyak, a kiégett sziki réteket átszelő csatornák hálózata jellemzőivé váltak már a jászkunsági tájnak. Egy viszonylag kényes, féltve óvott, belterjes kultúrnövény hódított itt tért magának az évszázadokon át maradi kezdetlegességgel mívelt magyar pusztákon. Gazdasági, népelelmezési jelentőségét már sokat méltatták. A rizsföldek azonban nem csupán termelési vonatkozásban játszanak egyre fontosabb szerepet az Alföld életében. Biológus szemmel is sok újat, érdekeset találunk benne, mivel állatföldrajzi változások, terjeszkedési mozgalmak, megváltozott táplálékadottságokkal kapcsolatos sajátos jelenségek színterét is jelenti a magyarországi rizstermelés.

Hazai állatvilágunk életében elsősorban a madárvilág számára hozott a nagyüzemi rizskultúrák kiterjesztése nagy horderejű, egyes fajok életében mondhatni korszakot jelentő változást. A múlt században végbement vízszabályozások során mintegy 37 000 km² árterület, mocsár és láp került szárazra, nem kevesebb, mint az egész

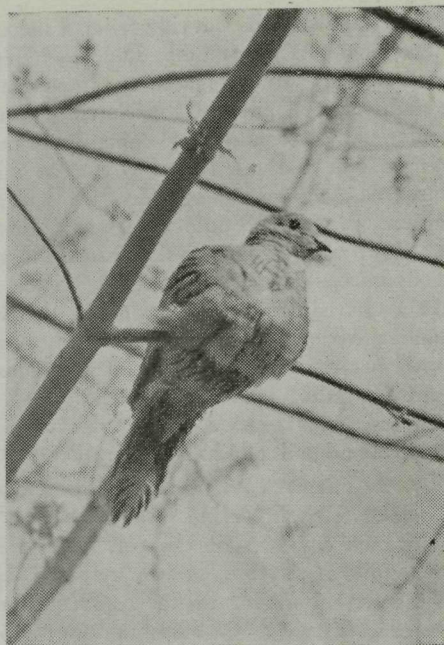
A rizsföld mocsári élettere nagy vonzerőt gyakorol a madárvilágra

Kárpát-medencének egykilencede. Elképzeltető, hogy a víz és mocsár, egy semmi mással nem helyettesíthető, sajátos életér felszámolása milyen hatással volt az érintett területek állatvilágára. Ma már csak legenda a hajdani Sárrét, az Ecsedi-láp, a tiszai árterek minden képzeletet felülmúlóan gazdag halállománya. A régmúlt vízimadár paradicsomához a jelenben talán csak a Volga-delta, vagy a dobрудzsai „balták” ösvilágában találunk foghatót. A tűnt világ magával vitte a hajdan fészkelő hatyút, darut és pelikánt, elenyészően kis hányadára csökkentette a közönségesebb madárfajokat. A századforduló után már csupán a gátak közé szorított folyók hullámterei és a vadvizes, szikes rétekre szorult össze az Alföld vízi madárvilága. E területek azonban szeszélyes ingatagsággal őrizték a bennük otthonra találó szerény örökséget. Ha a tavaszi áradások elborították a hullámteret, vagy elegendő téli csapadkvíz gyülemlett össze a szikeseken, kedvezően alakult rajtuk a fészkelés. Elmaradó Tiszáradások, havatlan-esőtlen telek víztelensége idején azonban ezek a területek a mocsári életéből kikerülő táplálékot csak igen szerényen, vagy éppenséggel sehogyansem tudták biztosítani. A belvízlevezető csatornahálózat kiépítése még csak fokozta a víztelenségből adódó nehézségeket.

A halastavak, víztárolók és rizstelepek fokozódó kiépítése sokat változtatott ezen a reménytelen helyzeten. Amíg azonban az első kettő mélyvízi monokultúrája többnyire csak egy szűkebb csoport, az úszó és bukó madarak, récék, vöcsökfélék számára kívánatos, a rizsföld sajátos rejtőzési és táplálkozási adottságaival már változatos, fajösszetételű madárvilágra gyakorol vonzerőt. Telepeink fekvése is figyelemreméltó tényező, hiszen a rizskultúrák túlnyomó része folyóközelen, zömmel szikes rétek, vagy legelők szomszédságában épült ki, következetesen az alföldi vízimadarak utolsó természetes menedékhelyein. Az itt megjelenő rizsföldek későtavasztól koraőszig tartó állandó sekély vízborításukkal, jó rejtőzési lehetőséget nyújtó, sűrű növényzetükkel és mindenekelőtt az apró vízi lényekből, gyom és később a kultúrnövény elpergő magjából adódó rendkívüli táplálékgazdagságukkal óriási mértékben feljavították a hajdani életviszonyokat. A felsorolt környezeti adottságok vízimadaraikat itt teljes

Táplálkozó kiskócsagok (Fotók: Sterbetz István)

Verebek kártétele a beérett rizskalászon. – Balkáni gerle

mértékben függetlenítik a természetes vizek szeszélyeitől. A rizsföld maga, mint fészkelőterület szinte alig jöhet számításba, azonban az árterek és szikes rétek közelében kiépült kultúrák biztos táplálékbázisa a környező természetes tájtypusokon kiküszöböli a kétes kimenetelű fészkelést.

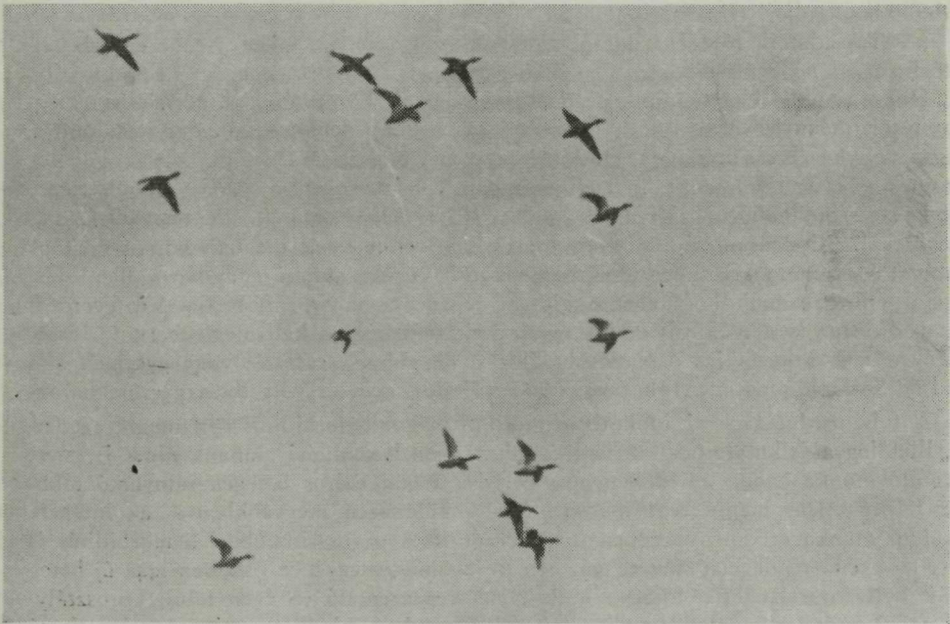
A rizsföldi táplálékbőség mágnesként húzza magához a madarat. Néhány faj esetében feltűnő arányokat öltött ez a vonzalom. Ezt tapasztaljuk pl. hazánk egyik legfeltettebb, legszebb, kiemelten védett madara, a *kiskócsag* esetében. E madár hajdan fészkelője volt ósmocsarainknak, de ő is kiszorult tőlünk a nagy vízszabályozások idején. Az utóbbi évtizedekben azonban lassan újra megkezdődött a madarak visszatelepülése. Oka az európai időjárásban bekövetkezett, emberi érzékszervek számára még észrevehetetlen felmelegedési folyamat, mely déli-délkeleti növény- és állatfajok egész sorának tolta északra az elterjedési területét. A trópusi mediterrán jellegű kiskócsag terjeszkedését is elsődlegesen e klimatikus tényező magyarázza, azonban feltűnő, hogy az egyetlen kisbalatoni kivételtől eltekintve egytől-egyig rizstelepek közelében alakultak ki a visszatérő madarak fészkelőtelepei. A népes délfranciaországi és felsőolaszországi kiskócsagkolóniáknál ugyanígy alakult a kép. A rizsföld gazdag vízirovar világa, sekély vízmélysége e területeket a madár klasszikus táplálkozóhelyévé emeli. Hasonló tapasztalataink vannak az ugyancsak terjeszkedőben lévő, szigorúan védett *üstökösgém*nél. Ugyanezt látjuk egy szalonkaszerű partimadar, a *goda* esetében is. E faj környezetigénye a nedves, tocsogós, lápos magasfűvű rét. Az Alföld víztelepítésével godaállományunk is katasztrófálisan összezsugorodott, a rizstermelés beindítása óta ezzel szemben évről évre népesebb kolóniákkal találkozunk a kultúrák közelében húzódó rétterületeken. Köztudomású, hogy az alföldi rizstelepek nagy őszi gyom és elpergett kultúrmag bősége milyen kedvezően befolyásolta a fácánállomány alakulását. A kiskócsaghoz hasonlóan, klímaváltozás következtében inváziószerűen betelepült, s városainkban jól ismert *balkáni gerlek* tanyavilágban terjeszkedését a rizs-

földek szintén jellemzően befolyásolják. És e kiemelt példák mellett számos más hazai faj települési viszonyait változtatta meg, tömörítette termőtájainak közelébe a rizs.

A rizstelep közelében felgyülemelő fészkelők és a vonuláskor itt megpihenő, sokszor hosszú hetekre elidőző vendég fajok tömegei természetesen az itteni madárvilág gazdasági problémáit is felvetik. Erre vonatkozóan európai viszonylatban úgyszólván kizárólag csak hazai vizsgálatok nyújtanak adatokat. *Számos fajon végzett, sokszáz gyomortartalomfeltárásból kitiűnt, hogy madaraink a rizsföldek biológiai védelméből alaposan kiveszik a részüket.* A vetésidőben fellépő kártételek lehetőségeit, melyet a frissen elárasztott telepeken a godák, vagy *pajzsoscankók* okozhatnak, egyszerűen agrotechnikai eljárásokkal – száraz vetéssel, vagy vízbevetés esetén a víznívó szükség-szerű megemelésével – tökéletesen kiküszöbölhetjük. Nagyobb probléma a termés-beérés idején jelentkező *veréb* és *vadréce* kár, mely ellen meglehetősen passzívak a védekezési lehetőségeink. A magját könnyen pergető, érő rizstáblán ugyanis a kártevő madár csapatok riasztgatása, vadászata önmagában is tetemes pergésvesztéséget jelent, és így még ma is csupán a jó munkaszervezéssel megoldott minél gyorsabb termésbetakarításban láthatjuk e téren a legtöbbet ígérő lehetőségeket. Nagy általánosságban azonban kimondhatjuk, hogy *a jelenben használatos terméstechnikai irányelvek mellett madárkárrel csupán a termésbetakarítás időszakában kell számolnunk, s a többi hetekben rizsföldjeinken mindég kívánatos vendég a vízivart, rákot, gyommagvat, szűnyoglárvét és egyéb apró kultúrnövény-kártevőt tömegesen pusztító különféle vadmadár.*

A rizsföldek állatéletének e jellegét tavasztól ősziig úgyszólván két-háromhetenként mélyrehatóan változtató élettérben való vizsgálata a jövőben még sok érdekes környezettani észrevételt ígér a biológiai kutatásnak. Méltán remélhetjük, hogy az elkövetkező eredmények nem kis jelentőségű megállapításokkal gazdagítják majd a hazai zoológiát, melynek gyakorlati hasznát végső fokon a mezőgazdasági termelés fogja látni.

Sterbetz István

A vadrécék kártétele ellen nehez a védekezés

A tbc elleni küzdelem történeti áttekintése

Torday professzor, a budapesti Gyermekmenhely egykori főorvosa 1926-ban megjelent „Egészségügyi Csecsemő-, Gyermek- és Anyavédelem” című könyvében a következőket olvashatjuk a gyermektuberkulózis elleni küzdelem akkori állásáról és perspektíváiról: „– Korunk legveszedelmesebb, legelterjedtebb népbetegsége a tuberkulózis. –” „– Halálok sorában a tuberkulózis áll az első helyen, ha nemis minden korban, de az élet legértékesebb, fiatalkori időszakában. –” „– A fertőzés legtöbbször a gyermekkorban történik, és ezért a tuberkulózis gyermekbetegség, melyet a gyermekkorban kell elhárítani, felismerni, kezelni és meggyógyítani. –”

Tordaynak ezek a megállapításai ma is helytállóak, s korunk intenzív tbc elleni küzdelme a főerőket a gyermek és fiatalkori tuberkulózis ellen veti – nagy sikerrel – harcba. De nézzük, mit mond Torday az egykori, részvétlen kor tbc elleni küzdelmének kilátásairól.

„– A súlyos tüdővészések száma a rossz életviszonyok között, általános inséges időkben végtelenül megsokasodik. –” „– A kórházak, szanatóriumok befogadják egy részüket, de annyi hatalma és pénze nincs koldússzegény hazánknak, hogy őket az életből kikapcsolja, teljesen elkülönítse. –”

„– Társadalmi, főleg gazdasági tényezők azok, melyek miatt a tuberkulózis fel-tartóztatlan népbetegség. –”

Hogy az akkori társadalmi, gazdasági viszonyok között ezek a pesszimista megállapítások mennyire nem voltak túlzottak, azt néhány demográfiai adat is tanúsítja. Magas volt az élveszületések száma; a könyv megjelenése évében pl. 26,9⁰/₀₀ (jelenleg – sajnos – csak 15⁰/₀₀), csak Spanyolországban volt magasabb; 29,9⁰/₀₀, de elrettentő volt a csecsemő halálozás is; 19,3⁰/₀, (ma 4⁰/₀), s csak Románia állt rosszabbul 20,7 százalékkal. Minden 100 újszülöttből 1 éves kora előtt tehát meghalt 20, és ezeknek hozzávetőlegesen 23⁰/₀-a tuberkulózisban pusztult el. Az akkori gümőkóros halálozásról csak annyit tudunk, hogy évente mintegy 20–25 000 ember, jórészt fiatal és gyermek volt az áldozat. A gümőkóros szülők gyermekeinek 50–75⁰/₀-a halt meg tuberkulózisban. Ma évente 3000 körül jár a gümős halálozás, de ebből csecsemő, vagy gyermek alig akad, s Szolnok megyében pl. évek óta egyáltalán nem is volt tbc-s gyermekhalott.

A felszabadulás előtti idők tbc-s morbiditásához (morbiditás = a megbetegedettek, illetőleg a felkutatottak száma 1 év alatt) összehasonlítási alapunk nincs is, mert felkutató munka abban az időben nem folyt, s a gümőkóros betegek túlnyomó többsége felderítetlen, inapercept maradt. Ma – különösen meggyenkben – az intenzív felkutató munka eredményeképpen inapercept tbc-s egyre ritkább, s a morbiditás is egyre csökkenő tendenciát mutat. 1962-ben pl. Szolnok megyében összesen 1448 új beteg került nyilvántartásunkba, főleg a múlt bűnét reprezentáló 50 éven felüli korosztályból, ennek azonban már csak 2,2⁰/₀-a, abszolút számban mindössze 33 a 0–14 éves korú gyermek. 1963-ban ez a szám tovább javult, s a félmillió népeségű meggyenkben az év

folyamán összesen csak 20 gyermekmegbetegedés történt, ezek is mind enyhe, jóindulatú formák.

0—14 évesek tbc-s morbiditása Szolnok megyében.

Év	Absz. sz.	‰-ben	csökkenés		Az összes nyilván- tartottak ‰-ában
1958	272	19			7,2
1961	60	4,9	↓		3,4
1962	33	2,7	45‰	↓	(1448 → 33)
				87,9‰x	2,2□
1963	20	2,2	40‰	↓	
				96,0‰	
Országos 1962 + 5,6‰					
x76 ‰					
□6,1‰ (23 122 → 1414)					

Az az alapvető tbc járványtani tétel, hogy a felnövő generáció tbc-s megbetegedése attól függ, hogyan tudjuk gyermeklakosságunkat a fertőződéstől, illetőleg a megbetegedéstől megvédeni, vagy ha megbetegedett, tökéletesen meggyógyítani, a fiatal felnőtt lakosság nagyarányú morbiditáscsökkenésében máris megmutatkozik.

Persze, a tbc kóroktanában és következményeiben is tipikusan szociális betegség, s hogy Torday Szavaival éljünk, „az államtól nagy hatalmat és sok pénz igényel”. A szociális problémák megoldása nélkül az 1940. évi VI. tc., mely először mondta ki hazánkban, hogy „a tbc elleni küzdelem állami feladat”, nem érhet el célját. Mint annyi más, ez is csak írott betű maradt, mert a törvény végrehajtásához anyagi fedezet rendelkezésre nem állt. Ilyen célra az államnak sem hatalma, sem pénze nem volt. *A 42/1960. Korm. sz. rendelet, az új tbc törvény, a legpontosabban körvonalazza a szakbálózatot, egészségügyi és társadalmi szervek, de magának a társadalomnak a feladatait is a tbc elleni küzdelemben, s évente csaknem 1 milliárd forintot fordít erre a célra. Minden tbc-s beteg részére mindennemű kezelés, gyógyszer, kórház teljesen díjtalan, 2 évig kap felemelt táppénzt, rendszeresen segélyezhető.*

De tekintsük át elejétől ennek a nagy küzdelemnek hősi időszakait, s áldozzuk néhány sort a harc kiemelkedő, hős hadvezéreinek is. Az elengedhetetlen feltétel, a szociális jólét megteremtése, a kultúra, higiénia elterjesztése mellett a betegség fertőző jellegéből eredően kellett a nagy harcot felvenni; az egészségesek védelme, s a megbetegedettek meggyógyítása frontján. Ez a két arcvonala azonban összefügg egymással, hiszen a fertőződés útja a beteg emberrel, vagy szarvasmarháival való érintkezés. Ahhoz tehát, hogy a különösen fogékony gyermek és fiatalkorú lakosság expozícióját csökkentsük, nagy erővel fel kell kutatni és kezelésbe venni az ismeretlen emberi és állati fertőző forrásokat, ki kell küszöbölni a hosszadalmas gyógykezelésnek a betegre és családjára káros szociális kihatásait. Másrészt a különösen fogékony gyermek és fiatalkorú lakosság fogékonyságát kell csökkenteni. Ez utóbbi érdekében alkalmazzuk a fertőzöttséget, vagy védettséget kimutató különféle tuberkulin vizsgáló eljárások után a BCG oltásokat.

A tuberkulint, mely előtt gümöbacillusok speciális kivonata, az egykori körorvosból lett Nöbel-díjas német Koch Róbert (1843–1910), a tbc bacilus felfedezője állította elő 1891-ben, s mai formában történő, közismert alkalmazási módját Charles Mantoux (1877–1947) francia bakteriológus dolgozta ki.

A tuberkulin oltásra negatívan reagálókat BCG vélooltásban részesítjük. Ez néhány évig tartó, relatív védettséget ad s alapja Koch azon megfigyelése, hogy tbc-s fertőzést átállott egyén újabb fertőzéssel szemben bizonyos relatív immunitást tanúsít.

A cél tehát az volt, létrehozni mesterségesen egy helyhez kötött, teljesen veszély-

telen tbc-s fertőzést, mely veszélytelensége mellett képessé teszi a szervezetet a külvilágból jövő ún. „vad tbc baktériumok” támadásának a kivédésére.

Hihetetlen hosszú, küzdelmes és göröngyös volt az út, amelyet Albert Calmette (1863–1933) francia orvos és Camille Guérin (1872–1961) francia állatorvos, biológus – mindketten még Pasteur-i korszak tudósai – megjártak, míg elindíthatták a „Bacille Calmette- Guérin”-t, a BCG-t diadalútjára, s ma 200 millió felé közeledik az egész világon a BCG-oltottak száma.

Megyéinkben az elmúlt 5 évben 200 000 tuberkulín vizsgálatot és 50 000 BCG-oltást végeztünk.

De mi is hát ez az oltóanyag, a BCG?

Élő, de fertőzőképességétől megfosztott, ártalmatlan tehéngümőkór bacilus, melyet Calmette és Guérin 1908. február 7-én a Lillei Pasteur-intézetben oltottak le először marhaepés burgonya táptalajra, s ezt az eredetileg még fertőzőképes baktérium törzset, azon megfigyelés alapján, hogy a marhaepés táptalaj a baktérium fertőzőképességét, virulenciáját lecsökkenti, 3 tehenenként, 13 éven át, 230-szor oltottak tovább epés burgonyatáptalajra, míg ebben a mesterségesen tenyésztett 230-ik ükunoka tehéngümőkór baktériumban az eredeti fertőzőképesség már teljesen elveszett. Egyszerű továbbtenyésztésben a baktérium már fix tulajdonságokat mutatott. 1921-ben Calmette és Guérin közölte a világgal, hogy előállította a védőoltásra alkalmas, ártalmatlan „virus fixe”-t.

Az első világháború viharában ezer veszély fenyegette a baktérium tenyészetet. Az ostromlott Lillé-ben pl. nem lehetett beszerezni a nagymennyiségű marhaepét, s egyízben a továbbtenyésztéshez szükséges 5 liter epét a német vonalakon csempészték át.

Mi is, és az egész világ ennek a nevezetes baktérium törzsnek a leszármazottait használjuk ma is. De a „virus fixe” deklarálása után még nagyon sok akadály merült fel, sőt egy tragikus esemény évtizedekre bizalmatlanná tette az orvosi közvéleményt és a közönséget a BCG-oltással szemben, s csaknem megfosztotta az emberiséget ennek a csodálatos oltóanyagnak áldásaitól. Ez a tragikus esemény az 1930-i ún. lübecki katasztrófa volt. Az előző eseményekről még annyit, hogy Calmette és egy Weill-Hallé nevű párizsi gyermekorvos 1921 májusában alkalmazta először az BCG-oltást, etetés formájában, emberen. Egy súlyosan fertőző tbc-s anya újszülöttje kapta. A siker teljes volt, az oltásnak semmi káros hatása nem mutatkozott, az újszülött nem kapta meg a betegséget anyjától, ma is él és egészséges.

A Népszövetség Hygienés Bizottsága 1928-ban elismerte a BCG törzs ártalmatlanságát és immunizálóképességét. Ettől kezdve szélesebb körben került alkalmazásra, s rövidesen már a világ 26 országában tartották fenn a BCG törzset.

Ezután jött a lübecki katasztrófa. A lübecki városi kórházban 1929. október 10. és 1930. április 30. között 241 újszülöttet vakcináltak BCG-vel, s közülük 77 tbc-ben meghalt, 100 súlyos tbc-ben megbetegedett. Calmettet teljesen tönkretette a tragédia, s bár teljes bírósági és tudományos igazságot kapott, személyét és oltóanyagát illetőleg, hamarosan, 1933-ban testben és lélekben összetörve meghalt. Utolsó éveiben a párizsi Pasteur intézetben lévő szobáckájából jóformán ki sem lépett. Guérin 89 évet élt, 1961-ben halt meg, megérhette a lübecki bíróság igazságszolgáltatását, mely megállapította, hogy nem a BCG oltóanyag okozta a tömegszerencsétlenséget, hanem a lübecki városi kórház bakteriológiai laboratóriumában végzetes csere történt, az újszülöttek nem a Párizsból kapott BCG oltóanyagot, hanem virulens emberi tbc baktérium tenyészeteket kaptak. Guérin megérhette a BCG oltások elterjedését az egész világon, s azt, hogy a tuberkulózis egész sor országban már nem népbetegség. Hazánkban is reális, közeli cél a tuberkulózis népbetegség jellegének felszámolása.

Magyarországon BCG-t 1936-ban, a gödöllői járásban alkalmaztak először. Tömegek oltásokat azonban csak a Dán Vöröskereszt végzett országszerte, így megyénkben

is, 1947–48-ban. 1953 óta az újszülöttek, 1959 óta ezenkívül a 3, 7, 10, 13, 17 és 20 éves tuberkulin negatív személyek tbc elleni BCG védőoltása kötelező.

Néhány érdekes történelmi adat a tbc elleni küzdelem intézményeiről: Az első tbc gondozó intézetet Calmette alapította Lillében, 1901-ben. *Felfogása szerint a gondozó intézet célja a betegség korai felismerése, a járvány megfékezése, a beteg környezetének védelme, a beteg szociális gondozása és gyógykezelése.* Ezek a princípiumok ma is érvényesek. Magyarországon 1906-ban Szombathelyen, 1907-ben Nagyváradon, 1908-ban Budapesten a Kistemplom utcában alakultak az első tbc gondozók. Szolnokon 1938 óta van. Jelenleg 12 tbc gondozó intézet működik megyénkben, s a megyei tbc gondozó intézet szakmai vezetésével irányítják a tbc elleni küzdelmet.

Érdekes a szanatóriumi gyógykezelés története is. Az ógörög orvos Galenos (i. u. II. szd.) a tüdőbetegeket klimatikus gyógyhelyeken egészen a mai szanatóriumi elvek szerint kezeli. A rómaiak az afrikai harcokban tüdőbajt szerzett légionistákat a Mons Lacticusra küldték. Oroszországban már az 1700-as évek derekán a tüdőbetegek, orvosi tanácsra, a sztyeppékre utaztak kancatej kezelésre. Alexander Nyikitin pétervári orvos 1925-ben több kiadást ért könyvet írt „A betegségek tavaszi kezelése” címmel. Ugyanő, valamint Dr. Posztnyikov 1858-ban, mai értelemben vett szanatóriumszerű kumisz gyógyhelyet nyit. 1859-ben a német Brehmer elgondolása szerint kezdte meg működését Göbersdorffban klimatikus, higiénias, diétás gyógyintézet, nagy sikerrel.

Az első magyar szanatórium a Budapesti Szegénysorsú Tüdőbetegek Szanatórium Egyesülete által 1901-ben Budakeszin felállított Erzsébet Szanatórium, a mai Országos Korányi Tbc Intézet őse. 120 ágy volt ez, de még 1920-ban is összesen csak 1700 tüdőbeteg-ágy volt az országban, azok egyrésze is üresen állott, kihasználatlanul, mert a betegek a magas ápolási költségeket nem tudták megfizetni, s a hosszú szanatóriumi ápolás kedvezőtlen szociális következményeit sem bírták elviselni. Mindezek mellett a szanatóriumi gyógyeredmények sem voltak valami jók, 84⁰/₀-os volt a halálozás a szanatóriumi anyagban.

A gümőkór gyógykezelhetőségének fénykora később, az amerikai Wacksman felfedezésével, a streptomycin megjelenésével, s a modern, csaknem veszélytelen tüdősebészeti eljárások elterjedésével kezdődik.

Kórházi tüdőosztály a világon először Londonban létesült 1814-ben. Nálunk a század első éveire esik egyik-másik közkórház tüdőosztályának felállítása. S hogy a népbetegség gyógyításával foglalkozó tüdőosztályok a kórház más, „előkelőbb osztályaival” szemben milyen hátrányos felszerelési helyzetben voltak, mutatja, hogy a János kórház 750 gümőkóros ágyának még 1937-ben sem volt egyetlen röntgen készüléke sem.

Szolnok megyében 1948-ban nyitja meg kapuit a megyei Tüdőbeteggyógyintézet, az újszászi megyei Tüdőbetegszanatórium pedig 1954-ben veszi fel az első betegeket. E két intézet jelenleg 555 ágygal működik, de folyamatban van az újszászi szanatórium 80 ágyas bővítése, s a közeljövőben megnyílik 160 ágygal a pusztataskonyi tüdőbetegotthon is.

A felszabadulás előtti kórházi gyermek tbc részleg csak a János kórház és a Fehér Kereszt kórház gyermekosztályán volt (mégis a gyermek tbc megismerésének és gyógykezelésének világhíru művelőivel büszkélkedhetünk már ebből az időből. Gyermekszanatóriumokkal sem állottunk jobban. A 20-as évek vége felé az Iskolaszanatórium Egyesület nevű tókes vállalkozás nyit ugyan gyermekszanatóriumot Szentgotthárdon és az akkori Svábhegyen, később az Országos Gyermekvédő Liga gyermek üdületét Farkasgyepűn, ezek az intézmények azonban inkább az akkori uralkodó osztály „gyenge tüdejű” gyermekeinek üdültetését, s többnyire arisztokrata önkéntes ápolónók, bár karitatív külszínű, de egyáltalán nem önzetlen közszereplését szolgálták. 1938-ban 100 ilyen gyermekágy volt.

A felszabadulás után, a háború nyomora velejárájaként ijesztő arányokban jelent-

kezett a gyermek tbc, s ez a kialakuló szocialista társadalmat erején felüli, azonnali intézkedésekre ösztönözte. Először a Nemzeti Segély létesített a Szabadsághegyen 200 ágyas szanatóriumot, majd a volt Iskolaszanatórium Egyesület Sváb-hegyi szanatóriumát helyezte újból üzembe a Dán-Svéd-Svájci Vöröskereszt. Ezek egyesüléséből keletkezett 1949-ben a mai 700 ágyas Szabadság-hegyi Állami Gyermekszanatórium, majd rendre a gyermek tbc intézmények sora. 1958-ban már 2000 gyermek tbc ágy volt. Ettől kezdve gyermek tbc ágyak fejlesztésére nem volt tovább szükség. Ma ott tartunk, hogy az ország egyik legsúlyosabb tbc-s helyzetben levő megyéjében, Szolnok megyében sem kerül már sor az 1957-es hivatalos tervben még szereplő kórházi gyermek tbc osztály felállítására, mert az már üresen állna. (1963-ban az egész megyében mindössze 20 enyhe megbetegedés történt.) Az országban pedig több gyermek tbc intézetet meg lehetett szüntetni, illetőleg a felnőtt tbc gyógyítás rendelkezésére lehetett bocsátani.

Nem lenne teljes történelmi áttekintésünk, ha nem emlékeznénk meg arról a világszenzációról, amelyet 1946-ban Hinshaw közölt a rochesteri Mayo-klinikáról. Az új szer, a Waksman és munkatársai által 1944-ben előállított streptomycin alkalmazásával az első – addig minden esetben néhány hét alatt halálal végződő – tbc-s agyhártyagyulladásban szenvedő gyermeket sikerült életben tartani. Ezután a hatékony tbc-ellenes gyógyszerek egész sora következett. Használatba kerül streptomycinnel kombinálva a Lehmann által már 1943-ban felfedezett paraaminosalicylsav, a PAS. Domagk 1946-ban előállítja a thiosemicarbazont, a Tb₁-t, s a kegyelemdőfést a tbc szörnyű rémének 1951-ben megadja az ugyancsak Domagk által felfedezett isonicotinsavhidrazid, az INH, mely egyaránt alkalmas intézeti és ambulans kezelésre, gyógyításra és fertőző környezetben élők megvédésére is.

A nagy csata tehát eldőlt. Eldöntötte az, hogy a szocialista társadalom ennek a harcnak „hadügyi kiadásaira” soha sem sajnálta a pénzt, eldöntötték a modern fegyvereket feltaláló Koch, Calmette, Guérin, Waksman, Domagk és a többiek. A küzdelem első vonalának névtelen egészségügyi katonái, s mindenekelőtt a jó harci szellem, a szocialista humánus.

Torday egykori pesszimista szavai már nem állják meg helyüket, a tbc nem „feltartóztatlan” népbetegség többé.

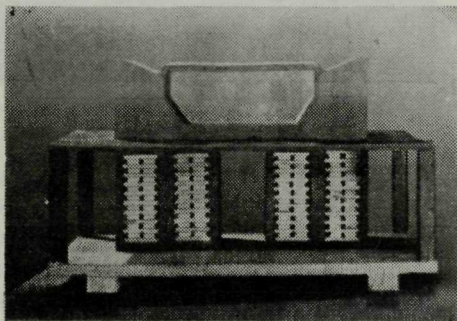
Dr. Lakatos Károly

A kémiai technológiai fejezetek tanításának és tanulásának megkönnyítése

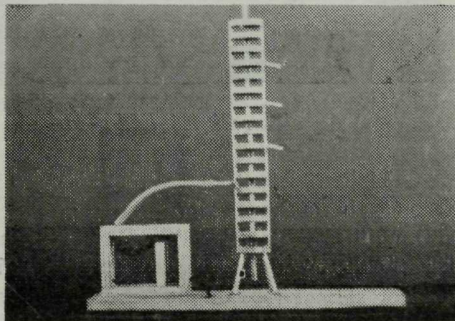
A korszerű középiskolai kémiaoktatás merőben különbözik a régitől. Ez a különbség abban is megmutatkozik, hogy ma már nemcsak elméleti kémiát tanítunk, hanem nagy súlyt helyezünk arra is, hogy a kémia törvényeinek gyakorlati alkalmazását is megismertessük tanítványainkkal. A kémia tanításának ez a módja nagyon hasznosnak bizonyult. Így a tanulók jól láthatják azt, hogy a kémia nemcsak elvont törvényekből, nemcsak a sokat emlegetett képletekből áll, hanem megtudhatják azt is, hogyan történik a kémia törvényeinek hasznosítása, hogyan születnek a képletek és egyenletek nyomán a gyártási eljárások, majd ennek eredményeként milyen megfontolásokkal épülnek fel azok a kémiai vonatkozású gyáróriások, amelyek a termelést és ezzel együtt életünk kényelmét szolgálják. A kémiának az a része, amely a nyersanyagok kémiai átalakításának ipari megvalósításával foglalkozik a kémiai technológia.

Az elméleti kémia tanításával kapcsolatosan iskolánkban különösebb nehézség nincs. Hiányzik ugyan nagyon egy jól felszerelt kémiai előadó, de nagyon jól felszerelt kémiai szertárunk van, és ez is egyik biztosítéka a megfelelő tanításnak. A technológiai fejezetek tárgyalása azonban már távolról sem ilyen egyszerűen megoldható feladat.

A technológiai fejezetek tanításánál a leghelyesebb természetesen az lenne, ha minden gyártási eljárást a helyszínen, tehát magában az üzemben tanulmányozhatnának a tanulók. De ez több okból is megvalósíthatatlan. Az üzemlátogatás sok idő igénybevevő tanítási mód, és miatta más tárgyak óráinak kellene elmaradnia. Nagy nehézséget jelent az is, hogy egyes, ilyen szempontból fontos gyárak iskolánktól nagyon távol vannak. De az üzemeknek is nagyon megterhelő a sok látogatás. Ha a Tiszamenti Vegyiműveket minden Szolnok megyei középiskola első osztályai meglátogatnák – ebben

A Siemens Martin kemence

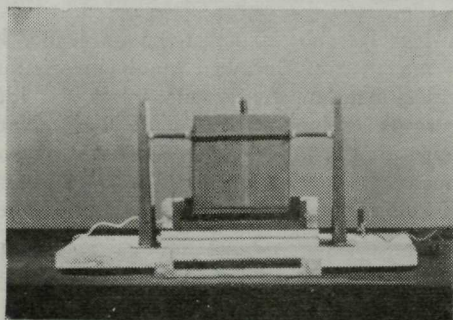
A frakcionáló torony

az osztályban tanulják a kénsavgyártást –, úgy csak ez maga évi legkevesebb 60–70 látogatást jelentene. Pedig nemcsak Szolnok megyeiek keresik fel a Tiszamenti Vegyiműveket.

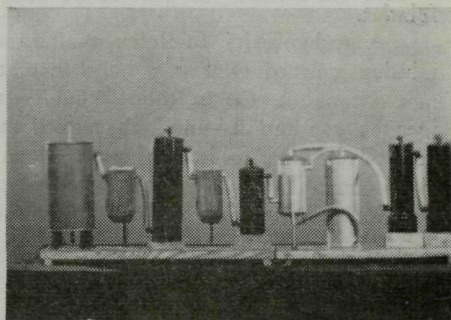
Legtöbb iskolában rajzok segítségével, és pedig vagy a tanár által felvetett táblai rajzok útján, vagy gondosan elkészített, kellő nagyságúra megrajzolt falibrák felhasználásával könnyítik meg a kartársak a technológiai vonatkozású anyagrészek megértését tanítványaikkal. Nem könnyű feladat ez, mert a rajz síkbeli ábrázolás lévén, nem adhat mindig reális képet. Gondoljunk csak például a hőkicszerelő rajz útján való megtanítására. Mi ennél egy jobb megoldást akartunk alkalmazni, és sikerült is megfelelő megoldást találnunk. Alapos megfontolások után arra az eredményre jutottunk, hogy legmegelőbbben és legcélravezetőbben akkor járunk el, ha a gyártási eljárásokat makettek segítségével tanítjuk meg.

Ha egy új épületet terveznek, gyakran halljuk azt, hogy felépítés előtt elkészítetik annak makettjét. Mi a makett egy lakóépületnél? Olyan fémből, fából, üvegből, műanyagból stb. elkészített valami, amely híven utánozza a megtervezett épületnek a formáját, beosztását, stb., de kicsisége és anyaga miatt magának az épületnek a célját nem szolgálhatja. Az üzemek makettjénél is ugyanez a helyzet. A makettek lehetőleg híven utánozzák az eredeti üzemet, de anyaguk, kicsiségük miatt magára a gyártásra nem lehetnek alkalmasak. A makettek csak akkor szolgálják igazi céljukat, ha nagy vonásokban szerkezetileg hasonlítanak az eredeti berendezésekhez, és vagy tökéletesen átlátszóak, vagy pedig könnyen és gyorsan szétszedhetőek, ill. összerakhatóak. Nagyon jó és szükséges az is, hogy kellő masszivitással rendelkezzenek. Hasznos ugyanis, ha ezek a tárgyak a tanulók kezébe kerülhetnek. Így a tanulmányozás sokkal célravezetőbb a gyártás elvének megismerése szempontjából.

A mi gimnáziumunk jelenleg tíz makettel rendelkezik már. Kivitelezésüknél nagyon ügyeltünk arra, hogy esztétikai szempontból kifogástalanok legyenek. Arra is gondoltunk megtervezésüknél, hogy a gyártásnak ne csak egyetlen lépését mutassák be, hanem a gyártás menetének összes lényeges berendezését. A t. rcméltük ezzel a megoldással, hogy így sok bonyolultabb folyamat (pl. a már említett hőkicszerelő elve is) a tanulók számára egyszerűbb és könnyebben megérthető lesz.

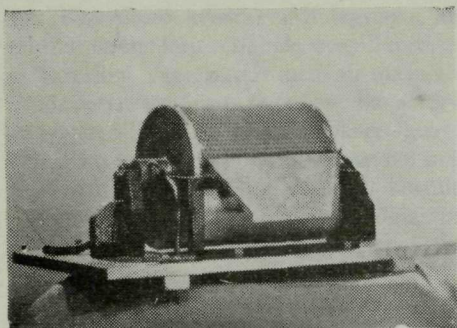

Az elektrolizáló kád

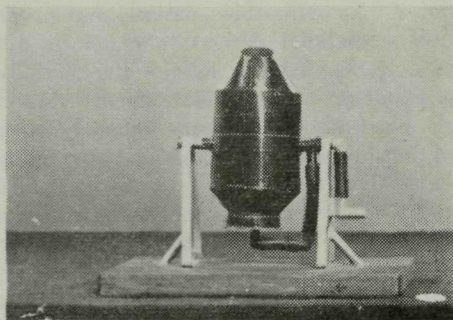

A kénsavgyártás

Makettjeinket kémiatanításunkban több éve használjuk már, és a hozzáfűzött reményeinket beváltották. A tanítás is és a tanulás is könnyebb segítségükkel, mert a tanulók sokkal gyorsabban megértik a lényegét. Tapasztalatunk szerint azok a tanulók, akik makettek segítségével tanulták meg a gyártási folyamatokat, üzemlátogatáskor sokkal jobban tudják az egyes gyári berendezéseket azonosítani a tanultakkal, mint azok a tanulók, akik csak rajz után szerezték meg ismereteiket. Ez is bizonyítja a makettek jó használhatóságát.

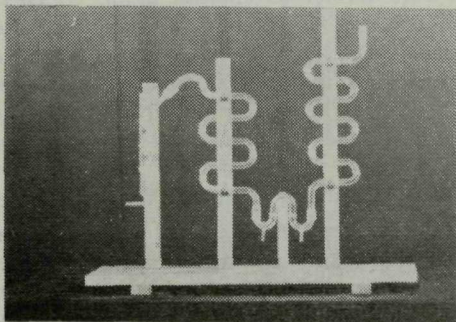
A dobszűrő

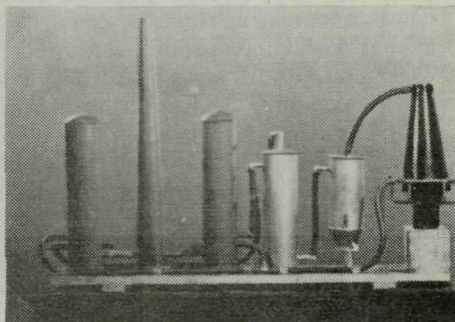
A Bessemer konverter

Hangsúlyozni szeretném azonban azt, hogy a makett soha nem pótolhatja az eredeti üzemet. A helyes és reális kép csakis az üzemben kapható meg. Ezért szükséges az, hogy az üzemlátogatási lehetőségeket mindig használjuk fel. Nagyon alkalmasak erre a több napos tanulmányi kirándulások is, a szakköri foglalkozások is, és az esetleg délután megszervezett üzemlátogatások. Gimnáziumi tanulmányai alatt minden tanítványunknak néhány üzemet látnia kell.

Az ide mellékelt képeken a sósavgyártás, a kénsavgyártás, a dobszűrő, az elektrolizáló kád, a nagyolvasztó, a Bessemer konverter, a Siemens-Martin kemence és a frakcionálátorony makettjét mutatjuk be.

A sósavgyártás

A vasgyártás

Az eddigi eredményeinkkel természetesen nem vagyunk megelégedve. Nincs még makettünk a salétromsavgyártásról, a timföldgyártásról, az alkohol nagyüzemi előállításáról stb. A kémia tanítását és tanítványaink kémia tanulását tovább könnyítené a további a további modellek készítése, amelyhez – különösen a fémek megmunkálásában járatos – szülők sok segítséget adhatnak.

Kovács Gyula

Parkosítsunk! — de hogyan?

Gyakorlati tanácsok községek, termelőszövetkezetek, állami gazdaságok parkosítási tervezéséhez

Az őszi talajművelési munkák után elérkezett a számadás ideje, utána pedig a téli pihenés is. Ez a pihenés a tsz vezetőségekben, állami gazdaságokban vagy községi tanácsoknál tevőleges, aktív pihenőt jelent. Ilyenkor készülnek a jövő évi tervek, a „hol, mit csináljunk?” vitái. A vezetők téli beszélgetései és gondoljai egyre inkább oda irányulnak: „milyen költséget mire fordítsunk?”.

Az ilyen irányú gondok között – a termelési mutatók emelkedése mellett – kell, hogy szerepeljen a munkahelyek környékének tetszetős, kellemes kialakításának igénye kertészeti módokkal: parkosítás, fásítás, zöld terület létrehozása útján. Új tsz-ek, tanyaközpontok, új strandok épülnek. Az új épületek új, modern, korszerű kertészeti módon kialakított parkot, zöld területet igényelnek. Alföldi községeink, városaink nagy lelkesedéssel keresik azoknak a lehetőségeknek kiaknázását, amelyet a területükön rejlő gazdag hévízmenyiség jelent számukra. A hévízzel fűtött üvegházi telepek gazdaságos lehetőségein kívül, a dolgozók szociális igényeit szem előtt tartva, a tanácsok, a községfejlesztés során – strandokat, fürdőket építenek, a víz alkalmazásával egybekapcsolt községi parkokat, közttereket, kultúrparkokat, sportpályákat tervezetnek.

És itt kapcsolódhat bele a kerttervező segítő keze. A községfejlesztésnek éppen ennél az üteménél tud adni részletes, kivitelezésre alkalmas, megfelelő ötleteket, kertészeti, parkosítási megoldásokat. A szocialista társadalom már igényli a korszerű, modern esztétikai formák által kifejezett mondanivalót, az újvonalú, *összefüggő elgondolás alapján, igényes tervező által tervezett parkokat.*

Az egységes terv alapján tervezett zöldterületek kiviteli munkáinak egy részét rendszerint társadalmi munkában végzik, ezért a kerttervező részletekbe menő, segítségnyújtása még inkább indokolt.

A park helye: A parkosítás gondolatának felvetődése után az illetékes szervek első lépése a hely kijelölésének megbeszélése.

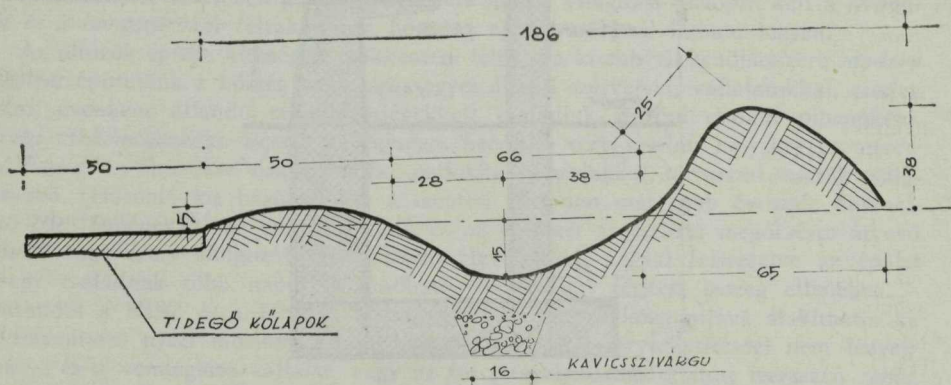
Ez a kérdés rendszerint úgy vetődik fel a fentemlített szerveknél, hogy adva van egy bizonyos terület a községben, amivel valamit lehetne kezdeni, és chhez a területhez jön a javaslat: „Ezt parkosítani kellene!” De vajon eléggé központban fekszik-e a hely? Hogyan és hol bonyolítható le a hozzá- és elvezető járműforgalom? A felszíni víz elvezetését megoldható-e? A vízmedence (szökőkút) elfolyócsöve hová, milyen nyelőbe csatlakozhat, van-e elfolyási esése? Végül – talán legelőször ezt kellene mérlegelni –, milyen célt szolgáljon a park? Községi, dekoratív jellegű köztér, vagy emlékmű környéke, kultúrpark, ifjúsági szórakozó kert, sétatér legyen-e, vagy sportpályához kapcsolódó sportliget, oktatójellegű biológiai bemutató kert, esetleg községi szabadtéri strand?

Következő kérdés: „Mi legyen a különböző rendeltetésű zöldterületen?” A zöldterület használati céljának megállapítása után általában a tervezés feladata a forma és tartalom egységének megvalósítása. Mindkét félnek – a megrendelőnek és a tervezőnek is – előnyös azonban, ha a tervezés előtti megbeszélés során a tanács, a tsz, vagy az állami gazdaság konkrét igényeket tud közölni a park, vagy bármely létesítmény részleteire vonatkozólag, ha meg tudja mondani, hogy pl. „a kultúrparkban legyen alkalmas árnyas, csendes, körülhatárolt, szabadtéri olvasó, kihelyezett könyvtárunk részére”. Vagy pl. „a biológiai bemutatókertbe oszlopra épített stílusos szoliter madáretetőt akar elhelyezni az iskola, ezt vegye figyelembe a tervező és jelöljön ki megfelelő helyet számára”.

Felsorolunk itt egypár ketrészletet, amelyek közül adott esetben válogatni lehet különböző használatú zöldterületek tervezésénél.

Strandfürdő: a vízmedence közelében legyen létszámra méretezett *napos- és külön árnyas-, füves-, síma pihenő tér*, ahol a fürdőzők gyékényen, takarón – akár a család letelepedése céljából is – elhelyezkedhetnek. Ízléses, modern, fedeles, zárt oldalú szemégyűjtőedények elhelyezése itt feltétlenül indokolt. A vízmedence víztelenítése a legmélyebb ponton történik. Azonban nem minden esetben van alkalmas esésű lefolyása, ezért az építész a medence koronaszintjét a meglévő térszint fölé emeli. Így a medencét csak rézsúvval lehet körül venni, és lépcsővel lehet megközelíteni. El kell tűrni, hogy a medence vízfelületére csak közvetlen közelből lehet rátekinteni. Ebben az esetben a víztükör esztétikai lehetőségeit a kerttervező nem tudja kihasználni. A medence kiemelésének az a hátránya is megvan, hogy *nem lehet mellé lelátót elhelyezni*, vagy csak külön költségtöbblettel lehet megépíteni. Márpedig a $3\frac{1}{3}$ -os medencék úszóverseny és vízilabdamerkőzések lebonyolítására az előírásoknak megfelelnek, de a medence környékén nem tudnak a nézők és a szurkolók elhelyezkedni. A medence szélén körülfutó 2–3 méter széles járdán a versenyszabályok értelmében nem szabad nézőnek elhelyezkedni. Messzebről pedig nem lehet a medencébe belenézni. A felszabadulás előtti időkben a vízben szegény Alföldön csak egy-két város dicsekedhetett uszodával, ma pedig – de holnap még inkább – egyes községi tanácsítkárok gondoljai között a községi uszoda lelátójának bővítése is szerepelni fog, mert pl. a kunhegyesi járási vízilabda döntőre nem tudja elhelyezni a medence körül a nagyszámú sportrajongót.

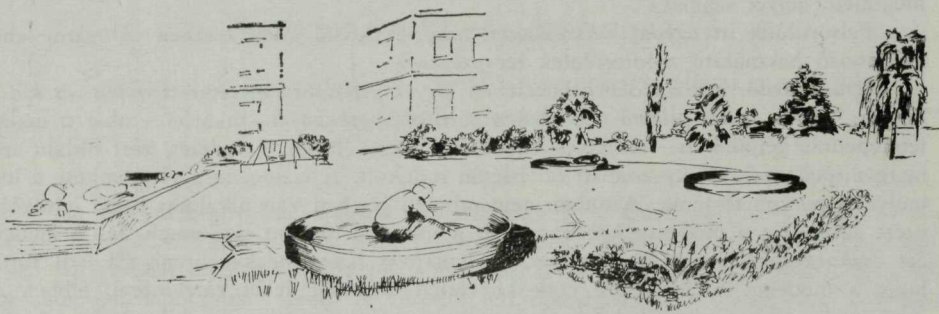
A strandon, főleg városban, a koranyári verőfényes napokon sok híve akad a napozásnak. Részükre alkalmasan kiképzett alakú *napozótöltést* lehet építeni, amelyre a gyékényt, vagy a felfújható gumimatracot helyezik. A napozótöltés vonalvezetése és keresztmetszete a mellékelt ábrán látható:

Tájolása természetesen déli irányú legyen. Stílusos az ilyen napozó mellé, a fekvő napozó személy által is jól leolvasható *napóra elhelyezése*. Ennek környéke alkalmas ad némi virágdíszítés, esetleg egy-két – Budapesten már ismert – műkövirágváza

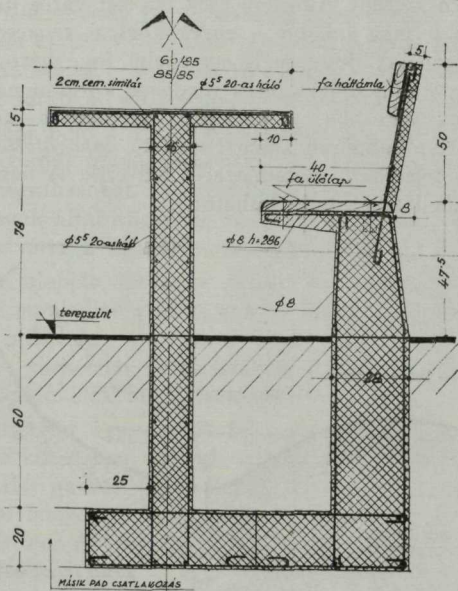
elhelyezésére A napozó előtt árnyékot vető fák nem lehetnek. Az oldalt elhelyezett díszcserje-foltok között *zubanyozók* betervezésének a napozók fognak örülni.

Gyermekjátótér, homokozókeret, gyermekhinta-állvány már minden strandon ismert részlet. Itt talán azt lehetne megjegyezni, hogy a *magányosan játszadó kisgyermek részére* – pedagógus tapasztalat szerint sok ilyen magányos játékot kedvelő gyermek van – kútgyűrű átmérőjű, de csak *60 cm magas betongyűrűt* sülyesztünk le kb. 40 cm-re. A belső térből emeljük ki a földet, és helyette töltünk homokot. 3-4 ilyen – rendszer nélkül elhelyezett – kútgyűrű a játszótér változatosságát emeli. – Ugyancsak egy-két ügyességet gyakorló eszközt is elhelyezhetünk:

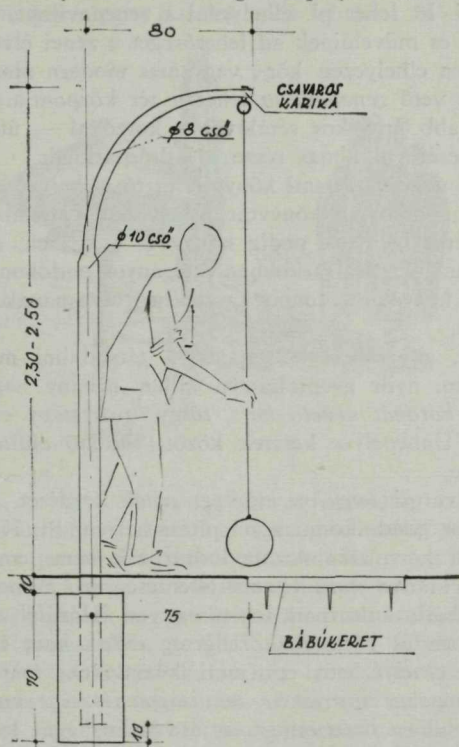
fektetett gyökér, rönkös, héjazatlan vastag *fatörzs*, kigyózó vonalban elhelyezett *csúszómászó betoncsővel* és földbeszűrt dróttívekkel kirakva, 1,50-2,00 m magas *gyermekcsúszka*, homokba, vagy kis medencébe csatlakoztatva, stb.

A gyermekeken kívül gondoskodni kell a felnőtt fürdőzőkről is. Árnyékos helyen elhelyezett vasbeton *asztalok*, *padokkal* tartós, és nem rongálható alkalmatosság arra, hogy rajta sakkozással, stb. szórakozhassék a férfi fürdőzők egy része.

Ugyancsak kedvelt szórakozás a *függesztett kugli*. Helyét úgy jelöljük ki, hogy zajával ne zavarja a pihenni vágyókat. Célszerű közép magas, sűrű határoló cserje alkalmazása.

Főleg a 10–20 év közötti ifjúság szórakozására szolgál a *tornatér*, ahol gyepes felületen *korlát*, *nyújtó*, *gyűrű*, *mászórudak*, *egyensúlyozó gerendák*, *kötélhágcsó* stb. között válogathatnak a fiatalok. Az ugyancsak kedvelt röplabda- és kosárlabdapálya mellett 1–2 fejelőpálya elhelyezése is szükséges, 1 pálya 10 × 6 m-es méretű területen,

kapukkal. A tornateret, a labdajátékpályákat jó idő esetén – még a fürdőszézon előtt és után is – az általános iskolák tornatanárai használhatják az iskolai tornaórák keretében. Az általános iskolai ifjúság úszóoktatását is – amelynek bevezetése előbb-utóbb kötelező lesz – a strandon kell majd lebonyolítani.

A medencék közelében a strand közepére magas világítási oszlopra kell a *strand-órát* és a *bangszórókat* felrakni úgy, hogy az egész területről látható legyen.

Az öltözők építési költségeit csökkenteni lehet, ha kisebb vikkendházszerű *modern öltözőket* építtetünk a község vagy járás egyes állami szerveivel, vállalatokkal, esetleg egyéni, évenként állandó strandvendégekkel; családjuk részére családi pihenőként, *bételegi vikkendházként*. Persze az egységes beépítési terv szerinti helyekre és méretben. Ezeket az öltözőket virágágyakkal, padokkal, asztalokkal, terrasszal tesszük családiasabbá. (Hasonló kis házóltözőket a szentesi strandon már több évtizede használnak.) Ide jönnének ki az építést vállaló és az épületet szocialista megőrzésre átvevő vállalat vagy szerv dolgozói vikkendezni. Heverőkkel, ágygal felszerelve az épület egy-egy családnak több napra is kiadható, csökkentett térítési összeg ellenében. – A strandot a KISZ és a HNF a község nyári szórakozó központjává alakíthatja ki. Ha folyamatos nyári mozilehetőséget biztosítunk – ami tervteljesítésnél nem lényegtelen –, és a vendéglátó vállalat, vagy az fmsz táncbetonnal ellátott terraszán *zenés, táncos estéket* biztosít, bizonyosan oda tudnák szoktatni a fiatalságot a strandvendéglőbe. Nem utópia ma már – ha a tervezésnél arra is gondolunk –, hogy a szabad-téri mozi szabad-téri színpaddá lehessen majd kiszélesíteni. Nem lennének üresek azok

a tenispályák sem, amelyeket közvetlenül a strand mellé helyezünk el. A vízfelület párolgásának hatására kialakuló mikroklíma üde növényzetet ad, és így a fenti léte-sítmények festői környezetben tarthatók fenn.

Kultúrpark: Az ilyen jellegű parkok, kertek a község vagy város művelődés-ügyének kibővített tervei. Itt lehet pl. elhelyezni a zenepavilont, amely jó idő esetén a zenekultúra élvezőinek és művelőinek ad lehetőséget a zenei élvezetre. A kultúrpark útjainak kereszteződésében elhelyezett kör-, vagy más modern alaprajzú, $\frac{1}{2}$ -1 méterre kiemelt, fedett, árnyékot vető *zenepavilon* lehet a tér központja. Ez a tér a pavilon körül sok paddal, távolabb árnyékos sétálóval – korzóval –, úttal a vasárnap dél-előtti térszene megrendezésére alkalmas része a kultúrparknak.

A *községi könyvtár*, vagy az állami könyvterjesztő is helyet kaphat a kultúrpark-ban. Egy könyvtárusító „gomba”, a könyvtár kihelyezett kölcsönző kis épülete adná az olvasnivalót. A kultúrát igénylők pedig könyvvel a kézben, a parkban kiképzett fás, cserjés kis lugasokban, csendes sarkokban, magányos padokon, esetleg a könyvtár által naponta kihelyezett kényelmes, fonott karszékben olvasnának. Itt a legfőbb igény a teljes csend, nyugalom.

A közös erőfeszítés, az emberi összefogás, a társadalmi munka emlékeként a csendes olvasó környékén, nyílt gyepfelületen állhat néhány hagyományos, magyar-honos, közkedvelt, *szép koronát nevelő hárs, tölgy, nyár vagy esetleg platán*, alatta díszesebb olvasópaddal. Ünneppélyes keretek között történő elültetésük hagyományos emlékjelleget kölcsönözne.

Itt kell elővenni a városi *múzeum elhelyezésének* kérdését. Ahol már van múzeum, ott nem lehet sokat gondolkodni a telepítési helyen. Pl. Kecskeméten a vasút-állomás melletti múzeum köré alkalmazott kultúrpark nem lenne a legcsendesebb, noha minden más feltétel adva van, viszont Szentesen pl. a meglévő régi ligetben, a múzeum környékén ideális kultúrpark-lehetőség van. Hazánk történelmének múltjáról az ország közsegeiben és városaiban rengeteg emlék van, és ez az anyag csak bővül. A szabadban is elhelyezhető építészeti kö emlékek, maradványok, tető alá helyezett síremlékek a múzeum környékén, tanulságos részei a kultúrparknak. A történelmi hangulatot megfelelően összeválogatott növényanyaggal lehetne fokozni.

Ha már a bemutatásnál vagyunk, nem árt megfelelő csoportosításban a kultúr-parkban bemutatni a fák, cserjék, évelők egy kis részét. Telepítsünk *biológiai bemutató-kertet*. Örül neki az iskola biológia tanára, a helyi TIT és minden amatőr növénykedvelő. Egyik-másik vidéki városunk már próbálkozik kisebb állatkert létesítésével. Kapcsoljuk ezt össze *bemutató növénykerttel* – ha bővebb anyagi fedezetünk van, a csak üvegházban nevelhető délszaki növényeket is betervezhetjük (pálmaház). – A bemutatókert növényanyagának összeválogatásánál nagy gondot fordítsunk arra, hogy milyen célból és kiknek telepítjük azt. Az általános iskolásoknak úgy kell összeállítani a sorrendet, ahogy a tankönyvben van csoportosítva: pl. az erdő növényvilága, a mezők, a lápok növényei stb. Itt pontosan azokat a növényeket kell telepíteni, amelyek a rendszeresített biológia tankönyvben szerepelnek. A növényeket jeltáblával kell megjelölni, és azokra a magyar, valamint latin név és a származás mellé egy-két rövid mondatban lényeges jellemzőjét kell feltüntetni. Külön csoportban helyezhetők el pl. azok a növények, amelyek nem nagyon ismertek a község környékén, de a magyar (pannoniai) flóratartomány növényei. Ismét más elgondolás szerint ökológiai tényezők szerint csoportosíthatók a növények. Pl. a talajtényezők szerint: talajjelző növények, stb. A vízi növények hatalmas táborából is lehet egy kis csoportot bevenni. Ezek részére *kis medencét helyezünk el*, partján szomorú fűzzel és körüljárható úttal. Az Alföld melegvizei esetleg alkalmasak a *Nymphaea lotus var. thermalis*, *Nymphaea coerulea* stb. tartására is. A kultúrpark kis vízmedencéjébe bevezetett hévíz éppen lehül a megfelelő hőfokra és színes nympheák sok látogatót vonzanának a környékről is. A medencéből elfolyó kis ér környékét alacsony vizinövényekkel festői módon lehet

kialakítani. A növénykertbe dekorációként és a hangulat aláfestésére is nádtetővel fedett, oszlopra szerelt *madáretetőt*, mellette kis *madárpancsolót* helyezhetünk el néhány vizinövénygel.

A kultúrparkba helyezhető el az úttörők részére az *úttörő közlekedési park*. Ebben a kertrészben tanulják meg a fiatalok – és felnőttek is – a szabályos közleke-

dőt. Utcakereszteződés, parkírozóhely, egyirányú forgalmú utca stb. kerül betervezésre itt, ahol járdán és úttesten a sétálók játszva gyakorolják kicsinyített közlekedési táblák között a modern járás-kelés szabályait. A kicsinyített közlekedési lámpákat egy szolgálatban álló úttörő kezeli, az úttesten rollerral, három- és négykerekes biciklivel, autózvezetőként közlekednek a gyerekek, a jövő autótulajdonosai. Ebben a közlekedési parkban előbb megtanulják a KRESZ-t, és ha felnőnek, jöhet a gépkocsi.

Egypár kertrészlet felvázolásával korántsem lehet kimeríteni a gyakorlati megoldások számtalan lehetőségét. Ezzel az irással az a cél, hogy ötleteket, megoldási módokat adjon, és ezzel az illetékes szervek fejlesztési tervük összeállításánál könnyebben foglalkozhassanak. A felsorolt elgondolások kiviteli terveinek elkészítése kerttervező mérnök feladata.

A *park fenntartásáról* kell még szólnunk, hiszen a zöldterület további sorsáról, karbantartásáról van szó. *Hiába a legszebb terv, a legjobb kivitel, ha nincs fenntartás.* A kerttervező élő, változó, évről évre más formát mutató anyaggal dolgozik. A tervezés során a papírra azt a végleges állapotot, méreteket rajzolja le, amelyeket a beépített növényzet teljes kifejlődése végén foglal el. Ez az állapot nálunk a parkokban kb. 7–10 év alatt következik be, és a díszfák, valamint a cserjék csak akkor fogják a tervező által elképzelt képet mutatni. Csak a helyes és folyamatos fenntartás biztosítja, hogy ez a kép kialakuljon. A legelső követelmény, hogy *a park locsolható legyen*, tehát építéskor locsolócsapokat kell elhelyezni úgy, hogy kb. 20–25 m-es sugarú körökkel az egész terület hézagmentesen fedhető legyen. A körök közepe a locsolócsap helye (10–12 m tömlő és 10–12 m vízszög). Nem lehet eléggé hangsúlyozni a locsolás szükségességét. Ha nincs víz – nincs kert. A mi kontinentális klímánk alatt csak így biztosítható a növények élete. A locsoláson kívül fontos az egyéb fenntartási munka is. Természetesen ezeket a parkokat kerítéssel körülvenni faluhelyen méginkább indokolt. Kezelt parkba vagy ligetbe semmiféle aprójószág, vagy nyájból hazatérő négylábú nem léphet be. Ne sajnálják az illetékes szervek, gondnokságok a költséget, mert csak így rendelkezhetünk szépen fenntartott úde, messze környéken nevezetes zöld területtel. Szakképzett kertész, parkőr alkalmazása biztosan kifizetődő.

A cikk rövid tanulsága: parkosítsunk!

Hódi Jenő

Szolnoki Téli Tárlat – 1963

A hideg, zúzmarás szolnoki utcákon színes, modern plakátok adták hírül, hogy a szolnoki múzeum földszinti termeiben 1963. december 15-én megnyílt a Téli Tárlat, a szolnoki és Szolnok megyei képzőművészek hagyományos kiállítása. A művészek legtermékenyebb, legjobb időszaka a nyárvég és a koraősz, rengeteg alkalmat nyújt természetben, a határban történő festésre, a Tisza-part pezsgő élete sokféle témát, alkalmas időt nyújt tanulmányok, vázlatok készítésére, amelyből azután a műtermek mélyén nagyobb alkotások is készülnek.

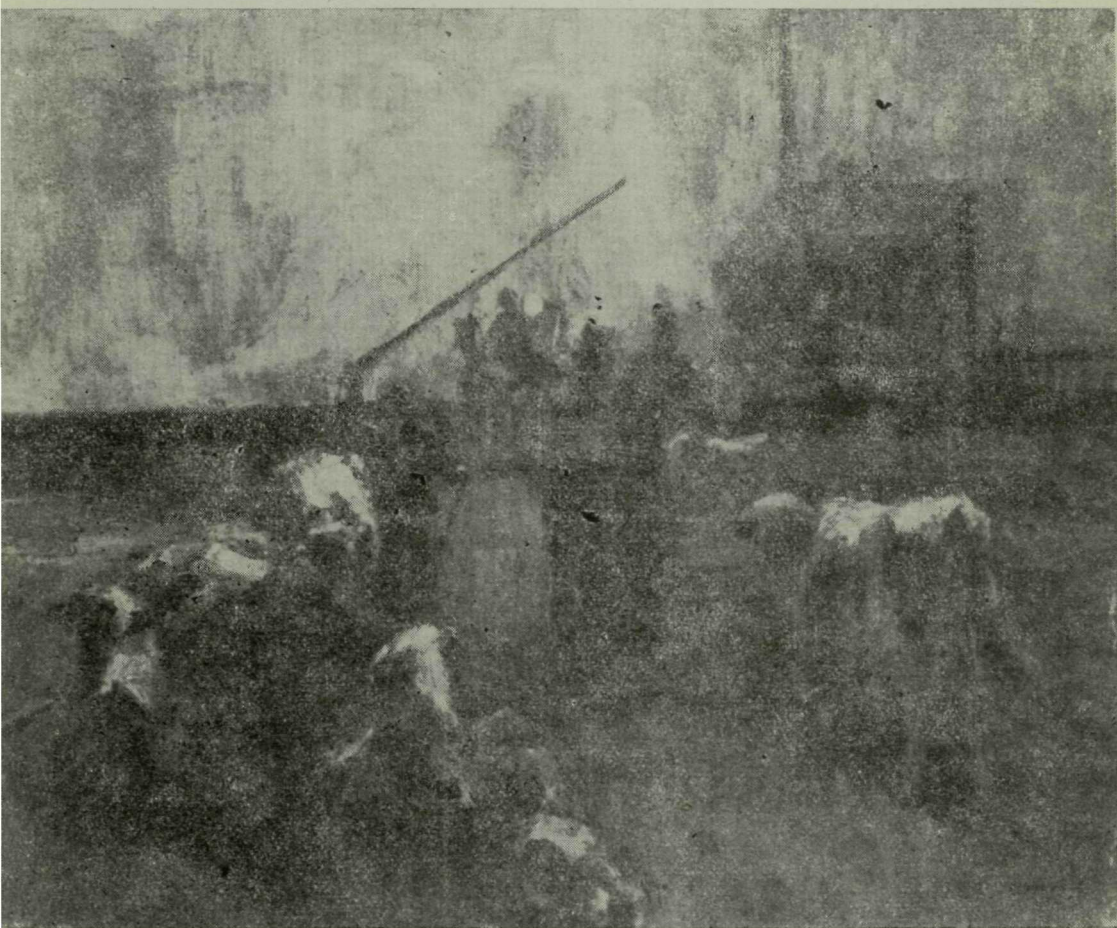
A kiállítás megnyitását nagy érdeklődés előzte meg, hiszen az év folyamán a párt és tanácsi szervek behatóan foglalkoztak a megyében dolgozó képzőművészek munkásságával, helyzetével, és a helyzet alapos felmérése után az elérendő feladatokat is megjelölték.

Az MSZMP Szolnok Megyei Bizottsága 1963. március 23-i határozata „joggal állapítja meg, hogy az eddiginél is fokozottabb figyelmet kell fordítani a képzőművészekkel való foglalkozásra, tényleges eredményeik megfelelő elismerésére és megbecsülésére, fejlődésük elősegítésére. Az eddig említett lehetőségeken kívül szükségesnek látszik a Művésztelep és a megyei képzőművészet fokozottabb és színvonalasabb propagandájának biztosítása, egy állandó jellegű – egyelőre kamaraméretű – kiállítás létrehozása a Művésztelepen”.

A Megyei Tanács Végrehajtó Bizottsága pedig 1963. július 28-i ülésén foglalkozott részletesen a képzőművészeti munka helyzetével: „Művészi munkásságukról az évek óta rendszeresen rendezett Tavasz- és Téli tárlatokon adnak számot – állapította meg a Végrehajtó Bizottság –, és a tárlatok, kiállítások kép- és szoboranyaga azt bizonyítja, hogy művészeink munkássága a témaválasztás gazdagodásában és a művészi megoldás színvonalában is előre halad. Ez a megállapítás nemcsak a művésztelep művészeire érvényes, hanem a többiekre is, különösen a jászberényiekre. A megyében élő képzőművészek országos és megyei kiállításai – 1962-ben csak Szolnokon hét kiállítás nyílt –, valamint sikeres külföldi szerepléseik is azt igazolják, hogy Szolnok jelentős szerepet játszik hazánk képzőművészeti életében. Szinte egyértelműen támasztják alá ezt a megállapítást a kritikai vélemények is. (Meg kell azonban jegyeznünk, hogy az országos sajtó elsősorban a budapesti kiállításokra reagál élesen, s a helyi kiállítások értékelése már nem kapja meg a sajtóban a jelentőségének megfelelő helyet. Ez a tény kétségtelenül sok olyan lehetőségtől fosztja meg az itt élő művészeket, hogy munkásságuk mély kritikai elemzését felhasználva, gyorsabb fejlődésről adhassanak számot. Képzőművészeink munkáját természetesen nem lehet együttes általánosításokban értékelni, hiszen különféle művészi egyéniségekről van szó. Néhány közös vonást azonban meg lehet állapítani, amelyek – eredmények és problémák vonatkozásában – az itt élő képzőművészek legalábbis számottevő részére kisebb-nagyobb mértékben jellemzőek. Pozitív értelemben ide sorolhatjuk az alapjában véve realista ábrázolásmódot,

a mai élet és valóság felé forduló fokozódó érdeklődést, az élet új jelenségeire való reagálás készségét.” A Végrehajtó Bizottság részletesen tárgyalta a képzőművészeti munkát gátló körülményeket és tényezőket is: „A problémák csoportosítását, differenciáltságát még szélesebben figyelembe véve tehetjük csak meg. Ezek közé tartozik a művészi fejlődés esetenkénti bizonytalansága, mely főként az eszmei felkészültség hiányosságaiból adódik. Egyesek nem értik világosan a tartalom, a művészi mondani-
való elsődleges fontosságát. Újra törekszenek, de az előbbiből következően elsősorban a formában. Néhányuk programjában csak a régi ábrázolásmód elvetése a világos, de nagyfokú bizonytalanság mutatkozik saját, egyéni kifejezőmódjuk megtalálásában. Nem mondható még kielégítőnek a képzőművészek eleven, élő kapcsolata a társadalommal, a szocialista építés gyakorlatával – s ez gátolja a szocialista művészi látás- és ábrázolásmód gyorsabb és egyértelműbb kibontakozását”.

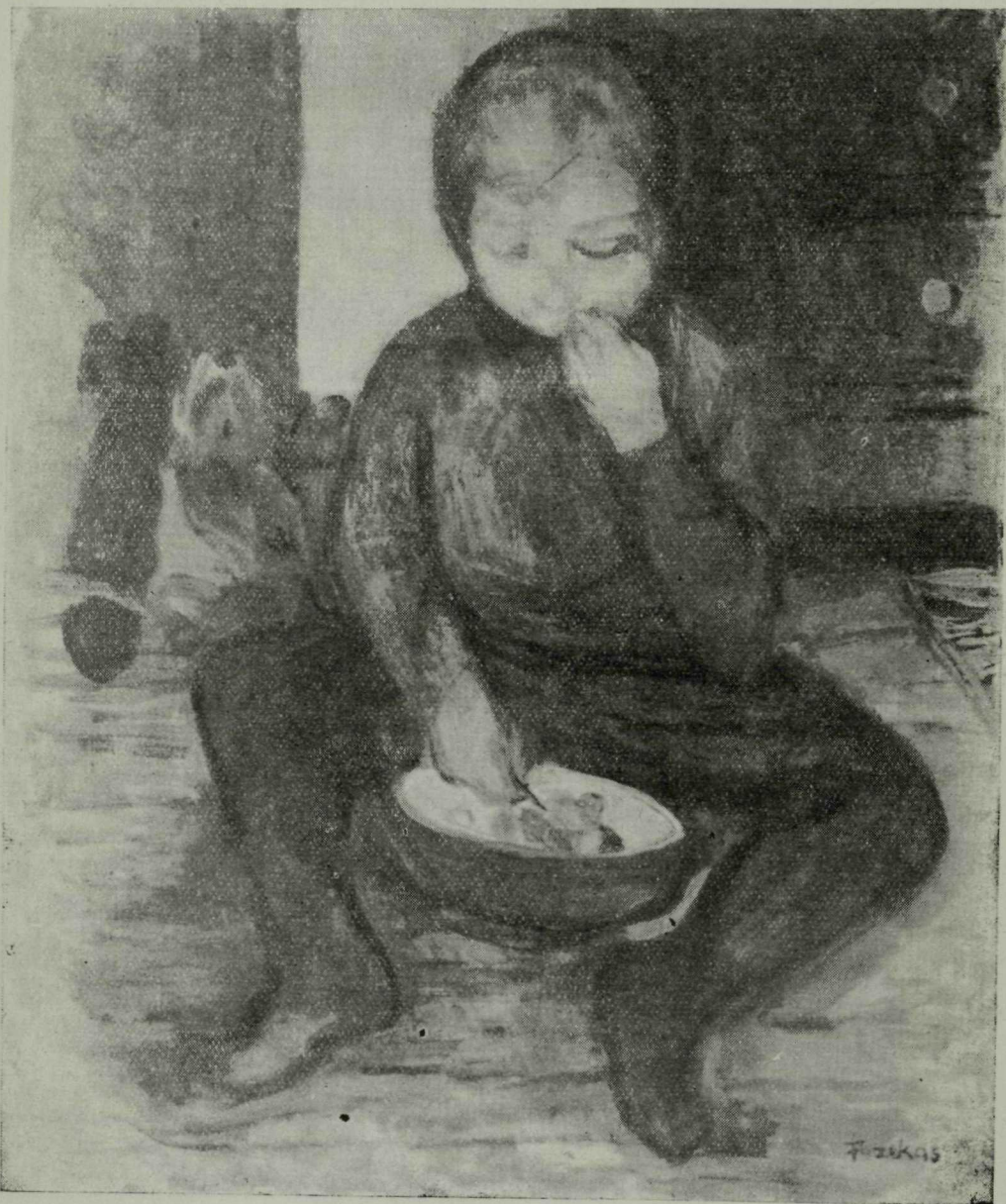
Érthető izgalommal várta a művészetszerető közönség a Téli Tárlat megnyitását. S a hideg idő ellenére is igen szép számú látogató maga is megállapíthatta, hogy ez a bemutatkozás igazán sikeres. A Szolnoki Galéria öt termét töltötte meg zsúfolásig

Chiovini Ferenc: Sorompó

az az 51 festmény, 30 grafikai és 14 szobrászati alkotás, amelyet a képzőművészeti zsűri igen gondos válogatás után alkalmasnak tartott a bemutatásra.

Joggal állapíthatjuk meg, hogy a kiállításra került csaknem száz művészi alkotás nemcsak mennyiségileg múlta felül az eddigi megyei tárlatokat, hanem a témaválasztás gazdagságával, a művészi megoldás színvonalával is. A Téli Tárlat megnyitásakor nyilvánvalóvá vált, hogy Szolnokon ilyen gazdag és egyenletes művészi színvonalat

Fazekas Magda: Szőlőevő

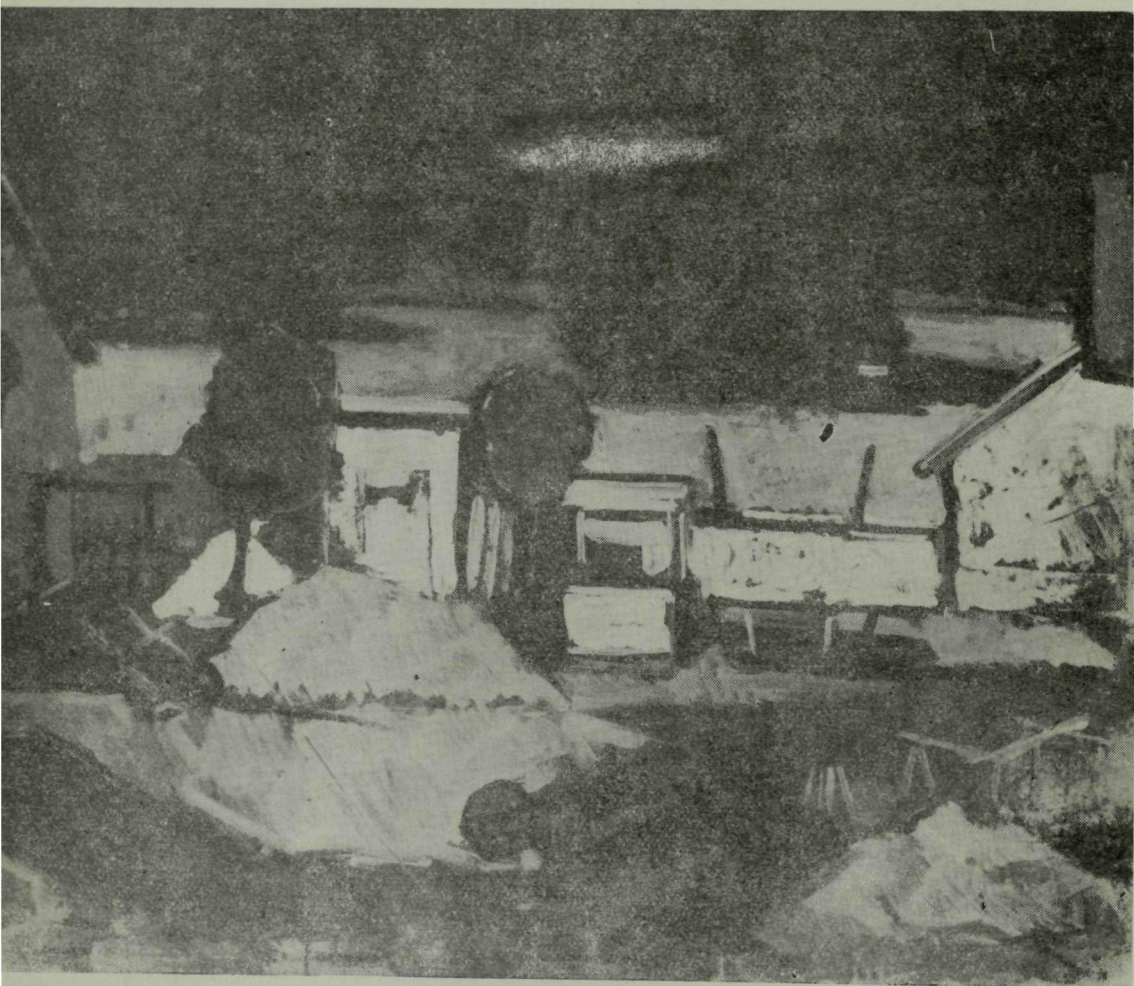
képviselő kiállítást még nem rendeztünk. S itt kell egy érdekes megfigyelést leszögeznünk. Talán első alkalommal láthattuk megyei kiállításon, hogy valami sajátosan rokon hangú összkép alakult ki. Ezen belül természetesen minden művész egyéni stílusa jól érvényesült, de a Téli Tárlat egésze mégis harmónikus. Úgy látszik, hogy a témák közös vonásai, a táj, a levegő atmoszférája, a Szolnokot jellemző pezsgő, eleven életritmus nyomán mégis csak alakul ki valami olyan, ami jellegzetesen csak Szolnokhoz, a szolnoki művésztelephez kapcsolódik.

Papi Lajos: Leányfej

Figyelemreméltó a kiállításon a sok és jó grafika megjelenése, amit az eddigi tárlatokon mindig hiányoltunk, hiszen ez a műfaj legalkalmasabb az élet új jelenségeinek művészi kifejezésére. A bemutatott grafikai alkotások szerencsésen egészítik ki az olaj- és temperaképek színes skáláját. S hogy a szobrászok is eredményesen dolgoznak, azt két életnagyságú szobor és sok vázlat, terv bizonyítja.

Ha az általános, értékelő megjegyzések mellett a kiállítás anyagát részleteiben is megvizsgáljuk, akkor az egyéni teljesítményekben is legtöbb esetben számottevő fejlődést figyelhetünk meg. A szolnokiak közül *Baranyó Sándor* szép, erőteljes tájképei mellett az *Almahámozó* és *Kék ablak* című festménye jelent új hangot művészetében. *Chiovini Ferenc* *Új Tisza-híd* és *Szemben a nappal* című képei a szolnoki táj új színeit jelzik, a *Sorompó* pedig egyszerű kompozíciójánál fogva vonja magára a látogató figyelmét. Míg Baranyó Sándor képei a drámát idézik, Chiovini inkább epikai beállítottságú, addig *Meggyes László* festészetét a líra jellemzi leginkább. *Alkonyat*, a *Tisza ősszel* és a *Sárga nap* finom, szelíd lírájával ragadja meg az embert. *Berényi Ferenc*

Berényi Ferenc: Szerszámudvar

Derkovits-díjas fiatal művész, szolnoki születésű, két év óta dolgozik időszakonként a művésztelepen, s az itt készült festményeiből mutat be néhány jól komponált képet. Munkásságára a konstruktivitás és jól megválasztott színek jellemzők. Értékes anyaga szépen illeszkedik a telep együttesébe. *Mészáros Lajos Árvíz* című képe az 1963-as

Antal Ilona: Női fej

jászsági árvizet idézi, a *Komp a Tiszán*-ja pedig a Tisza-part epikusan felfogott ábrázolása. *Palicz József Női fejek* és *Leányfej* című alkotása mutat egyénileg is járható utat, *Antal Ilona Merengő* című festményét is feltétlenül meg kell említenünk. *Fazekas Magda Szőlőevő* és *Anyám* című művei finom, pasztellszerű színeivel, komponáltságával hatnak.

A szolnokiak mellett a jászberényiek állítottak ki legtöbb anyagot. *Makay József Csákányozó* és *Fürdőépítés* című nagyméretű munkája szerkezetében, komponáltságában jó, de még befejezetlennek érezzük. *Sáros András Őszi tája* és *Téli utca* című színes festményeivel érdemel említést. *Riba János* olajképe Zagyva menti részletet örökít meg. *Geese Árpád Faluvég* című olajképe az alattányi táj szépségeit idézi. *Vuics István Utcarészlet* című lírai festménye a jászberényi tájat tükrözi.

A grafikusok közül *Gácsi Mihály Kompozíció*-ja mély humorral és öniróniával teli finom művű rézkarc, *Kikötő* című akvarellje is sikerült alkotás. *Antal Ilona* szénrajzai nagyszerű portrék, *Berényi Ferenc* kisméretű grafikai vázlatai tulajdonképpen olajkép tanulmányok. *Csabai-Wagner József* három szép tusrajza képviseli Mezőtúr művészetét. *Palicz József* művészi rézkarcai közül különösen a *Képmutató*, *Intrikus* és a *Veszettek* emelendő ki. Szerepeltek a kiállításon munkacsoporton kívüli tagok is: *Kovács András*, *Molnár Jánosné*, *Neugebauer Mária* egy-egy sikerült akvarelllel.

A szobrászok munkáiból *Nagy István Alló lány* című nagyméretű szobra emelte a kiállítás színvonalát. *Simon Ferenc* a Tisza-parti Gimnázium elé kerülő szobrának gipsz vázlatával és néhány szép kisplasztikával, különösen a *Fürdő után* című szépen megformált aktjával érdemel említést. *Szabó László* a Székesfehérváron felállításra került *Éneklők* című szobrának gipszmásolatával tett biznyságot képességeiről. *Papi Lajos* tömbszerűen megfogalmazott *Öregasszonya* és a *Leányfej* című kőszobra sikerült művek.

Összegezve a Téli Tárlat eredményeit, megállapíthatjuk, hogy művészeink jó úton haladnak. S hogy az erkölcsi elismerés mellett az anyagi megbecsülés sem marad el, arra bizonyíték, hogy a Téli Tárlaton 27 festmény és szobor kelt el. Jó példával járt elől a Megyei Pártbizottság, a Megyei Tanács V. B., a Megyei Művelődésügyi Osztály és a Városi Tanács V. B. A képzőművészet ügye iránti érdeklődést mutatja az is, hogy az Ügyvédi Munkaközösség mellett a jászberényi Hűtőgépgyár is a vásárlók között jelentkezett. S ezen kívül magánvásárlások is történtek a tárlaton. A Téli Tárlat tehát eredményes volt.

Kaposvári Gyula

Adatok az újjászervezett szociáldemokrata párt történetéhez. (A szentesi és mezőtúri program)

Az 1890-es években elemi erővel fellángoló agrárszocialista mozgalmak a meg nem oldott parasztkérdés egyenes következményei voltak. A felülről végrehajtott jobbágyfelszabadítás számos égető kérdést hagyott nyitva. A legalapvetőbb hiba mégis a parasztság „magára hagyása”, föld nélkül való felszabadítása volt. „A XIX. század vezérlő eszméje, a szabadelvűség szabadságot hozott a magyar jobbágynek, de nem nyújtott neki védelmet. – írja Szabó István. – A szabad erők játékában... a magyar parasztság azért is nélkülözötte a közhatalom egyensúlyozó és gyámolító kezét, mivel a szabad küzdelemben nagy tehetetelként vitte át a múltból a hatalmas birtoktalan tömeget: a gazdasági cselédséget és a napszámra utalt bérmunkás zsellérséget.”¹ – Az 1880-as évek nagy agrárválsága, a folyószabályozások és vasútépítkezések megszűnése csak növelte a nincstelenek tömegét, s még alkalmasabbá tette a talajt a szocialisztikus eszmék befogadására. Maguk az uralkodó osztályok is meglepetéssel konstatálták, hogy a meginduló agrármozgalmak kezdettől fogva a szocializmus jelszavával veszik fel a harcot ellenük.²

Magyarországon az agrárszocializmus voltaképpen az MSZDP agitációja nyomán alakult ki. Elsőnek az MSZDP agitátorai hintették el az agrárlakosság körében a szocializmus gondolatát. Az agrárlakosság szocialisztikus mozgalma azonban csakhamar elszakadt a szociáldemokrata párt irányvonalától, mivel annak programja nem fejezte ki az agrárnépesség igényeit, nem ölelte fel követeléseiket teljes egészében. Az „agrárszocialista eszmék”, összefoglalóan nevezhetjük csak így, igen zavarosak és tisztázatlanok voltak. E tisztázatlanság elsősorban az agrárnépesség nagyfokú differenciáltságából következett. Valamennyi réteg a maga érdekeit tartotta elsőrendűnek és a szocializmust a maga képére formálva hirdette. Másrészt a parasztságból kiemelkedett vezetők elméleti felkészültség terén messze elmaradtak a szociáldemokrata vezetőktől, s így a szocializmusról alkotott véleményük eleve tisztázatlan volt.

Az agrárszocialista mozgalmak lendítőereje főként az agrárproletáriátus volt, s ennek köszönhető az, hogy a legkülönbözőbb pártok programjaiban mégis van valamely egységes mag. Ezt a magot az ő követeléseik adják. Végigtekintve az agrárszocialista mozgalmakon, megállapíthatjuk, hogy nagyjából négy azonos követelés, mint fő eszme, valamennyiben megtalálható:

1. a különböző módon elképzelt földosztás;
2. az egyenlőség eszméje;
3. a feudális kizsákmányolás elleni harc, régi maradványok felszámolása, főként a robot, percent, uzsora eltörlése;
4. a végcél a különböző módon értelmezett szocializmus.³

Az MSZDP ezen eszmékkel nem érthetett teljes egészében egyet, s ezért került sor különböző, csak a parasztságra építő, frakció kiválására. Egymásután emelkedtek ki a parasztok tömegéből a vezetők, ideológusok (Csizmadia Sándor, Várkonyi István, Szántó Kovács János, Mezőfi Vilmos, Áchim András), akik e követeléseknek adtak hangot. A századforduló agrármozgalmi közül legjelentősebb a Várkonyi- és Mezőfi-féle irányzat volt. Az MSZDP vezetői mindkét irányzattal harcoltak, vezetőiket szakadároknak, zavaros ideológiájú izgatóknak bélyegezték. Valóságos tevékenységük azonban csakis a kiadott program és a véghezvitt cselekedetek összevetésével mérhető.

Mezőfi Vilmos 1900-ig a szociáldemokrata párton belül működött, résztvevett a földmunkásmozgalom szervezésében, mint a „Szabad Szó” munkatársa, de a párt opportunistá parasztpolitikája miatt kivált a pártból és a „Szabad Szó” köré tömörítve híveit, a Várkonyi-mozgalom romjain megszervezte az Újjászervezett Szociáldemokrata Pártját. 1900-ban tartott, mintegy 200 küldöttet összefogó alakuló kongresszusuk még határozott programot nem adhatott, csupán különállásukat mondták ki. Az első időkben adott program még nem hű tükre a párt igazi tevékenységének, csak később, az ipari munkásság kiválása után alakult tipikus agrárpárttá. Mezőfi pártjának aránylag gyors sikereit a kortársak és a történetírók igen különböző módon magyarázzák, s gyakran egészen eltérő eredményre jutnak.

Maga az MSZDP a kiválás után igen hevesen támadt Mezőfire. Elvi vitába azonban nem bocsátkozott vele, mint azt Várkonyival tette, csupán rágalmozó és gyalázó szavakkal hadakozott ellene. *Ladányi R.* 1908-ban, mikor cikksorozatában végig tekint a magyarországi agrármozgalmak addigi történetén, Várkonyit és Mezőfit egyaránt anarchista izgatónak, a szociáldemokrata párt helyes politikáját keresztező demagógoknak mondja.⁴ Mezőfi tekintélyének és későbbi értékelésének igen sokat ártott a Várkonyi-mozgalommal való rossz viszonya. Kezdetben ugyan Mezőfi kísérletet tett a függetlenekkel való egyesülésre, de csakhamar olyan ellentétek feszültek közöttük, hogy egymásnak a legádázabb ellenségeivé váltak. A harc igen különböző eszközökkel folyt a két párt között. Mezőfi lapja 1902-ben a következőképpen írt Várkonyi mozgalmról: „Reméljük azonban, hogy ezek a félrevezetett testvéreink is, akiket ilyen fajta maszlaggal bolondítanak, a földműves maradjon külön, az iparos külön, a kereskedő-proletár külön... Ebből is látszik, hogy nem szociáldemokraták, mert ha azok volnának, tudnák, hogy az elnyomott szegény népnek egy táborban kell küzdeni faj, nemzetiség, vallás, nem- és foglalkozási különbség nélkül... Aki tehát olyan tanácsokat ad a népnek, hogy vesse meg iparos, vagy más foglalkozású embertársait: vagy együgyű, vagy gazember, a ki a népet meg akarja rontani.”⁵ Ebből a hangból nem szabad messzemenő következtetéseket levonnunk, mivel ez akkoriban a pártharcok egyik megengedett és természetes formája volt. Ilyen demagóg-színezetű hangon írt az MSZDP és Várkonyi is a kormányról és más pártokról. Várkonyi a hivatalos kormány bérencének nevezte Mezőfit, aki a Széll kormány liberálisabb légkörében bántatlanabban működhetett, s maga szembeállítván saját sorsát a Mezőfiével, büszkén mutogatta a tömeg előtt a rendőrbilincsek nyomát.⁶

Mezőfi negatív értékeléséhez saját párthívei is nagyban hozzájárultak. 1903-ban, a mozgalom sikereinek tetőpontján, a párton belül is szakadás történt. A Nagyszalon-tán megválasztott új vezetőség megrágalmazta a pártvezért, közönséges üzletembernek nevezvén: „Mezőfi Vilmos, ki számítással választotta meg magát párttitkárnak, más véleményen van... Álláspontja, és ennek hangosan kifejezést is adott, ez: - A párt kiadását viselje az a buta földműves, a bevétel meg az enyém. Ehhez senkinek semmi köze, akinek nem tetszik, az mehet!”⁷ Mezőfi e vádat visszautasította, rendezte a párt soraikat, de az sokat vesztett ütőképességéből, erejéből. Ez a rágalomhadjárat még inkább megerősítette az utókorban azt a tévhitet, hogy Mezőfi csakis a saját céljaira akarta a pártot felhasználni.

A két világháború között általában kedvezően nyilatkoznak Mezőfi századeleji

tevékenységéről. *Takács J.* a munkásosztály szemszögéből nézve az eseményeket, azt mondja, hogy „Mezőfinek a földmunkás-mozgalomban akkoriban eléggé jó neve volt”, s sikereinek oka az, hogy a pártvezetőséggel ellentétben, megértette a földművelő nép lelkivilágát.⁸ A polgári történetírók Mezőfit szintén kedvező színben tüntetik fel. Leginkább *Szekfű Gy.* véleményével jellemezhető ez az álláspont: Mezőfi pártja „belátta, hogy az agrárlakosságra nem hathat a földközösség ígéretével, s ezért elszakadt a budapesti központtól és nemzeti irányba önállósodott 1900-ban... Kétségtelen, hogy úgy az ő mozgalma (értsd: Áchim Andrásét), mint Mezőfié, több megértésre számíthatott volna, ha az uralkodó politikai pártok nincsenek úgy átitatva a gentry-ideológiával.”⁹ *Kerék M.* is rokonszenvvel nyilatkozik a párt munkájáról.¹⁰

Mind az, hogy a polgári történetírás rokonszenvvel emlegette Mezőfit, mind a Mezőfi későbbi parlamenti és két világháború közötti szereplése nagymértékben hozzájárult ahhoz, hogy az 1940–50-es években századeleji tevékenységét is rendkívül elfogultan, negatív módon értékeljék. Elért eredményeit kétségbevonták, gyors sikereit üres demagógia eredményének tulajdonították, s ellene szegtek: „Programjának két szava úgy hatott a parasztság tömegeire, mint a varázsige: föld és nemzeti függetlenség. E két szóval Mezőfi 1903-ig nagyobb táborot hódított meg a parasztság körében, mint Várkonyi”, s tehette mindezt azért, mert Széll Kálmán védőszárnyai alatt foglalt helyet, hogy „megossa a szociáldemokraták táborát, s ezáltal a fennálló államhatalom munkáját könnyítse meg.”¹¹ *Szántó B.* 1947-ben szintén előítélőleg nyilatkozik: „A bernsteinizmus az ő számára csak alap volt arra, hogy a mozgalmat dezorganizálja. Demagóg módon becsempészte magát a mezőgazdasági munkások és szegényparaszrok bizalmába, és mikor ez sikerült neki, akkor *nyúltan*, mint a burzsoázia ügynöke lépett fel.”¹²

Mindezek a félreértések egyrészt az utódok különböző nézőpontjának eredményei, részben a felületes szemléletmód következményei. Egyik legnagyobb hiba ugyanis, hogy a kortársak és testvérpártok harcimódszerként alkalmazott koholt vádaskodásait nem tették az igazság mérlegére, valóságuk felől nem győződtek meg, hanem tényként fogadták el. Ugyanakkor nem tudták a mozgalom kezdeti szakaszának eredményeit elválasztani a későbbi események visszavetülő árnyékától, s Mezőfit szinte azonosították a párttal.

Az újabban megjelent munkák már figyelembeveszik a tényeket, és Mezőfi századeleji tevékenységét a valóságnak megfelelően próbálják megvizsgálni.¹³ *Dolmányos I.* 1960-ban megjelent munkája külön figyelmet érdemel. Mezőfinek és a koalíciónak viszonyát vizsgálva, megmutatja Mezőfi közeledését a hivatalos körökhöz, a szocialisztikus eszméktől való eltávolodását. Nem értékeli azonban a munka az első évek eredményeit kellően, az 1902-es év eseményeit teljesen figyelmen kívül hagyja.¹⁴ Most valójában éppen az első két-három év eredményeit akarjuk értékelni, megvizsgálni azt, hogy mi eredményezte azt a hallatlanul nagy és gyors sikersorozatot, amit a mozgalom a kezdeti időszakban elért. Mindezt úgy, hogy a későbbi évek visszavetülő árnyékát megkíséreljük elválasztani az eseményektől.

Egyik leglényegesebb feladat, hogy megvizsgáljuk azokat az erőket, amelyek a forradalmi mozgalom mögött álltak. Természetesen jelen esetben az egyes parasztrétegek legfőbb problémáit érinthetjük csak, s e téren alapos vizsgálatot nem végezhetünk.

A magyar mezőgazdaság kapitalista úton való igazi megindulását a poroszút eredményeképpen fennmaradt fél-feudális nagybirtok akadályozta. Az 1895-ös gazdaságstatisztika szerint Magyarországon a birtokviszonyok a következő képet mutatják:

		Gazdaságok száma:		Gazdaságok területe:	
		összesen:	%-ban:	összesen:	%-ban:
1—	h-ig:	562 949	23,6 ⁰ / ₀	232 011	0,6 ⁰ / ₀
1—5	h:	716 769	30,0 ⁰ / ₀	1 923 157	5,2 ⁰ / ₀
5—10	h:	458 535	19,2 ⁰ / ₀	3 317 079	9,0 ⁰ / ₀
10—20	h:	358 381	16,1 ⁰ / ₀	5 396 130	14,6 ⁰ / ₀
20—50	h:	205 181	8,6 ⁰ / ₀	6 012 080	16,3 ⁰ / ₀
50—100	h:	36 032	1,5 ⁰ / ₀	2 411 657	6,6 ⁰ / ₀
100—200	h:	10 257	0,4 ⁰ / ₀	1 403 452	3,8 ⁰ / ₀
200—500	h:	6 448	0,3 ⁰ / ₀	2 021 432	5,5 ⁰ / ₀
500—1000	h:	3 144	0,1 ⁰ / ₀	2 238 905	6,1 ⁰ / ₀
1000	h felett:	3 768	0,2 ⁰ / ₀	11 901 380	32,3 ⁰ / ₀ ¹⁵

A két legelső birtokkategóriába tartozók, az összes gazdaságoknak több mint 50⁰/₀-a, az összirtokmennyiségnek csak 5,8⁰/₀-ából részesültek, s a rájuk eső birtokrész nem volt elegendő arra, hogy megélhetésüket biztosítsa. Az összirtokoknak 9⁰/₀-t tette ki a gazdaságok 19,2⁰/₀-a. Ez a kisbirtokosság szintén kiegészítő munkavállalásokra kényszerült, bár a minimális létalapot földje már többé-kevésbé biztosította. Végeredményben a gazdaságok 72,8⁰/₀-a mégis képtelen volt arra, hogy gazdáinak biztos megélhetést nyújtson. Ezeket a birtokosokat ugyanakkor komoly adók is terhelték, s ez csekély földjük életképtelenségét teljesen megpecsételte. *Szeberényi Zs.* írja, hogy a század elején Vasas János békéscsabai „birtokos” 1100 négyszögöl földön épített egyszobás háza és 550 négyszögöl kenderföldje után összesen 43 kor. 26 fillért fizetett.¹⁶ Ugyanekkor Békés megyében az ellátás nélküli férfinapszám 150–200 krajcár között ingadozott. A birtokosok e tömege alatt állott tulajdonképpen az agrárproletáriátus, mely az agrárnépesség 39⁰/₀-t jelentette. Az ő megélhetésük kizárólag a mezőgazdasági bérmunka. Ez azonban igen olcsó volt, mert olyan nagy bérmunkástömeg kínálta munkáját, hogy a vállalkozók könnyűszerrel lenyomhatták a munkabéreket. A bérmunka ugyan mind nagyobb szerepet kap a mezőgazdaságban is, de az elavult ledolgozást és feudális szolgáltatásokat még a századforduló tájékán sem tudta teljesen kiszorítani, s ez, különösen az Alföld elmaradottabb megyéiben igen nagy terhet rótt a parasztságra.¹⁷ A munkaidő, a vasárnapi és ünnepi munkaszünet teljesen kötetlen volt, s a vállalkozók igyekeztek a csekély bérért igen nagy munkát végeztetni a bérmunkásaikkal. A bérmunkára szoruló agrárproletár és kisbirtokos így csak pusztá megélhetését tudta biztosítani, de gyarapodni, családjának jövőjét megalapozni e keresetből képtelen volt.

Azok a parasztbirtokosok, akik megélhettek földjük jövedelméből, a birtokkal rendelkező lakosság 30,9⁰/₀-át tették ki.¹⁸ Ezek a gazdaságok azonban meglehetősen elmaradott technikájuk miatt árutermelésre berendezkedni csak nehezen tudtak. Életképességük abban nyilvánult meg, hogy az olcsó munkabérek révén fenntarthatták magukat, bár lassú pusztulásuk elkerülhetetlen volt. Az agrármozgalmak igen komolyan érintették őket. „A parasztgazdák még mostoha időben is fönn bírják magukat tartani, bár a földművelő munkások mozgalma őket is súlyos helyzetbe sodorja. A kisebb parasztgazda, a telkes parasztgazda már a tönk szélén áll. Ez utóbbira nehezedik különösen a súlyos és igazságtalan adóteher.”¹⁹ A XX. század elején megerősödő szövetkezeti mozgalom azonban nem pótolhatta a hitelkérdést, nem tudta megoldani a parasztgazdaságok gépekkel való ellátását, belterjesebbé tételét. Néhol vagyoni-közösségi megoldással próbálkoztak, közösen vettek gépeket a nagyobb gazdák, de mindez a szükségmegoldás szintjén maradt. A magyar adózási rendszer rájuk is bántólag hatott. E birtokok „életképességére” igen jellemző az OMGE 1895. évi III. kongresszusán elhangzott előadói beszéd: „A kisbirtokosok azon osztálya, amely termékeinek nagyobb részét maga fogyasztja el, mivel használati értéket nem produkál,

könnyebben megállja a sarat; a válságot csak az érzi, akinél a forgalmi érték előállítására játsza a főszerepet. A parasztbirtok szaporítása ezen oknál fogva tehát soha olyan közérdeket nem képezett, mint a mai válságban... ezt még soha olyan pártkülönbötség nélkül be nem látta senki, mint napjainkban, melynek megoldásával egy csapásra úgy közigazgatási, mint társadalmi és nemzetiségi kérdéseket vihetünk a megfejtéshez közelebb.”²⁰ A nagybirtokosok a parasztgazdaságok életképességét tehát éppen életképtelenségükben látják. Létjogosultságukat azzal indokolják, hogy nem tudnak piacra termelni, tehát fennmaradhatnak. Ilyen birtokok telepítésére vonatkozó tervet Darányi vezetésével ki is dolgoztak, de a végrehajtáshoz már nem juthattak el. E birtokok területileg még akkor sem igen gyarapodhattak, ha a belterjesebb gazdálkodás révén ez módjukban állott. A 90-es években ugyanis befejeződtek a nagy legelő-felosztások, s ezzel az elérhető szabadföldek beolvadtak a gazdaságokba. Újabb gyarapodás csak a törpebirtok pusztulásával párhuzamosan képzelhető el, mert a kötöttforgalmú birtok aránya igen nagy, a terjeszkedést ez jelentősen akadályozza. Erős és jelentős kulákréteg kialakulására így alig volt mód. Bérlethez ugyanis csak a nagy vagyonnal rendelkezők juthattak hozzá. A „tiszán haszonbéres gazdaságok Magyarországon a nagy gazdaságokban játszottak jelentős szerepet”, ugyanis az „50 kh-on aluli gazdaságkategóriákra a haszonbéres gazdaságok területének csak kb. 8⁰/₀-a, addig az 500 kh-on felüli haszonbéres gazdaságokra a haszonbéres terület kb. 73⁰/₀-a esett.”²¹ A kisbirtokosok problémája voltaképpen megoldatlan volt. Gyarapodásuknak az olcsóbb hitel hiánya, az adózási rendszer és a nagybirtok vetett gátat. Ezért van az, hogy még a gazdagparasztok életkörülményei is mostohák voltak Magyarországon, mert a lassú birtokgyarapításban náluk igen nagy szerepet kapott a takarékoság, a gyengébb táplálkozásra való nyereség.

Míndezeket a kérdéseket a polgári pártok és az állam képtelen volt megoldani. Az agrárproletáriátus mozgalma ellen a hivatalos körök a nyílt erőszak álláspontjára helyezkedtek, míg a kisbirtokosok problémája, a telepítés kérdése az OMGE körein belül mindinkább teljes közömbösségbe fordult. *Rubinek Gy.* 1904-ben megjelent munkájában már élesen bírálja a korábban általa is pártfogolt telepítési akciót.²² Darányi bukásával pedig Tisza István végkép félreteszi ezt a tervezetet.

A követeléseket minden kétséget kizárólag a szociáldemokrata pártoknak kellett felkarolni. Valamennyi szociáldemokrata párt fontosnak tartotta az agrárnépeség megnyerését, de programuk más-más alapon nyugodott. Ha az USZP igazi tevékenységét akarjuk megvizsgálni a megalakulás első éveiben, akkor ezt csakis a testvérpártok hasonló tevékenységének és programjának tükrében láthatjuk helyesen. – Az összehasonlítás alapján minden esetben a legjellemzőbb programot kell tekintenünk. Várkonyi mozgalma lényegében nem jellemezhetjük az 1900-as évek tevékenységével, mivel ekkor a mozgalom már csak haldoklott. Tevékenységük alapján az 1897-es programot tekinthetjük, mely az Alföld nagy részére kiterjedt.

Az MSZDP tevékenységének leghűbb tükre az 1900-as pártprogram. Ekkor ugyanis az MSZDP volt az agrárnépeség egyetlen számottevő pártja, hiszen a Várkonyi-mozgalom felbomlott, Mezőfiék pedig ekkor még nem jelentettek komoly erőt. Így a szociáldemokrata párt, egyedül uralván a helyzetet, nem kényszerült pártpolitikai megfontolásokból ideiglenesen sem olyan pontok felvételére, mely valójában idegen volt tőle.

Az USZP jellemzésére az 1900-as program még nem használható fel, ugyanis ekkor még a párt irányvonala nem alakult ki, agrárjellege csak 1901-ben mutatkozott meg először. Az USZP teljes képét e kezdeti korszakban ez a program még nem körvonalazhatja helyesen, ezért felhasználjuk kiegészítésként az 1902-es mezőtúri kongresszus anyagát is, hiszen e program magyarázza meg teljesen a párt gyors sikereit. Az 1903-as nagyszalontai kongresszus határozatai már a bekövetkezett szakadás miatt sem kap-

hatnak olyan jelentőséget, mint az előző kettő, ugyanakkor ez már időben is igen távol áll a másik két párt említett programjától, így ezt már nem vesszük figyelembe olyan mértékben.

Egymás mellé állítva a három párt programját, a különbségek azonnal kiugranak. Az általános követeléseket tekintve megállapíthatjuk, hogy az FSZP és az MSZDP határozottan a párt nemzetközisége mellett foglal állást. E kérdésben az USZP nem nyilatkozik, a nemzetköziséget elhallgatja, sőt a magyar állameszme mellett tesz hitet; elmondva, hogy: „híve Magyarország gazdasági önállóságának és politikai függetlenségének... meggyőződése, hogy az Ausztriával közös vámterület a magyarországi munkálgató népnek anyagi romlásához hozzájárul...”²³ *Mucsi F.* ezt a megnyilatkozást „nyíltan nacionalista program”-nak nevezi,²⁴ s elítéli. Ez magában véve még nem jelent nacionalizmust. Nem foglalja magába a nemzetiségek elnyomásának gondolatát. Ha összevetjük ezt az 1900-as erdélyrészek határozataival, a nacionalizmus már megmutatkozik, mert itt a pártértekezlet „a magyar állameszméhez ragaszkodik, valamint... a magyar nemzetnek politikai vezérszerepét, mely ezeréves államéleten alapul, elismeri”.²⁵ Ez így nacionalista gondolat, de a bírálatban mégsem mehetünk odáig, hogy Mezőfi már ekkor „a magyar uralkodó osztályok hegemoniájának” gondolatáért küzdött volna.²⁶

A szocializmust, mint végcél, mind a három párt hirdette. Mindazonáltal, szociáldemokrata pártokról lévén szó, egyáltalán nem ezt tartották a legfontosabbnak, hanem a pillanatnyi bérköveteléseket. A végcél mindannyiszor leszögezték, elméletileg fejtegették, de a gyakorlati végrehajtásáért vajmi keveset tettek. Elégendő itt arra utalni, hogy Várkonyi, ki kifejezetten a köztulajdon megteremtését tartotta fontosnak, mégis teljes erőből támogatta a földosztómozgalmakat, s ezek programja éppen nem a köztulajdon, hanem az egyenlő nagyságú birtokok megteremtése volt.²⁷ Az MSZDP-ben hatalomra jutott opportunisták irány már az 1890-es évek közepétől egyik legfontosabb feladatának a radikális irányzatok leszerelését tekintette. A szocialista végcél ettől kezdve csak látszat kedvéért szerepel a programjában. A kisbirtokok megteremtését is e végcél érdekében ellenezte, de a földosztómozgalmak résztvevőit más programmal nem tudta kielégíteni. Az USZP szintén végcélként hirdette a szocializmust, de nyomban le is szögezte, hogy „mint nyomban megvalósíthatókat követeljük” a következő gazdasági és szociális kérdések megoldását.²⁸ Ez nem egyéb, mint nyílt bevalása annak, amit a másik két párt – (Várkonyi nem is szándékosan) – takargatott. Mindannyian a gazdasági követeléseket, a bérek rendezését, munkaidőt, földkérdést tartották a legfontosabbnak. És ez érthető is, hiszen nem kommunista, hanem szociáldemokrata pártokról van szó. Helytelen tehát egy kifejezetten marxista párt szögéből megítélni az USZP követelését, amikor a másik két párt esetében nem ezt tesszük. Nálunk ebben az időben még csak szórványosan jelentkezett az MSZDP-on belül a radikális marxista irányzat. Nem ítélni el tehát egy lényegesen később kialakult párt tevékenysége alapján olyan pártok tevékenységét, melyek alapvetően más természetűek voltak. Hogy mennyire nem marxista pátról van szó, az kitetszik abból is, hogy mindannyian szinte egyedüli célravezető módszernek tartották a parlamenti harcot, s ezért követelték olyan hevesen az általános és titkos választójogot.

Az agrárproletároknak adott program voltaképpen semmi különbséget nem mutat, hiszen az agrárproletárokat illetően valamennyi párt nagyjából egyetértett. Várkonyi tulajdonképpen mozgalmát építette rájuk. Az MSZDP pedig munkásoknak tekintette őket, s támogatta bérköveteléseiket: „Nálunk a földművelőmozgalom a legnagyobb részben pártmozgalom, s innen van, hogy számos dolog, mely a földművelőkre vonatkoznék, a pártjelentésben foglal helyet, mivelhogy a földművelő munkások nemcsak földművelők, hanem szociáldemokraták is”.²⁹ Az USZP kezdeti időszakában alapvetően szintén a földmunkásokra támaszkodik. Így nem véletlen, hogy e téren volta-

	FSZP (1897)	MSZDP (1900)	USZP (1901)
Általános követelés	A párt nemzetközisége, végcél a szocializmus, általános és titkos választójog, szabadságjogok,	A párt nemzetközisége, végcél a szocializmus, általános és titkos választójog, szabadságjogok, betegsegélyzés, balesetbiztosítás, iskolakényszer elemiben.	végcél a szocializmus, általános és titkos választójog, szabadságjogok, egészségügy államosítása, iskolaügy államosítása.
Agrárproletárok követelése:	munkásvédő törvények, 14 éven aluli munka megszüntetése, 12 órás munkaidő (végcél: 8), vasárnapi munkaszünet, női munka egyenjogúsítása, a robot eltörlése.	munkásvédő törvények a mezőgazdaságban is, 14 éven aluli munka megszüntetése, 12 órás munkaidő (végcél: 8), vasárnapi munkaszünet, a rabszolga- és cselédtörv. eltörlése, önkormányzat a községekben, munkaközvetítő iroda, munkásellenőrzés, szakmáymunka eltörlése, aratói vállalkozás eltörlése, egészséges lakás.	munkásvédő törvények, 14 éven aluli munka megszüntetése, 12 órás munkaidő (végcél: 8), vasárnapi munkaszünet, a rabszolga- és cselédtörv. eltörlése, önkormányzat a községekben, munkaközvetítő iroda, munkásellenőrzés, aratói vállalkozás megszüntetése, lakásügy államosítása, szegényügy államosítása, ingyenes temetkezés.
Kisbirtokosok követelése:	fokozatos adó, a feles föld legyen tisztán feles, 1/10 aratórész mellékmunka nélkül, kincstári és egyházi földek bérbeadása, néptörlés, a börze eltörlése.		fokozatos adó, kötött birtok feloldása, útteher államosítása, nagybirtokos vadászterületek bekebelezése a községbe, jég- és állatbiztosítás, mezőgazdasági szövetkezetek a hitel- és gépellátásra, mezőgazdasági iskolák, erdőgazdaság és vízierők államosítása.

képpen egységes álláspontot kellett elfoglalniuk a követelések megfogalmazásánál, hiszen maguk a földművelőmunkások kényszerítették ezt ki pártjaikból. E réteg problémái nagyjából azonosak voltak. Mindenütt megtalálható a munkaidőre, gyermekmunkára, munkásvédő törvényekre és a munkabérekre való utalás. Az USZP és az MSZDP programja szinte teljesen megegyezik, hiszen kezdetben Mezőfi csoportja csupán kivált a halogató politika miatt, de elvi ellentétek közöttük nem merültek fel. A két párt ezért is nem folytathat elvi vitákat, mert elvi ellentétek sincsenek. Az agrárproletáriátus követelését illetően teljesen egyetértenek.

A kisbirtokosok, akiknek láttuk igen jelentős társadalmi bajaik vannak, már több ponton is zavart okoznak az egyes pártok között. Amint látjuk, az MSZDP programjába fel sem veszi követeléseiket. „Mereven elzárkóztak minden olyan politikától, sőt opportunistának minősítették azt, amely a parasztság egészét, vagy legalább a dolgozó paraszti rétegeket forradalmi erőnek fogta fel... Ők fatalista módon beletörődtek abba, hogy a kapitalista fejlődés tönkreteszi s a proletáriátus soraiba taszítja a parasztság nagy tömegeit..., amelyet azután – mint az ipari proletáriátust – meg lehet szervezni”³⁰

Az FSZP és az USZP programjában már szerepel a kisbirtokosok problémája. Mindkét program legfontosabbnak tartja a fokozatos adók bevezetését, mert ez jelentősen megkönnyítené a kisbirtokosok helyzetét. Állást foglalnak a nagybirtokok felosztása mellett. Várkonyi a kincstári földek, latifundiumok és egyházi birtokok bérbeadása mellett kardoskodik. A Mezőfi-féle program az egyházi birtokokat nem említi, csak a kötöttforgalmú birtokok feloldását, vadászterületek beolvasztását követeli. E tekintetben várkonyi programja radikálisabb. Ha azonban megnézzük Várkonyi programját, azt tapasztaljuk, hogy azok nem annyira a földosztást, mint a bérleti rendszer megkönnyítését követelik: „a feles föld legyen tisztán feles”, „a papi birtokok állami kezelésbe vétessenek, és azok az összes kincstári birtokkal 5 h-as parcellákban, utólagos haszonbér fizetése mellett haszonbérbe adassanak”, „minden földbirtokos, akinek 100 h földjénél több van, azt 5 holdas parcellákba osztva, haszonbérbe adni köteleztessék”³¹ Várkonyi programja tehát elsősorban a bérleti rendszer demokratizálását tartotta fontosnak. A földosztás tulajdonképpen csak később kerül programpontjai közé, akkor, amikor a mozgalom már túlhaladja ezt az állapotot a gyakorlatban. Az 1/10-ed aratórész tulajdonképpen azért fontos, mert ez a kisgazdákra nézve is egységesítette volna a bért. Ők ugyanis mindig többet fizettek, mint a nagybirtokosok, mivel nem tudtak olyan nagy munkát biztosítani. A börze eltörlése a kisárutermelők bérszabályozása szempontjából igen jelentős lett volna. Az USZP tulajdonképpen nagyobb gazdaságokra épített. Mezőfi 1000 h-ig követelte a birtokok felosztását. A kötött birtokok feloldása lehetővé tette volna a módosabb nagyparaszti réteg kialakulását. Ugyancsak az ő céljaikat szolgálta volna a mezőgazdasági szövetkezet olcsó hitelével és gépeivel. A mezőgazdasági iskolák a nagyparaszti gazdaságok szakszerű irányítása szempontjából lehettek volna nagy jelentőségűek.

Összevetve a két programot azt tapasztaljuk, hogy Várkonyi egy kis parcellán működő törpebirtokos bérlőréteget kíván kialakítani, míg Mezőfi saját tulajdonnal rendelkező kulák réteg okszerű és modern gazdaságrendszerét körvonalazta programjában. E tekintetben Várkonyi programja mondható kevésbé szerencsésnek, hiszen az 5 h-as bérletek valójában életképtelenek lettek volna. Mezőfi viszont életképes birtokokat akart létrehozni, de ez a parasztság nagy tömegeit nem tudta volna kielégíteni. A kapitalizmus viszonyai között tehát mindkét terv irreális maradt. Hatásuk azonban igen jelentős volt. Várkonyinak e kisparscellás tervezete indította el a földosztómozgalmakat, s vitte Várkonyit egyre radikálisabb irányba. Mezőfi pedig jobboldali irányba sodródott a gazdagparaszti oldalról. Természetesen ezenkívül hozzájárult az is, hogy Várkonyi pártja egy sokkal forradalmibb időszakban keletkezett,

amikor a Bánffy-kormány is erőszakkal támadt a mozgalomra, s erőszakkal válaszolt rá, Mezőfi pedig egy liberálisabb időszakban működött, amikor a forradalmi hullám elült, s csendes áramlatok vitték a mozgalom hajóját. Ez igen lényeges szempont, amit nem hagyhatunk figyelmen kívül. Hiába adott Várkonyi az 1900-as években hasonló, sőt sokkal radikálisabb programot, nem idézhette fel azt a vihart vele, amit a korábbi években. Ezenkívül nagy szerepet játszott az agrármozgalmak jobbratolódásában az is, hogy az agrárszocialista pártok tulajdonképpen az MSZDP közvetítésével jutottak a külföldön működő testvérpártok uralkodó eszméihez, s maga az MSZDP ebben az időben külföldi hatásra szintén revizionista irányba fordult.

Szabó László

(Folyt a következő számban.)

JEGYZETEK:

1. Szabó István: A magyar parasztság története. Bp. 1940. 76—77.
2. Szeberényi Zsigmond: A parasztek helyzete Magyarországon. Békéscsaba, 1907. 72.
3. Nagy Imre: Munkásmozgalom és „agrárszocializmus” a XIX. század végén Magyarországon. Bp. 1950. 31—37. Nagy I. nem említi, mint közös vonást, a végcélt.
4. Ladányi Rezső: A földmunkásmozgalom Magyarországon. Szocializmus. II. (1908) 134—135.
5. Szabad Szó. 1902. IV. évf. 13. sz. 3.
6. Szeberényi Zs. i. m. 74.
7. A magyarországi szocialisztikus mozgalmak az 1902. évben. Bp. 1903. 211.
8. Hársfalvi Péter: A századeleji nagy küzdelmek (1900—1914). 40—41. — Dózsa Népe (Parasztagunk sorsa és küzdelmei — 1848—1948.). Szerk. Hársfalvi Péter.
9. Szekfű Gyula: Hóman—Szekfű: Magyar történet. 1936 II. V. 542.
10. Kerék Mihály: A magyar földkérdés. Bp. 1939. 91—92.
11. Simon Péter: A századforduló földmunkás és szegényparaszt mozgalmai 1891—1907. Bp. 1953. 185.
12. Szántó Béla: A magyar munkásmozgalom 1914-ig. Bp. 1947. 157.
13. Hársfalvi P. i. m. — Pölöskei Ferenc—Szakács Kálmán (szerk.): Földmunkás- és szegényparaszt-mozgalmak Magyarországon 1848—1948. I—II. Bp. 1962.
14. Dolmányos István: Mezőfi és a koalíció. Bp. 1960.
15. Kerék M. i. m. 64.
16. Szeberényi Zs. i. m. 41—42.
17. Nagy I. i. m. 34. — Sándor Pál: A XIX. század végi agrárváltság Magyarországon. Bp. 1958. 40—41.
18. Az 50—100 h-ig nem is valamennyi parasztbirtok, hanem a falusi jegyzők, értelmiségiek stb. birtoka teszi ki e kategória zömét.
19. Szeberényi Zs. i. m. 21.
20. Kerék M. i. m. 61—62.
21. Puskás Julianna: A tőkés nagybérletek a XIX. századvégi Magyarországon. Történelmi Szemle. II. (1959) 90—103. 94—95.
22. Rubinek Gyula: Telepítés. Bp. 1904.
23. Mucsi Ferenc: Földmunkás- és szegényparaszt-mozgalmak Magyarországon 1848—1948. (szerk.: Pölöskei—Szakács) 327.
24. u. o.
25. Dolmányos I. i. m. 10—11.
26. u. o.
27. Tóth István: Földosztó mozgalom Szabolcs megyében 1897—1898. Bp. 1963.
28. Mucsi F. i. m. 352—353.
29. A magyarországi szocialisztikus..., i. m. 79.
30. Mucsi I. i. m. 352.
31. Simon Péter: Pölöskei—Szakács i. m. 274.

Egy bányásznóta

A folklór újabb termékeinek művészi értéke rendszerint nem közelíti meg a régiket. A hegyipatak által görgetett kövek élesek, de mire leérnek a völgybe, szép sínára csiszolják egymást. A magyar munkásdalok nagyrésze még csiszolatlan. Legalább is az, amit eddig megismertünk belőlük.

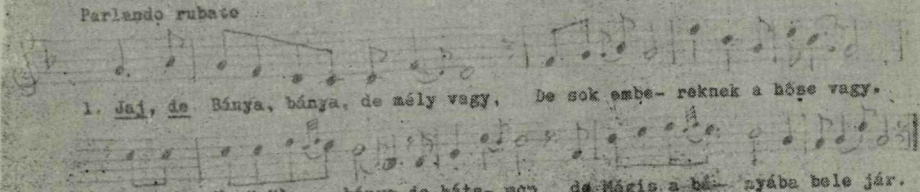
A munkásfolklór emlékeit a gyűjtők természetesen a munkások közt keresik. Csakhogy az ipari centrumokban élő munkásság kevésbé konzervatív, mint a parasztság volt, s ha a parasztság régi dalait ma már legtöbb helyen csak a cigányok tudják, még inkább itt kell keresnünk a régi munkásdalok rejtekhelyét. Hiszen a cigányok sokszor együtt dolgoztak, vagy együtt raboskodtak, katonáskodtak a munkásokkal.

Az ének és zene iránt minden cigány egyformán érdeklődik, de a muzikus cigányok ízlése együtt alakult a falusiakéval. Legtöbb régi hagyományt a teknővájó cigányok közt találunk, akik a magyar faluktól távol, az erdőkben, vízparti ligetekben táboroztak egész életükben.

A múlt év nyarán két igen jó énekest találtam a foktői cigányasszonyok között. Mindkettő analfabéta, bár harmincadik életévét egyik sem töltötte be. A magyar nyelven kívül románul is tudnak, cigányul viszont nem. A teknővájók nem is tartják magukat cigányoknak, hanem románoknak. Régebben nem is keveredtek a cigányokkal. Zenei repertoárjuk igen vegyes, de sok régi magyar és román dallamot is tudnak. Pintye Györgyné, aki Jászberényben született, s csak 5-6 éve lakik Foktón, most 30 éves. Ő énekelte az alábbi dalt. Magnetofon-felvétel nyomán igyekeztem pontosan lejegyezni ezt az igen értékes dokumentumot.

Pintye Györgyné 29 éves cigányasszony
Foktó, Bácskiskun megye, 1962 IX. 2.

Parlando rubato

1. Jaj, de Bánya, bánya, de mély vagy. De sok embereknek a hőne vagy.
Jaj, de Megrül a bánya de hátamon, de Mágis a bánya nyába bele jár.

2. *De Jesik eső csendesen.
De Sír az én galambom keservesen.
De Ne sírj, rózsám, ne ríjj, de majd kiderül a.
De Nem hagylak el soba, de senki kedveér.*
3. *Jaj de, Rózsa, rózsá, de szép vagy,
de, Hajnali csillagnak a fényed vagy.
Egyenes vagy, rózsám, de mint a nád,
de, Kedvemre nevelt a jó anyád.*
4. *Jaj de, Bánya, bányá, de mély vagy,
De sok embereknek a bőséd vagy.
Egyenes vagy, rózsám, mint a nád,
de, Kedvemre nevelt a jó anyád.*

A dallam és a szöveg második és harmadik strófája ismert már Lajtha László gyűjtéséből, aki zongorakisérettel is ellátta. Így jelent meg a húszas évek végén a budapesti hangversenyeken, majd gramofonlemezen, eredeti egyszólamú formában pedig a kolozsvári kiadású *A mi dalaink* című gyűjteményben. A bányász-strófa azonban, tudtommal, ismeretlen volt mindeddig.

Nagy kár, hogy a szép és szépen előadott dallam szövege több helyen eltorzult. A *fényed* és *bőséd* szóalakok *d*-je alighanem egy régi, inkább díszítő, mint értelemváltoztató képző emléke, amely egyes nyelvjárásaink *kicsid* szóalakjában is megfigyelhető (pl. a moldvai Románvásár környékén). A *bőséd* szó töve viszont bizonyára a köznyelvi *bűs* (hűvös) szavunkkal azonos. A negyedik sor vége legutóbb a hangsúlytalan szótag elkopásával csonkult meg (*belejárók*), de a rím hiánya arra vall, hogy az utolsó szavak helyén eredetileg más állt. A két utolsó sor, feltehetőleg ilyenformán hangzott:

*Megürül a bányá, bátamon,
Mégis a bányába dógozom.*

Megpróbáltam felkutatni az értékes szöveg eredetibb, épebb változatát, de fáradtságom nem járt eredménnyel. A jársági teknővájó cigányok között, úgylátszik, ebben torzult formában élt a szöveg. Így hallottam ez év nyarán Szabó János köteleki származású halasi teknővájótól és 73 éves édesanyjától, Szabó Zsuzsannától, aki ma is Köteleken lakik. Már a 12 éves Eszti is szépen fújja, aki különben éppen olyan szóke, mint az apja. Foktön találkoztam velük, Pintyéknél, ahová Szabó János egylovas kocsiján érkeztek. Zsuzsi néni azt mondja, hogy Kötelken régóta ismerik a bányász-dalt. Azzal indokolja, hogy „Ezek a teknősök, mulatósak voltunk mi. Beültünk a kocsiába és ittunk, danoltunk. Az asszonyok is”.

Érdemes volna a bányavidék cigány lakossága körében érdeklődni e dal és más hasonló bányászdalok után.

Lükő Gábor

„Szocialista módon dolgozni, tanulni és élni!”

(A Szolnok megyei szocialista brigádok kulturális életéről)

A szocialista brigádmozgalom alapja, a szocialista munkaverseny hazánkban már több mint 15 éves múltra tekint vissza, de a szocialista brigádmozgalom alig öt esztendő. Ennek ellenére már eddig is sok értékes kezdeményezés született, a versenymozgalom új formáit alakította ki.

A szocialista brigádok mozgalma hű tükörképe társadalmunk gyors és egészséges fejlődésének. Az elmúlt évek során – akárcsak közéletünkben – a termelő és alkotó munkában is megnőtt a dolgozó tömegek aktivitása. A szocialista brigádmozgalmat nem felülről kezdeményezték, hanem a tömegek öntevékenysége hozta létre. A Szovjetunió kommunista brigádjai példájára alakítottak nálunk is brigádokat. Közel egy esztendő múlt állt a brigádok mögött, amikor megjelentek a SZOT Elnökség irányelvei. Első ízben fordult elő, hogy a munkaversenymozgalom mindjárt a kezdetben túl is lépte a termelés körét, s a nagyobb gazdasági eredményekért folyó harchoz kapcsolódott az új típusú és öntudatos szocialista ember kialakításáért vívott küzdelem.

A mozgalom hármas jelszava: „Szocialista módon dolgozni, tanulni és élni!” a valóság programjává lett, ma már egy irányba hat. A következőkben vizsgáljuk meg közelebbről a Szolnok megyei szocialista, vagy a címért küzdő brigádok kulturális életét.

A szocialista brigádmozgalom elterjedése

A szocialista brigádmozgalom jelenlegi helyzetét vizsgálva, Szolnok megyében 1252 brigád küzd a megtisztelő szocialista címért, összesen 11 928 fővel. A szocialista brigádok száma 382, melyekben 3772 tag van. Ez a 15 700 fő, a megye szervezett dolgozóinak 19,3⁰/₀-át jelenti. Ma már 27 vállalatunknál 76 helyen küzdenek a szocialista műhely cím elnyeréséért. Különösen jó a helyzet a számszerűséget illetően a KPVD SZ-nál, a Vasutasoknál, a MEDOSZ-nál, az Építőknél. Néhány szakmánál a brigádok számában csökkenés mutatkozik, ami bizonyos fokig az átszervezések miatt következett be, ugyanakkor ez bizonyos minőségi fejlődést is jelent.

A mezőgazdaságban már korábban is jöttek létre szocialista brigádok az ÁG-okban és a gépállomásokon, de ma már a termelészövetkezetekben érlelődik ez a mozgalom. Szolnok megye termelészövetkezeteiben 50 brigád és 142 munkacsapat dolgozik 2900 fő részvételével a szocialista cím elnyeréséért.

Az iparban, a vállalatoknál meglévő szocialista, vagy e címért küzdő brigádok nagy többsége alulról jövő kezdeményezésre született. A mozgalom előtt csak a cél volt világos – az, hogy a szocializmus építéséért kinek-kinek tehetségéhez és erejéhez mérten többet és másképpen kell cselekedni –, s a módszereket a gyakorlat alakította

ki. A legtöbb helyen a brigádok maguk dolgozták ki vállalásaikat, figyelembe véve a vállalat tervét, célkitűzéseit, a brigádok adottságait. A vállalásokat az üzem gazdasági és mozgalmi vezetősége hagyta jóvá, s így váltak véglegessé.

A mezőgazdaság szocialista átszervezése után a Megyei Pártbizottság és a Hazafront kezdeményezésére egymás után jöttek létre a termelőszövetkezetekben is a szocialista cím elnyeréséért küzdő brigádok. A központilag kidolgozott irányelvek alapján a járási szervek jelölték ki a brigádokat, alig néhány helyen talákoztunk alulról jövő kezdeményezéssel.

Ami tehát a mozgalom számszerűségét illeti, az eddigi eredményekkel elégedettek lehetünk. Már nem ennyire egyértelműen jó a kép a szocialista brigádok működéséről, tevékenységéről, a velük való foglalkozásról, különösen a kulturális tevékenységüket illetően.

A kulturális vállalások kialakítása

Általános tapasztalat, hogy a mozgalmi és gazdasági vezetők többsége felkarolja és segíti a szocialista brigádmozgalmat. Részt vesznek a szocialista brigádok célkitűzéseinek meghatározásában, segítik a kötelezettségvállalások teljesítését, igénylik a szocialista brigádok segítségét, az üzem és a műhely előtt álló gazdasági és más feladatok megoldásában.

Tapasztalataink szerint így van ez a Tisza Cipőgyárban, a szolnoki Fűtőházban, az AKÖV-nél, a jászberényi Hűtőgépgyárban, a szolnoki Papírgyárban és máshol is, ahol a szocialista brigádvezetőket és a brigádok tagjait az üzem képzett műszaki dolgozói segítik, megbeszélik velük a problémákat és a feladatokat.

Ugyanakkor nem ritka ennek az ellenkezője sem, s akadnak olyan üzemek, vállalatok, ahol a szocialista brigádmozgalmat is divatnak tekintik. Meghirdetik, de semmit sem tesznek annak érdekében, hogy a brigádok kötelezettségvállalása megfelelő legyen és azt teljesíteni is tudják. Nem egy helyen bürokratikus torzítások gátolják a mozgalom egészséges fejlődését. A mozgalmi és gazdasági vezetők íróasztal mellől jelölik ki a brigádokat, állítják össze a feladatokat, csak éppen az élő, eleven mozgalom érdekében nem sokat tesznek; így volt ez például a Mezőtúri Téglagyárban.

A szocialista brigádmozgalom fejlődését akadályozzák az olyan jelenségek is, hogy egyes helyeken egyoldalúak a kötelezettségvállalások, főleg csak a termelési feladatokkal törődnek és a kulturális vállalásokról megfeledkeznek, vagy csak nagyon mellékesen foglalkoznak azokkal. Ilyen és hasonló jelenségekkel talákoztunk a Gabonafelvásárló és Feldolgozó Vállalatnál, a Nagykunsági Állami Gazdaságban és máshol is.

A kulturális vállalások kialakításának segítésére jó példa a martfői Tisza Cipőgyár, ahol javaslatot dolgoztak ki arra, hogy a „szocialista módon tanulni” jelszó megvalósítására az alábbi területeken tehetnek vállalásokat a brigádok:

1. az állami oktatásban való részvétel (általános iskola, gimnázium, technikum, egyetemen való továbbtanulás);
2. szakmai képzés és továbbképzés (szakmunkás új kulcsmunka területet tanul, segédmunkás szakvizsgát tesz);
3. politikai oktatásba való bekapcsolódás. Havi egy politikai beszámoló (pártoktatás, KISZ szeminárium, szakszervezeti politikai iskola);
4. a munkásakadémia látogatása;
5. szépirodalmi könyvek olvasása, ezekről felváltva havonta egy beszámoló;
6. a kollektív szellem kialakítására közös rendezvényeken való részvétel (klubfoglalkozás, színház, mozi).

A megadott szempontok alapján azután a brigádok maguk készítik el kulturális vállalásaikat. A segítségadás azonban még nem általános. Az üzemek többségében a

szakszervezeti bizottság kultúrfelelőseire bizzák a kulturális vállalások kialakítását, s a későbbiek során az ellenőrzés, vagy a kiértékelés alkalmával sem adnak segítséget a gazdasági vezetők.

A termelőszövetkezetekben létrejött szocialista brigád címért küzdő kollektívák kulturális vállalása nagy többségben formálisnak tekinthető. Valamennyien a Hazafias Népfront megyei bizottsága által kiküldött mintát másolták le több-kevesebb sikerrel. A vállalásokat nem konkretizálták az egyes tagokra, általánosságban mozognak, „szépirodalmi könyvek olvasása”, „szakmai és általános műveltség fejlesztése”. Az viszont, hogy miként, milyen eszközökkel, személy szerint ki mit tesz – a műveltsége fejlesztése érdekében –, ez nem derül ki. Rendszerint a vállalások mögött nem volt semmi.

Sablonosság tapasztalható, pl. a kiadott „mintán” kipontozott részeket „..... egyetemen, főiskolán, középiskolában tanul” egyszerűen üresen hagyták. A túrkevei Tánacsics Tsz leánybrigád tagjai vállalták, hogy gyermekeiket – nincs nekik! – szocialista módon nevelik. Jászboldogházán egy asszonybrigád azt vállalta, hogy józanul jelenik meg a munkahelyen (azelőtt sem volt részeges közülük egy sem!).

A területi kultúrmunkások eddig nem sokat törődtek a szocialista brigádmozgalmal. Alig tudták néhányan, hogy területükön hol működnek szocialista brigádok. Nem ismerik kulturális vállalkozásaikat sem, így nem is tudnak segítségükre lenni. Még a szakszervezeti kulturális munkások – pedig hozzájuk vannak legközelebb a szocialista brigádok – sem foglalkoznak úgy a brigádokkal, amint azt várni lehetne. Így például jónéhány szakszervezeti könyvtárosnak eszébe sem jutott, hogy a könyvtári olvasók között nyilvántartsa a szocialista brigádok tagjait.

A szocialista brigádok művelődési lehetőségei, módszerei

Az általános kulturális igényen túl a brigádokra jellemző az a törekvés, hogy hiányos, vagy nem kielégítő műveltségüket elsősorban a szervezett tanulás útján fejlesztik. A brigádok kulturális vállalása közül szinte egyben sem hiányzik az általános iskola befejezésének, vagy a közép- és felsőfokú továbbtanulás és szakképzés szervezett formáinak vállalása.

Szép példáit találjuk annak, hogy egyes brigádokban a tagok nagy többsége továbbtanul valamilyen formában. Például a szolnoki Rádióállomáson Nagy Károly brigádjából minden tag tanul, vagy a jászberényi Hűtőgépgyárban Szabó József 12 fős brigádjából 7 gépipari technikumba, 2 technikai előkészítőbe, 3 munkásakadémiára jár. Ezekhez hasonló szép példát még sokat lehetne felhozni a megyéből.

A mezőgazdaság területén dolgozó brigádoknál már lényegesen rosszabb a helyzet az állami oktatásba való bekapcsolódást illetően. Maguk a vezetők sem ismerik a tagok iskolai végzettségét. A 12 megvizsgált brigád 204 tagjából – alig néhányan van meg a nyolc általános iskolája – mindössze 5 jár általános iskolába.

Szinte valamennyi brigád vállalásai között szerepel a marxista-leninista világnézet elmélyítésére a *politikai oktatás* valamilyen formájába való bekapcsolódás. – Számosan pártoktatásban vesznek részt, sokan a szakszervezeti politikai iskolák foglalkozásaiba kapcsolódtak be, vagy a KISZ politikai oktatás hallgatói. Sok helyütt találkozunk rendszeres politikai beszámoló tartásával; feladatnak tekintik a rendszeres sajtóolvasást, sőt a sajtó előfizetés vállalása sem ritka. Ez a terület a mezőgazdasági brigádok felajánlásai között is elég jelentős helyet foglal el.

Az egyre rohamosabban fejlődő technika a szocialista brigádok tagjaitól is *szakmai műveltségük* állandó emelését követeli meg. Ezt a felismerést jól tükrözik azok a vállalások, melyek szerint szakoktatásban vesznek részt, segédmunkások szakmunkásvizsgát tesznek, szakmunkások új kulcsműveletet tanulnak meg, vagy technikumban folytatják tovább tanulmányaikat. Találkoztunk a szakműveltség emelésének olyan

formáival, hogy szakirodalom, szakkönyvek olvasását vállalják. Példának csak a martfői Tisza Cipőgyárban Kovács László brigádját említenénk, ahol minden tag szakmai tanfolyamot végez. Gyarapítja a brigádok tagjainak szakmai ismereteit a más, hasonló üzemekben szervezett tapasztalatsere látogatás. Ilyenekkel találkoztunk a Szolnoki Járműjavítóban, a Tiszamenti Vegyiművekben, a Papírgyárban, a Rádióállomáson.

Előfordul az is, hogy a Televízió szakmunkásképző tanfolyamát közösen hallgatják meg, például a jázsalsószentgyörgyi Petőfi Tsz-ben.

Az általános műveltség emelésében hasznos segítőtárs lehet a *szakkönyv olvasás*, az ízlés fejlesztésében pedig a *szépirodalom olvasás*. Bár megítélésünk szerint az olvasás, a könyvekkel való foglalkozás nem kapja meg azt a helyet a kulturális vállalások sorában, mint amelyiket joggal elvárhatnánk. Több üzemben a szakszervezeti könyvtáros brigádkönyvtárat létesített, így például a Járműjavítóban, a Tisza Cipőgyárban és a Vegyiművekben. Nem sok példát találunk arra sem, hogy az elolvasott könyvekről beszámolókat rendeznek, megvitatják, mint a kisújszállási Faipari Vállalatnál, vagy a Tisza Cipőgyárban.

A termelőszövetkezetekben lévő brigádok ilyen irányú vállalása elég szerénynek mondható, a téli hónapokban 3–4 szépirodalmi könyvet elolvasnak. Itt az a veszély fenyeget, hogy a nem szocialista brigádtagok jóval többet olvasnak, ez viszont a mozgalom lejárataához vezethet.

Az *ismeretterjesztés* nagy segítséget jelent a dolgozók világnézetének fejlesztésében, szakmai és általános műveltségének emelésében. A szocialista brigádok kulturális vállalásai között is szinte mindenütt szerepel az ismeretterjesztő előadások, vagy a munkásakadémia látogatása. Így a Vízügyi Igazgatóságon, a Töröksszentmiklósi Mezőgépgyárban, a Papírgyárban és másutt is. A munkásakadémiák látogatottsága általában kielégítő, problémaként említenénk meg a Járműjavító munkásakadémiáját, ahol a gyenge szervezőmunka eredményeképpen a közel 1000 brigádtagból még 20–25 embert se tudtak összehozni a munkásakadémia előadásaira.

Az ismeretterjesztés egyéb formái közül még a *kirándulásokkal* találkozunk. A Vegyiművek, a Járműjavító, a jászberényi Hűtőgépgyár, a martfői Tisza Cipőgyár brigádjainál és máshol is tapasztalható ilyen vállalás az „Ismerd meg hazádat!” mozgalom keretében, sőt még közös külföldi út is szerepel.

A közös kirándulás költségeinek előteremtésére külön munkát vállalnak, az újtások díjait, a prémiumok bizonyos hányadát közös kasszába gyűjtik; vagy van brigád, ahol minden tag bizonyos havi összeget fizet be erre a célra.

Problémaként merül fel, hogy ismeretterjesztő szakkör, műszaki, vagy mezőgazdasági alig működik, a megyében a brigádok vállalásai között sem szerepel ilyen jellegű szakkörben való közreműködés, de az irányító szervek sem foglalkoztak sokat ezzel a kérdéssel.

A *művészi ízlés fejlesztése* nem kapja meg azt a helyet a brigádok kulturális tevékenységében, ami fontosságánál fogva megilletné. Közös mozi- és színházlátogatás még csak szerepel a vállalások között, de elég kevés brigádnál beszélnek meg a látottakat. Egy-két brigád vállalásában szerepel a rádióban, vagy a TV-ben elhangzó színházi előadások meghallgatása, illetve megtekintése.

Ezt a lehetőséget kevésbé használják ki brigádjaink. A zenei események, hangversenyek rendszeres látogatásával nem találkozunk. A képzőművészeti kultúra területén sem állunk jobban. Kiállítások megtekintése, tárlatlátogatás elvétve szerepel a vállalások között.

A műkedvelő művészeti munkában való részvételt is elég mostohán kezelik a szocialista brigádok tagjainál, alig egy-két brigádnál találkoztunk azzal, hogy a műkedvelő művészeti mozgalom valamelyik ágában résztvennének. A szocialista brigád-

mozgalom irányítóinak, kultúrmunkásainak a jövőben erre sokkal többet kell gondolniok.

A kötetlen szórakozási formákkal, klubösszejevetelekkel is találkozunk itt-ott, így a Vegyiművek, vagy a Hűtőgépgyár brigádjainál, de ezt a lehetőséget sem használják fel a közösségi érzés, a kollektív élet fejlesztésére, pedig érdemes lenne.

A „szocialista módon élni” jelszó megvalósítása

Az ilyen jellegű vállalások esetében is elég sok általánossággal találkozunk.

A megvalósítás során már inkább konkrétabb megnyilvánulások tapasztalhatók. A munkafegyelem betartása, pontos munkakezdés, a brigád egyes tagjainál tapasztalható helytelen magatartás (iszákosság, családi problémák, stb.) megjavítása, egymással szembeni kedves figyelmességek tapasztalhatók.

A társadalmi munkából is derekasan kiveszik részüket a brigádok tagjai. Iskolák, óvodák, bölcsődék építésénél, parkosításnál, a Tisza-liget építésénél, az árvízvédelemben, a házat építő brigádtagoknál való segítségnyújtásban nyilvánul ez meg. Szép példáját adja ennek a Szolnoki Állomás egyik brigádjá, akik egyik balesetet szenvedett társuk házépítését fejezték be. Gyakori a termelőszövetkezeteknek nyújtott társadalmi segítség is, mint például a Vízügyi Igazgatóság brigádjainál, de másutt is. Az üzemek udvarainak, környékének rendbentartása, parkosítása szintén szerepel a vállalások között.

A kollektív érzést segítik a beteglátogatások, a különböző ünnepségek közös megtartása, esetenkénti fehér asztalnál való találkozás. Sok helyen találkoztunk olyan példával, hogy közös brigádpénztárat hoztak létre és abból a tagok kamatmentes kölcsönt tudtak felvenni.

A szocialista brigádmozgalom főbb problémái

A dolgozók és gazdasági vezetők egy része még nem látja világosan, hogy a szocialista brigádmozgalom minőségileg jelent újat, ebből fakadnak az alábbi főbb problémák:

A termelési célkitűzések konkrétan kidolgozott programja, felajánlásai mellett nem kap megfelelő helyet a művelődés. Ennek oka, hogy az üzemek gazdasági vezetői, valamint a szakszervezeti bizottságok nem segítik eléggé a konkrét, elérhető felajánlások kidolgozását.

A művelődés üzemi, városi, községi szakemberei, a művelődés irányító apparátusa nem segítenek a művelődési feladatok kidolgozásában, persze sok esetben ezt nem is igénylik tőlük.

Egy-egy célfeladat megoldása idején keresik fel a szocialista brigádokat, legfőképpen, amikor a felajánlások már elkészültek. A szervezés után a brigádok magukra maradnak.

A brigádtagokkal való differenciált foglalkozás elmarad és a felajánlások („elmegek moziba”, „három könyvet olvasok”) nem segítik még teljesítés esetén sem a kívánt ütemben a szocialista emberré válást.

A termelési eredményeket értékelik, de elmarad a kulturális vállalások minőségi ellenőrzése. Megállapítják, járt-e politikai iskolára, szakmunkásképzőre, vagy tsz akadémiára és, hogy olvasott-e. Tovább azonban az ellenőrzés nem terjed. A szocialista címet, ha a termelési felajánlást teljesítették, megkapják akkor is, ha kulturális területen nem is érték el a vállalt célt.

A szakszervezet és az államapparátus szervei, a termelési feladatok segítése mellett nem foglalkoznak a kívánt mértékben a művelődési kérdésekkel, pedig ez visszahat a termelésre is.

Sok helyen probléma van a brigádertekezetek rendszeres megtartásával, és nem fektetnek kellő súlyt a mozgalom adminisztrálására sem. Nem tartják nyilván a brigádok tagjait, nincsenek meg a vállalások, a kiértékelésről, a cím odaítéléséről a jegyzőkönyvek. A brigádok egy része nem vezeti, vagy nem megfelelően vezeti a brigádnaplókat.

A kulturális munka főbb feladatai

A brigádmozgalom megyei helyzetéből kiindulva a művelődési munka további megjavítása érdekében az alábbi feladatokat kell megoldani:

Erősíteni kell a szocialista brigádmozgalom kulturális tevékenységét. Meg kell szüntetni azt a helytelen gyakorlatot, mely a brigád termeléssel foglalkozó feladatait tartja csak fontosnak, ugyanakkor nem foglalkozik a helytelen nézetek felszámolását, a szocialista tudat kialakítását segítő kulturális vállalásokkal, illetve azok teljesítésével.

Az üzemek gazdasági vezetőinek, a szakszervezeti bizottságoknak nagyobb gondot kell fordítani a brigádokban folyó művelődési tevékenységre.

Üzemi tanácskozásokon, szakszervezeti bizottsági üléseken a termelési feladatokkal együtt, de külön napirendként is tárgyalják meg a kulturális tevékenységet.

Az előrelépés megköveteli, hogy az üzemekben, tsz-ben a termelési tervekkel együtt kulturális tervek is készüljenek. A tervek részletesen foglalkozzanak a szocialista brigádokban folyó kulturális tevékenységgel.

A szakszervezeti bizottságok gondoskodjanak arról, hogy a művelődési munka valamennyi reszortfelelőse, könyvtáros, munkásakadémia vezető, közönségszervező, stb. külön tanulmányozza a szocialista brigádok helyzetét, és terveikben rögzítsék a feladatokat.

Rendszeresebben kell foglalkozni a brigádvezetőkkel, részükre tapasztalatcseréket kell szervezni. Segíteni kell a brigádvezetőket abban, hogy a kulturális vállalások teljesítését is tudják irányítani.

A munka eredményessége érdekében meg kell szervezni az értelmiség patronáló mozgalmát. A szocialista brigádok kérjenek fel értelmiségi dolgozókat (mérnök, agrónómus, pedagógus, közgazdász) a kulturális tevékenység támogatására. A patronálók egyrészt a szakmai kérdésekhez, másrészt a brigád általános művelődési kérdéseihez adjanak segítséget.

Nagyobb nyilvánosságot kell biztosítani a szocialista brigádmozgalomnak. A megyei sajtó és rádió rendszeresen közöljön riportokat a szocialista brigádok vállalásairól és értékeléseiről.

A művelődési intézmények segítsék a felajánlások eredményes végrehajtását, szervezzék meg a lehetőségeket. Korrepetálások, irodalom biztosítása, klubfoglalkozások, ismeretterjesztés, stb.

Létre kell hozni a Ságvári Művelődési Ház keretén belül a szocialista brigádvezetők klubját.

A népszerűsítésből vállaljanak nagyobb szerepet a fotoszakkörök. Készítsenek fényképképzéseket a szocialista brigádok életéről. Az üzemi híradók is tekintsék feladatuknak a brigádok munkájának népszerűsítését.

A fentiek megvalósításával nagyot léphetünk előre a szocialista brigádok kulturális tevékenységének segítésében, így sikerül valóra váltani a jelszó második részét – szocialista módon tanulni!

Sági Pál

A Tisza halászatának néprajzi kutatása

A halászat – mint a magyarság egyik ősfoglalkozása – közel egy évszázada a néprajzi kutatások egyik központi témája. Herman Ottó úttörő jellegű összefoglalása óta a résztanulmányok egész sora látott napvilágot, újabb és újabb adalékokat szolgáltatva a modern szempontú szintézishez. Ennek megírása még várat magára: további részletkutatásokat kell elvégeznünk addig. S e részletkutatások között olyan súlyponti feladatok is szerepelnek, mint a Tisza halászatának egységes szempontú feldolgozása. Mert igaz ugyan, hogy nem jelent meg olyan, valamelyik Tisza menti helységről szóló monográfia, mely ne hangsúlyozta volna az elmúlt századok külföldi utazóinak magasztaló szavait a Tisza mesés halbőségéről, azt azonban nem ismerjük – sem egészében, sem minden részletében – hogyan *élték* ezt a legendás gazdagságot a Tiszatáj lakói. Egy-egy Tisza-szakasz néprajzi feldolgozását elvégezték már az elődök: Ecsedi István a pontosan alig körvonalazható „Közép-Tiszát” vizsgálta, Szabó Kálmán a Kecskeméttel határos szakaszt, Nyíri Antal a szentesit, Nyárády Mihály a Rétköz területét. S ezeken a szélesebb horizontú összefoglalásokon túl a kisebb-nagyobb tanulmányok, közlések légiója segíti a tájékozódást. Mivel azonban az eddigi feldolgozások oly sok – s nem minden esetben avatott – kutató buzgalmából születtek, a szempontok, ötletek dzsungelje is várja a tájékozódni kívánót. S a munka neheze éppen ez: anyagában, adataiban mindegyik közlés figyelemre méltó lehet, de az *egész* szemmeltartása nélkül egyenként félrevezethet. Nem éreketlen tehát, ha az eddigi kutatások eredményeit összegezve megkíséreljük ezúttal a Tisza-halászat kutatásának eddigi eredményeit egységes szempontok alapján körvonalazni.

Már Herman Ottó is akkor végezte a halászat néprajzi vizsgálatát, amikor a kapitalista szervezetségű bérlőhalászat át-meg-átszötte a magyar halászat jogi rendszerét, s a nyomában fellépett kutatók szintén ezzel a jogrenddel találták szemben magukat. (Még akkor is, ha erről tudomást sem véve, az eszköz-leírások elvégzésével vélték feladatukat megoldani.) A halászat leírásánál könnyebb volt a jogi helyzet elemzését megkerülni, mert a halászok sokkal könnyebben emelkedtek és süllyedtek a „halásztársadalom” ranglétráján, mint földműves társaik. Helyzetük annyira nem volt stabil, hogy egy bérleti időszak elteltével halászati vállalkozóból halászzal foglalkozó bér-munkások lehettek. S ehhez járult még, hogy a halászatnak a középkorra és az újkor elejére jellemző nagyüzemi formája a vízterület összeszűkülése és a halállomány csökkenése miatt eltűnt. Mindezt tovább bonyolította, hogy a halászszerzők terminológiája kísértetiesen összecsengett az oklevelek megőrizte középkori nevekkal. Jogosnak látszott tehát a feltételezés: a halászat – változzanak bár a termelési viszonyok – dacol az idővel, s ezek szerint nincs nehézsége, hogy a halászat mai képéből közvetlenül a finn-ugor kori műveltségre következtessünk.

A probléma azonban korántsem ilyen egyszerű. Mert igaz, hogy a halászat mint létfenntartó foglalkozás, jellegéből következően (zsákmányolás!) kevés újítási lehető-

séget tartogat. (A középkorban pl. bizonyos szempontból magasabb színvonalú volt, mint napjainkban, s a színvonal emelését nem a *zsákmányolás* fejlesztése, hanem a *termelés*, a mesterséges haltenyésztés oldja meg.) Igaz, hogy letűnt korok kulturális vívmányait őrzik a halászok, s anélkül, hogy tudnák, azokat a hálókát vontatják motorcsónakjaikkal, melyeket 500–600 évvel ezelőtti őseik is hagyományosként ismer-tek meg. S mégis – jöllehet mindez igaz – mindenkor meghatározó az adott termelési mód egésze. Nézzük tehát ezt a kérdéscsoportot!

A feudalizmus hosszú századaiban a víz tulajdonjoga, s ezzel együtt a halászat joga is a földbirtokosé. A halászó víz viszont soha nem tartozott a jobbágytelekhez, a birtokos maga rendelkezett vele, s esetenként megállapodott jobbágyaival a haszon-vétel módját illetőleg. A haszonvételi lehetőségek sokfélesége a következő fő voná-sokat mutatja:

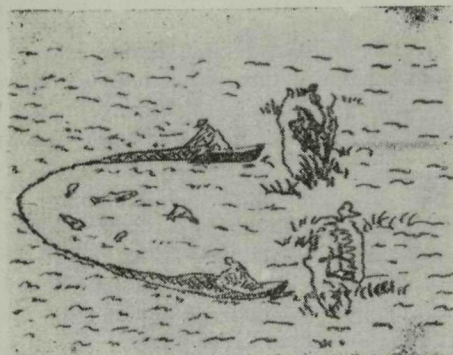
1. A legjobb halas vizeket a földbirtokos allodiális területnek tekintette: min-denki számára tilalmassá tette, és maga halásztatta. A halászok esetenként különle-ges jogi helyzetben lévő személyek voltak, akik semmilyen szolgáltatással nem tartoz-tak a halzsákmány – rendszeren – kétharmadának, vagy bizonyos számú hálnak a be-szolgáltatásán túl. Az 1770. évi úrbéri összeírás szerint pl. az egrí káptalan hat tiszá-halászi jobbágya urasági halász. Jobbágyi szolgáltatásuk egyáltalán nincs, csak a mo-rotvát őrzik, és urasági hálókkal fogják a halat.¹ A tokaji uradalom területén 1581-ben Tokaj, Keresztúr, Tarcal, Szada, Rakamaz helységek szerepelnek majorsági halászó-helyekként.²

A halászat allodiális használata nagyüzemi kereteket biztosított. A folyami halá-szat tavasztól ősziig az egész Tiszát elrekesztő cégekben folyt. A *cége* hatalmas cölö-pökből épített halmegállító rekeszték, amit a jobbágyok robotban készítettek. Két egymással párhuzamos cölöpsorból állt, melyen alul kaput hagytak, hogy a felfelé vonuló nemes halak (víza, tok, kecsége) a belsejébe kerülve, könnyen zsákmányul essenek. A cégen belül hatalmas hálókkal, horgokkal fogták a halakat. A morotvák, holtágak halászatát szintén nagyméretű hálókkal végezték. A *gyalom*, a legjelentősebb állóvízi kerítőháló, hat-nyolc ember közös munkáját feltételezte, s ezért az ezzel dol-gozókról együttesen intézkednek: *gyalomalja* halászkokról, *halászbokrokról* beszélnek a régi oklevelek. A *gyalom* halászkoknak ez a szervezeti formája a XVI–XVII. század-ban a *szegedi* névvel is összekapcsolódott. A hódoltság város lakói vándorbotot vet-tek a kezükbe, s a felső Tisza-szakaszok mindinkább megszerveződő allodiális halá-szatainak lettek nevezetes alakjai.

2. A fenti nagyüzemi forma mellett jóval nagyobb jelentősége volt, hisz több embert foglalkoztatott a jobbágyoknak engedélyezett halászat. A birtokos meghatá-rozott árendáért, s bizonyos ajándékhalért – ezek esetenként bentfoglaltattak a hely-ségtől követelt szolgáltatások összegében – átengedte a halászat jogát a jobbágyok-nak: azok meghatározott csoportjának, vagy a jobbágyközségnek, mezővárosnak. A jobbágyok ilyen esetekben maguk szervezték meg a halászatot, a kiarendált vagy nekik átengedett területtel szabadon rendelkeztek. Gyakran a nagyüzemi formához hasonló halászbokrokba tömörültek, s közösen halásztak a halászmester, halászbíró vezetése alatt. Ebben az esetben a *gyalom* volt a legfontosabb szerszámuk, s általában olyan szerszámokkal dolgoztak, melyek több ember együttes munkáját teszik szüksé-gessé. Máskor egyedül halászgattak: nádból, vesszőfonatból készített *vejszéket*, halfogó rekesztékeket állítottak, és egy ember munkáját igénylő szerszámmal húzták meg a Tiszát.

A XVIII. századi Hódmezővásárhely esetében tanulságos példáit találjuk a job-bágyi haszonvételnek. 1756-ban megkísérlí a földesúr, hogy házi kezelésbe vegye a ha-lászatot, s ezért halászmestert alkalmaz. Ez a kísérlet azonban nem lehetett jövedel-mező, mert a következő években már szakaszonként adja bérbe a vizet. 1789-ben

egy ember árendálja az összes vizeket, s az ő tudta nélkül senki sem halászhatott. A következő években viszont ismét több halászgazda bérelte a vizet előre kialakított és lefizetett bérért. A század végén gyakran előfordul, hogy a város egy összegben fizet a vizek használatáért, és ebben az esetben az előljáróság rója ki az egy-egy halásztól vagy halászcspattól szedendő taksát.³

*Heinrich Ranzovius metszete (1593)
a „plóna” hálóról*

*Houfnaglius metszete (1594)
a kerítőhálóról. (Belényesy M. után)*

A jobbágyok halászata – ezt külön hangsúlyozzuk – nem jelentett kizárólagos halászfoglalkozást az esetek egy részében. A nagyhálós halászat feltételezte az állandó munkát, de ha csak néhány kisebb szerszámmal halászgatott a jobbágy, mellette rendes jobbágyi szolgáltatásoknak is eleget tett. Csongrád város 1697-ben kelt urbárium a és becsüje azt is feltünteti, hogy mely jobbágycsaládok rendelkeznek halászhálóval. A csongrádi magyar lakosok tulajdonában volt 31 halászháló (egy kivételével mindegyik „kisháló”-ként szerepel!) tulajdonosainak a vagyoni helyzete a következő képet mutatja: a 6–8 ökrös gazdák közül kettőnek, a 4–5 ökrös gazdák közül négynek, az 1–3 ökrösök közül tíznek volt hálója, s csak a fennmaradó 15 háló a zselléréké.⁴

3. Különösen nem jelent kizárólagos halász foglalkozást a vízjárta területeken, mocsaras vidékeken települt falvak népének a halászata. Az itt lakók a természet kényszerítő körülményei között rá vannak utalva a vízre, szűkös jövedelmüket ebből egészítik ki. A rétek halfogása egyébként sem jelentett volna a földesúrnak számottevő jövedelmet, tehát csak a csikászatot tartotta számon, ebből várt szolgáltatásokat. Jellemző ebből a szempontból, hogy Ecsed vára tartományának 1648-as urbáriumában majd minden falunál külön hangsúlyozzák: „halászó víz ezen a határon az várhoz nincsen, hanem csikászó helyek vadnak az rétségen; az ki csikász vészszel, minden ember az várhoz tartozik annuatim egy-egy veder csikkal, avagy azért minden veder csikéért den. 40. Az ki csikot nem fog, semmit nem ad”.⁵

Ezek a jogi, szervezeti formák uralkodtak, amikor a jobbágyfelszabadítás, majd röviddel utána a halászati társulatok megalakulása a kapitalista fejlődés előtt megnyitotta az utat. Időben ez egybeesett az árvíz-lecsapolásokkal, a halászó terület szűkületével, ami újabb és újabb rendszabályok bevezetését tette szükségessé, hogy legalább az esztelen halpusztításnak gátat szabjanak.

A víz tulajdonjoga továbbra is a parti birtokosé, de mivel az önálló üzemvitel korántsem volt kifizetődő, hosszú Tisza-szakaszokat egységes üzemmé alakítva, részvénytársaság-szerűen hasznosították a vizeket a birtokosok. A hasznosítás legerőteljesebb módja a bérbeadás. A bérlő a legritkább esetben halász, sokkal inkább vállalkozó, akinek semmi köze nincs a termeléshez, csak az értékesítésben vesz részt. (A feudalizmus körülményei között – mint láttuk – a halászmester lépett árendás

viszonyba a birtokossal.) Esetenként az egyes helységek – mivel a víz tulajdonjoga az övék volt – tettek közzé árverési hirdetményt, s a vizet bérlet útján hasznosították. A bérlő jövedelmező vállalkozásnak tekintette a halászatot, s természetes, hogy a víz minél alaposabb kihasználására törekedett. Szigorúan számontartotta tehát a halászatot: a bérleti díjat, beszolgáltatási kötelezettségeiket pontosan beszédte, eltiltotta őket az önálló kereskedés jogától stb. A feudalizmus korának viszonylagos szabad halászata tehát megszűnt: aki nem volt bérlő viszonyban, saját szükségletére sem foghott halat, s a kisbérlő a neki jutott résszel sem rendelkezett szabadon, a halkereskedő-bérlőnek volt kiszolgáltatva. Ezek a szigorú rendszabályok a korábban halászzal és foglalkozók jelentős részét kiszorították a halászatból. Ezt a folyamatot természetesen közvetve az idézte elő, hogy a vízterület összeszűkült. A néhány szerszámmal rendelkező földművesek eleve lemondtak a kiegészítő foglalkozásról, vagy mert a földművelésből is megéltek, vagy mert nem jutott nekik vízterület. A mocsarak lecsapolásával a réti élet is megszűnt, s a korábban csikászó földművelők zökkenő nélkül alkalmazkodtak az intenzívebb földművelés lehetőségét biztosító új körülményekhez. A bérlőhalászat idején a következő üzemformák alakultak ki, illetve éltek tovább:

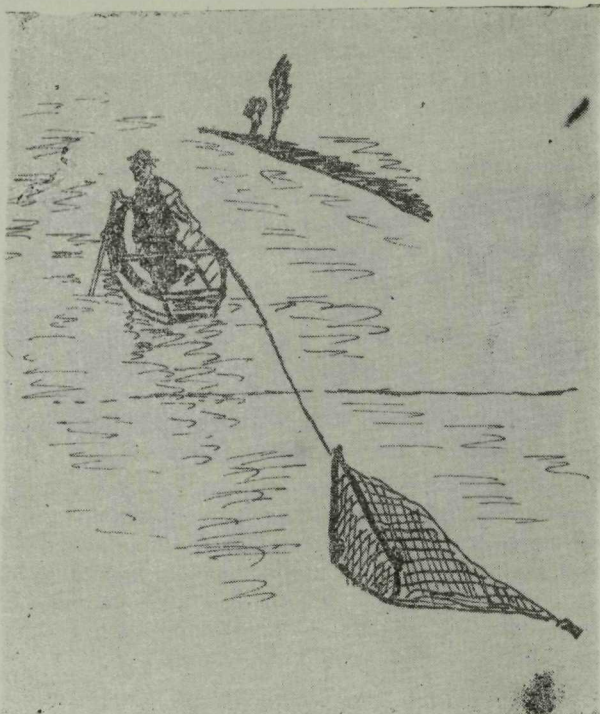
1. Az adott szakasz bérlője a nagyüzemi termelés kereteit igyekezett biztosítani. Ennek érdekében egy vagy több halászcapatot foglalkoztatva, nagyhálóval (gyalom, tiszai kerítőháló) halászta a szakaszt. A halászok alkalmazottként szerepeltek, a háló és egyéb felszerelés a bérlőé volt. Ritkán fordult elő, hogy a bérlő egyúttal a halászcapat vezetője is lett volna, mert a bérleti díj, s a szerszámok elkészítésének összege meghaladta teherbírását. Egyébként is az árveréseken könnyen kiszorították az önálló bérlőből a halászatot a tőkével rendelkező pályázók.

2. A halászok többségének – azoknak természetesen, kik nem mondtak le a halászatról, s továbbra is lehetőséget kerestek – a kisbérlői rendszer nyitott kaput. A nagyhálós halászat ui. nem jelentette az adott szakasz intenzív kihasználását, s ezért a bérlő kihalásznak is kiadta a vizet. Ezek a halászok – egy szűkre szabott szakaszon – csak olyan szerszámokkal halászhattak, amelyeket egy, legfeljebb két ember kezel. A tiszai halászatnak ők jelentették a törzsgárdáját. Számban és jelentőségben messze meghaladták a nagyhálósokat, a néprajzi leírásokban szereplő szerszámok legnagyobb részét ők használták. Soraikból kerültek ki a nagyhálósok csapatai, sőt a bérlő halászmesterét is közülük választotta.

3. A bérlőhalászat fentiekben jelzett két üzemformáján kívül eső személyek jog szerint nem halászok. A Tisza jelenléte azonban csábító lehetőség: nehéz ellenállni a halfogás kísértésének, annál is inkább, mert itt régi hagyományai vannak a mellékfoglalkozású halászatnak. Aki tehát nem részese a halászati jognak – vagy mert nem akar, vagy mert nincs lehetősége –, orvhalásként biztosítja magának a zsákmányt. Nem halász ő a szó igaz értelmében, inkább halfogó, aki néhány jelentős fogási alkalmat (pl. ívás ideje) számontartva egy-két könnyűszerrel előállítható szerszám birtokában remél a saját szükségletére elegendő zsákmányt.

A bérlőhalászatnak ez a rendszere a feudális viszonyoknak részben folytatója, részben átalakítója. Az allodiális halászatok munkaszervezeti formája a bérlő nagyhalászatában folytatódik, de ugyanide torkollik a nagyhálós jobbágy-arendátorok szervezete is. A jobbágyhalászok egyéni halászata a kihalászköz tevékenységében találja meg folytatását, míg a saját szükségletüket kielégítő földművelők korábban legális halfogása illegális utakat keres.

Külön hangsúlyozandó, hogy a bérlőhalászat társadalmi tagolódása táji eltéréseket is eredményez, és ez a tagolódás a korábbi feudális viszonyokban találja meg gyökerét. Az alsó Tisza-szakaszok városai, mezővárosai általában önállóan kezelték a vízterületet is, vagy maga a város volt a bérlő. Különösen Szeged példája bizonyítja, hogy ennek eredményeként már a XIX. század elején kialakult a halászságnak

A kece (bóné) használata (Szabó K. után)

egy vállalkozó-kereskedő rétege, amelyik lassan egész Csongrád megye halászatát érdekkörébe vonta.⁶ Maradtak ezen a vidéken is kishalászok, de a halászat súlya a nagyhálósok kezében volt. A felső Tisza-szakaszokon mind kisebb jelentőségűek a halászati vállalkozások, s a kishalászok szerepe fokozottabb. Ennek következménye, hogy a Felső-Tisza halászatát sokkal inkább a kishalász szerszámokkal jellemezték a kutatók. (Nyitott kérdés mindenestre, hogy a tokaji, egri uradalmak kiterjedt allodiális halászatainak miért maradt olyan kevés szervezeti emléke.)

Az elmondottak alapján most már megkísérrelhetjük, a rendteremtést az eddigi publikációk adattömegében.

Az első szembeötlő jellegzetesség, hogy a legtöbb kontinuis szerszámot a kishalászok örökítették ránk. A kece és bóné a legjellegzetesebbek ezek közül. Mindkét szerszám „A”-alakú fakeretre szerelt háló: egyik zsákszerű, másik három rétegű, ún. *tükkörbáló*. A vele való halászat viszonylag egyszerű, de nagy erőt feltételez. Már a XV–XVI. századi történeti adatok számontartják a *bónésok* és *kecéseket*,⁷ s a bérlőviszonyok kishalászaiknak is ezek voltak a fő szerszámjai.

A felső Tisza-szakaszok jellegzetes szerszáma a *palónya*. Két ember kezeli két csónakról, hasonlóan ahhoz, ahogyan egy XVI. századi képes ábrázolás megőrizte.⁸ A palónyáról már a XVII. században úgy emlékeznek meg, mint jellegzetes kisszerszámról. Kesznyéten 1689-es összeírásában olvashatjuk: „Az szegye [cége] előtt azmint mondják a Tisza szélén eleitől fogvást szabad volt a polonya nevű hálóval halászni, melyben csak apró halat szokott fogni; mivel azon háló nem öreg halhoz való.”⁹

A *vejszék*, varsák, horgok egész sora szintén a kishalászok halfogó gyakorlatát példázza. Ők használták pl. az igen elmés megoldású *puttyogatós borgot*, amelynek

az a lényege, hogy egy fácskával a vizet ütögeti a halász, s a csalétek bekapására ösztökéli a harcsát.

A nagyhalászat legrepresentatívabb szerszámai, a cégek, nyom nélkül eltűntek, hisz a nemes halak fogására használták őket annak idején, s a vizának, toknak a lecsapolások óta alig van hírmondója. A tiszai kerítők és gyalmok a bérlőké voltak, s mivel a bérlők kapitalista vállalkozók – a változásnak, alakulásnak: az újításnak tág tere nyílott. Ennek következménye, hogy a Tisza legnagyobb kerítő hálóját *Dunabálónak* nevezik, s a balatoni gyalom végsősoron tiszai szerszám.

Az orvhalászok a lehetőségek emberei. A legegyszerűbb, az emberi kultúra kezdeteit sejtető szerszámok, munkamódok az ő gyakorlatukban maradtak ránk. Tulajdonképpen nem beszélhetünk itt továbbélésről, hagyományozódásról, egyszerűen ugyanazoknak a lehetőségeknek az ismételt „feltalálásáról”. Az orvhalász akkor is rájön, hogy az izapos, sekély vízben kézzel megfogható a hal, ha soha nem tanulta.

* * *

A szerszámkészletet meghatározó jogi viszonyokat történetileg áttekintve, a további feladatokat körvonalazandó, le kell vonnunk néhány tanulságot.

A szerszámleírások elvégzésén túl – erre eddigi kutatóink is vállalkoztak – a felvázolt jogi, munkaszervezeti formákra mindig tekintettel kell lennünk. Természetesen a minden szempontból árnyalt kép eléréséig a történeti anyag minden-oldalú elemzése, s a még feltáratlan anyag értékelése is hátra van. Ez azonban, ha eredményeiben módosíthatja is a tiszai halászat képét, lényegét nem érinti: a szerszám-anyag elsődleges meghatározója mindenkor az adott termelési viszonyok összessége.

Az anyag feltárása során – napjainkban – alapvetően megváltozott jogi viszonyok között élő halászokkal van dolgunk. Ezek a jogi viszonyok ismét új kutatási szempontokat vetnek fel, hisz a szövetkezeti halászat szervezeti keretei mind a nagyháló brigád-halászatot, mind a kishalászatot biztosítják, azonos jogokat adva minden tagnak. Egyes szerszámok továbbélését a szövetkezeti halászat keretei is megengedik, sőt szükségessé teszik, viszont fokozottan jelentkezik az újító-mozgalom is. De a hagyományok továbbélésének mindaddig meglesz a tere, amíg a halászat alapvetően zsákmányoló foglalkozás marad, mert a zsákmányolás lehetőségeit már a korábbi századokban kimerítette, s így továbbfejlődésére nincsen mód. A fejlődés – mint utaltam rá – mesterséges haltenyésztés irányába mutat. Ez azonban már nem tartozik dolgozatom keretei közé.¹⁰

Szilágyi Miklós

JEGYZETEK:

1. **Soós Imre:** A jobbágyföld sorsa Heves megyében a XVIII. században. Eger, én. 99. p.
2. **Maksay Ferenc:** (szerk.) Űrbáriumok XVI–XVII. század. (Bevezetés). Bp. 1959. 22. p.
3. **Tárkány Szűcs Ernő:** Vásárhelyi testamentumok. Bp. 1961. 49–50.
4. **Maksay F. i. m.** 665–674. p.
5. A nagy-károlyi gróf Károlyi család oklevéltára, IV. k. Bp. 1887. 303. rkk.
6. **Reizner János:** Szeged története, III. k. Szeged, 1900. 478–479. p.
7. **Takáts Sándor:** A gyalmos és réti halászsokról. Emlékezzünk eleinkről, Bp. 1928. 214. p.
8. **Belényessy Márta:** A halászat a XIV. században. Ethn. LXIV. (1953), 152. p.
9. **Takáts S. i. m.** 213. p.
10. Nincs terünk arra, hogy a halászat kutatásával kapcsolatos akár csak a legfontosabb irodalmat is felsoroljuk. Mivel azonban a fentiekben kívül – a terepmunkán túlmenően – néhány különösen jelentős tanulmány volt a kifejtettek között, ezek jelzését nem kerülhetjük el: **Hermann O.:** A magyar halászat könyve. Bp. 1887. — **Ecsedi István:** Népies halászat a Közép-Tiszán és a tiszántúli kisvízeken. A debreceni Déli Múzeum évkönyve, 1933. Debrecen, 1934. 125–300. — **Szabó Kálmán:** Kecskeméti Múzeum halászati gyűjteménye. NÉ. XXIX. (1937) 136–163, 376–415. — **Nyarády Mihály:** A Rétköz régi halászata, Ehtn. XLIX. (1938) 156–174., 380–394. — **Nyíri Antal:** A kiháló szentesi víziélet néprajzi és néprnyelvi maradványai. Szeged, 1948.

A Szolnok megyében működő társadalmi bíróságok munkájának néhány problémájáról

A VIII. kongresszus igen fontos célkitűzése, hogy tovább kell szilárdítani az államhatalmat, s ugyanakkor tovább kell fejleszteni, szélesíteni a szocialista demokratizmust. A szocialista demokratizmus szélesítése, a tömegkapcsolatok bővítése szélesebben megalapozza és megerősíti az államhatalmat. A fenti célkitűzést szolgálja az, ha a dolgozók mind szélesebb körben vesznek részt az államhatalom gyakorlásában és az államigazgatási teendőkben.

Ennek gyakorlatban történő igazolásaképpen utalni lehet az egész tanácsrendszerre, a tanácsok különböző céljainak megvalósítása végett létrehívott állandó bizottságokra, a gyermekvédelmi operatív bizottságra, vagy a tanácsai szerveket támogató lakóbizottságokra. A szakszervezetek is egyre szélesebb körben végzik az állami és gazdasági élet irányítását. Igen jelentős volt a bíraskodás terén – a szocialista bíróság működésének egyik fontos alapelveként – az ülnöki rendszer bevezetése. Ugyancsak széleskörű lehetőséget biztosít a dolgozók bevonására a népi ellenőrzési rendszer kialakítása, megvalósítása. Számottevő jelentőségű a dolgozóknak a munkaügyi és fegyelmi viták elintézésében való részvétele. Meg kell említeni még kulturális és oktatási vonatkozásban a szülői munkaközösségeket, míg végül – de nem utolsó sorban – a munkásőrséget és az önkéntes rendőri szervezetet.

Ezen fejlődési úton haladva vált szükségszerűvé egy olyan intézmény létrehozatala, amely mind szélesebb körben, a büntetőjog adminisztratív eszközeitől eltérő módon, a társadalmi nevelés és ráhatás különböző eszközeivel érje el azt, hogy az állampolgárok ne kövessenek el törvénytérteket, ne kövessenek el büntetteket.

Az államhatalom további erősítése és a dolgozóknak a közösség ügyeinek intézésébe történő minél szélesebb körű bevonása szükségszerűen odavezetett, hogy létre kellett hozni a társadalmi bíróságokat. Ez meg is történt, majd a későbbiek folyamán ehhez további nagy segítséget jelentett a Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1962. évi 24. sz. törvényerejű rendelete.

A tvr. 1. §-a következőkben szabja meg a társadalmi bíróságok feladatát: „Feladatuk, hogy neveljék a dolgozókat a munka öntudatos, fegyelmezett végzésére, a társadalmi tulajdon védelmére, elősegítsék a dolgozók emberi méltóságának, továbbá tulajdonának és egyéb jogainak kölcsönös tiszteletben tartását. Ezzel a társadalmi bíróságok – a közösség véleményét közvetlenül kifejezésre juttatva – hozzájárulnak a szocialista erkölcs további erősítéséhez.”

A fentiekből folyóan választ kell adnunk arra, hogy a megyénkben már eddig is működő társadalmi bíróságok hogyan dolgoznak, hogyan töltik be a tvr.-ből reájuk háruló igen szép és felelősségteljes feladatukat.

A jól működő bíróságok tapasztalatai azt igazolják, hogy a társadalmi bíróságok

tagjai kellő érettséggel végezték munkájukat. Tárgyalási módszereik és döntéseik – az esetek nagy részében – jóval nagyobb nevelő hatást gyakoroltak az érintett dolgozókra és az egész kollektívára, mint a fegyelmi, vagy esetleg a rendes bírósági eljárások is. A dolgozók is ilyen helyeken – egyre nagyobb érdeklődéssel fordultak a társadalmi bíróságok felé, szép számmal és igen aktívan vettek részt a tárgyalásokon.

Ezek közé tartozik és megfelelően működött a 7. sz. AKÖV, a Mezőgazdasági Gépjavitó Vállalat, TITÁSZ, az Élelmiszeripari Kiskereskedelmi Vállalat, a Cukorgyár, valamint a Vendéglátóipari Vállalat társadalmi bírósága.

A megvizsgált társadalmi bíróságoknál az ügyek természetét illetően az állapítható meg, hogy leginkább italozás, munkamulasztás, rágalmazás, szabálysértések és kisebb súlyú bűncselekmények eseteiben folytattak le tárgyalásokat. Megállapítható volt az is, hogy a társadalmi bíróságok általában hatáskörükbe tartozó ügyeket bíráltak el, és nem volt közöttük olyan ügy, amelyet bírósági, szabálysértési, vagy fegyelmi eljárás során már elintéztek volna. Az ügyeket nagy részben az érkezéstől számított 15 napon belül bírálják el, és általában betartják a tárgyalás lefolytatására vonatkozó eljárási szabályokat, és a hozott határozatok többségében tartalmazzák a tvr-ben megszabott kérelmeket. A határozatok írásba foglalását is többnyire időben elvégzik, és ezekben az érdekeltek panaszjukra való kioktatása is megtörténik.

A lefolytatott társadalmi bírósági tárgyalások tapasztalatai azt bizonyítják, hogy a nyilvánosság előtt történő felelősségre vonásnak rendkívüli nagy a nevelő hatása. A már eddig szerzett tapasztalatok mutatják, hogy a felelősségrevonásuk ne nagy nyilvánosság előtt történjen meg.

Igen fontos kérdést vet fel a társadalmi bíróságok tárgyalásainak nyilvánossága. Ez mozgalmi természetű feladatot ró a szakszervezeti bizottságokra. Nekik kell gondoskodniuk arról, hogy ezeken a tárgyalásokon a dolgozók minél nagyobb számban vegyenek részt. Itt azonban mindig tekintettel kell lenni az eset körülményeire, a célul tűzött nevelő hatás elérésére, stb. Ettől függ az, hogy az egész kollektívát, vagy egy műhely dolgozóit, esetleg csak az érdekelt brigádot mozgósítják. Az ilyen differenciálás – véleményem szerint – szükséges ahhoz, hogy a hallgatóság mindig teljes érdeklődéssel figyelje az ügyet, kellően aktív legyen, s hogy a sürgősen igénybe vett dolgozók érdektelensége, vagy fájsultsága ne rontsa a tárgyalás hangulatát, végső soron a társadalmi bíróság tekintélyét.

Ezen fejlődésnek az elismerése mellett sem beszélhetünk teljes megnyugvással arról, hogy ezek a társadalmi szervek a gyakorlatban – megyénkben – egyértelműen be is töltenék szerepüket. Megállapítható ugyan, hogy a társadalmi bíróságok egész területén bizonyos fokú előrehaladás van, de az eredményekkel megelégedve nem lehetünk.

A megvizsgált fegyelmi ügyek alapján az volt megállapítható, hogy a vállalatoknál nagy számban indultak olyan fegyelmi ügyek, amelyek alkalmasak lettek volna társadalmi bírósági tárgyalásra – azonban még sem kerültek oda. Szolnok városban és járásban 370 fegyelmi ügy közül 87 lett volna alkalmas társadalmi bírósági tárgyalásra, míg Törökszentmiklós város, járásban megvizsgált 87 fegyelmi ügy nagy része is alkalmas lett volna ilyen eljárásra, de csak 5 került oda.

Sajnos olyan vállalatok is vannak szép számmal, ahol lett volna alkalmas ügy társadalmi bírósági tárgyalásra, de tárgyalás egyáltalán nem volt. Ilyen volt 16 helyen is. Pl. Szolnok megyei Sütőipari Vállalat, Szolnoki TŰZÉP, Alföldi Kőolajfűrészi Üzem, Kunszentmártoni Téglagyár, Mezőtúri Állami Gazdaság, Mesterszállási Géppalota, Jászberényi Aprítógépgyár, stb.

Azok a társadalmi bíróságok, amelyek ténylegesen működnek, általában csak 1–2 ügyet tárgyalnak. Több ügyet az alábbi vállalatoknál tárgyalnak le: Szolnok megyei

Élelmiszer Kiskereskedelmi Vállalat 6, 7. sz. AKÖV 7, Szolnok és Vidéke Vendég-látóipari Vállalat 4 ügyet.

Annak, hogy nem kerül, vagy kevés ügy kerül társadalmi bíróság elé, oka jórészben az, hogy a szakszervezeti bizottság nem vizsgálja az ügyeket, vajon alkalmasak-e ilyen tárgyalásra, másrészt az illetékes vezetők sem kezdeményezik az ügyek társadalmi bíróság elé való terjesztését, de sokszor nincs is meg a kellő összhang a vállalatvezetők és a szakszervezeti bizottságok között, valamint kevés a bíróságok és az ügyészségtől áttett ügyek száma is.

Hiányosságként kell megemlíteni egy néhány munkahely viszonylatában azt is, hogy az üzemi párt és szakszervezeti bizottság nem volt kellően tisztában a társadalmi bíróságok működéseinek politikai jelentőségével, működéseinek szabályaival. Nem értették szükségességét és működésük fontosságát, aminek következményeként nem is támogatták annak tevékenységét.

Előfordul olyan hiba is, hogy kevés gondot fordítanak a társadalmi bíróságok sokoldalú népszerűsítésére, tevékenységük propagálására, határozataik ismertetésére. Ez oka annak, hogy a tárgyalásaik nem eléggé látogatottak, hogy a dolgozók még elvétve fordulnak sérelmük esetén igazságszolgáltatás végett a társadalmi bíróságokhoz.

A társadalmi bíróságok negatív vonásainak nem kevésbé oka az, hogy több helyen a társadalmi bírósági tagok rendszeres, szervezett oktatásban nem vesznek részt. Ennek kapcsán ismét le kell szögeznünk azt, hogy a társadalmi bíróságok segítése, támogatása nem merülhet ki abban, hogy a bíróság, vagy más erre hivatott állami szerv vezetője, vagy dolgozója tárgyaláson megjelenik, hanem ezen túlmenően, feltétlenül szükség van a rendszeres, szervezett, ún. szakmai oktatás további folytatására, fejlesztésére is. Továbbra is megoldandó problémaként jelentkezik – véleményem szerint – az, hogy a társadalmi bíróságok központi irányítása nem megoldott, a támogatásukat ellátó különböző szervek tevékenysége nem kielégítő és nem megfelelően koordinált.

Problémát jelent még az is, hogy több helyen a társadalmi bíróságok elnökeinek, tagjainak hozzáállása és szemlélete sem kielégítő. Éppen ezért azoknál az üzemeknél, ahol a társadalmi bíróságok eddig egyáltalán nem, vagy az általánosnál is rosszabbul működtek, felül kellene vizsgálni személyi összetételüket, és szükség esetén gondoskodni kellene olyan, arra érdemes személyek megválasztásáról, akik nagyobb odaadással és helyes szemlélettel tudják a társadalmi bíróságok eredményes működését és egyben a dolgozók nevelését is biztosítani.

Javítani való van még egyes társadalmi bíróságok munkájának szakmai részét illetően is. Előfordul pl. olyan jelenség, hogy határozathozatal helyett az igazgatónak javasolták az érintett dolgozó írásbeli megrovásban való részesítését, holott ilyen büntetést, az 1962. évi 24. sz. tvr. 20. § (2) bek. alapján a társadalmi bíróság is kiszabhatott volna. Tapasztalható volt az eljárásjogi szabályok megsértése. Egyes hozott határozatok nem tartalmazták a jogorvoslati lehetőségekre való kioktatást. Továbbá több jegyzőkönyvből nem derült ki, hogy a tanúkat a hamistanúzás következményeire figyelmeztették. Egyes helyeken nem történik meg a határozat írásbafoglalása sem. Előfordultak olyan esetek is, hogy az érkezett ügyeket nem tárgyalták le a 15 napos határidőn belül.

A hiányosságok ellenére is azt állapíthatjuk meg, hogy a megyénkben levő társadalmi bíróságok fejlődése a viszonylagos lassúbb ütem ellenére is jó irányú, betölti azt a feladatot, amelyet eléjük tűztünk. Elmondhatjuk, hogy ahol gazdára és támogatóra talált a társadalmi bíróság, ott a lehetőségekhez képest működött is és nem is eredménytelenül. Természetesen tovább kell előrelépünk, mégpedig gyorsabban, mint ahogy az eddig történt. Úgy gondolom, hogy a teendőket az alábbiakban lehetne – természetesen nagy vonalakban – összegezni.

Pártbizottságainknak, pártszervezeteinknek az eddigieknél hatékonyabban kell segíteni egyrészt a szakszervezeti bizottságok ilyenirányú munkáját, másrészt a társadalmi bíróságok működését, hogy az eredményesebbé, hatékonyabbá válhasson. Elsősorban a párttagok legyenek a társadalmi bíróságok népszerűsítői, azok céljainak, feladatainak publikálói. Elő kell segíteniök a társadalmi bírósági tagok politikai felkészültségének fokozását, azoknak a pártoktatás keretében történő rendszeres tanulását. Segítsék elő és biztosítsák is azt, hogy a társadalmi bíróságok időközönként beszámoljanak az őket megválasztó munkáskollektíváknak.

Igen helyes lenne az SZMT Elnöksége részéről – mint most is tette, a jövőben is – megszervezni az SzB elnökök és a társadalmi bírósági elnökök szakmai továbbképzését is, melyen keresztül emelkedne tartalmi munkájuk színvonala. A társadalmi bíróságok munkájában az eddigieknél még inkább előtérbe kell helyezni a nevelést, a társadalmi ráhatást, a közvélemény formálását, a szocialista tudat, együttélés és erkölcs fejlesztését. Rendszeressé kell tenni a dolgozók körében a társadalmi bíróságok munkájának propagálását, elsősorban üzemi gyűléseken, üzemi lapokban és mindazon jó lehetőségek igénybevételével, ami az adott körülmények között rendelkezésre áll. Jól szolgálná a célt az is, ha mindazokat, akiknek a társadalmi bíróságok munkájának megjavításában feladata van, megyei vagy járási szinten tanácskozássra hívánk össze a további teendők megbeszélése végett.

Végül, de nem utolsó sorban sok segítséget tudnak nyújtani a már meglévő társadalmi bíróságainknak az ügyészségek, bíróságok, ügyvédi munkaközösségek dolgozói, valamint az érintett munkahelyek jogtanácsosai is. E kérdéssel behatóbban kell a jövőben foglalkoznia a Jogászszövetség megyei szervezeteinek, ahol a társadalmi munka eszközeivel és módszerein keresztül lehet segíteni ezt az igen fontos munkát.

Dr. Sebők György

E SZÁMUNK MUNKATÁRSAI:

K. Balogh Magda művészettörténész (Budapest); Csalog Zsolt muzeológus, a Damjanich Múzeum munkatársa (Szolnok); Dr. Dénes Lajos állatorvos (Karcag); Dr. Ferenczi György főorvos, a Megyei TBC Gondozó Intézet igazgatója (Szolnok); Hódi Jenő mérnök (Budapest); Kaposvári Gyula múzeumigazgató (Szolnok); Kasza Béla agrármérnök, a Szolnok Megyei Tanács BV Mezőgazdasági Osztályának vezetője (Szolnok); Kovács Gyula gimn. tanár (Szolnok); Dr. Lakatos Károly főorvos, a Megyei TBC Gondozó Intézet munkatársa (Szolnok); Lükő Gábor múzeumigazgató (Kiskunfélegyháza); Dr. Mezősi Károly múzeumigazgató (Budapest); Dr. Rónai András tudományos kutató, a Magyar Állami Földtani Intézet osztályvezetője (Budapest); Sági Pál tanár, a Szakszervezetek Szolnok Megyei Tanácsa munkatársa (Szolnok); Dr. Schlammadinger József igazgató-főorvos, a Megyei Tanács Kórháza igazgatója (Szolnok); Dr. Sebők György, az MSZMP Szolnok Megyei Bizottsága munkatársa (Szolnok); Sterbetz István tudományos kutató, a Madártani Intézet munkatársa (Budapest); Szabó László muzeológus, a Damjanich Múzeum munkatársa (Szolnok); Szilágyi Miklós muzeológus, a Damjanich Múzeum munkatársa (Szolnok).

Az állati eredetű gümőkór ellen

Az állatok gümőkóros megbetegedései közül a szarvasmarhák ún. gyöngykórjára már korán felfigyeltek. Érdekes, hogy ezt a betegséget a XVI. század óta egyideig az ember szifiliszével azonosnak tartották. Azt hitték, hogy a szifiliszes emberek vizsik át az állatokra ezt a betegséget (francia betegség). *A gyöngykóros állatok búsának fogyasztása tilos volt.*

Csak a XIX. században tisztázódott, hogy a szarvasmarhák gyöngykórja és tuberkulózisa azonos az emberi tüdővésszel. (Hering, Fuchs, Haubner, Spindel, Gerlach.) Virchow és Röhl tagadták a gyöngykór gümőkóros eredetét. Magának a baktériumnak a felfedezése 1882-ig Koch Róbertre várt.

Theobald Smith 1889-ben mutatta ki a bovin típusú baktériumot.

Koch Schütz-el végzett kísérleteivel bebizonyította, hogy az emberből származó „R” típusú Tbc baktériumok a borjakat nem betegítik meg. Koch e kísérletek alapján 1901-ben a londoni kongresszuson kimondta, hogy az emberi gümőkór baktériuma nem betegíti meg a szarvasmarhát és következőképpen fordítva, a gümőkóros szarvasmarha sem tudja megfertőzni az embert. Koch tévedett!, de később e tévedését visszavonta.

Miután e kérdés tisztázódott, mélyebben kezdtek foglalkozni az emberi és állati gümőkór összefüggésével.

(Human típus a szarvasmarhában. Stonius finnországi vizsgálatai: Tbc-s ember negatív szarvasmarhák között. Nassel vizsg.: Tejben human.)

A bovin típusú baktérium az emberi tuberkulózis minden kórformáját képes előidézni: (Kertay-Ferenczi budapesti vizsgálatai.)

Tejkérdés: Nemcsak a tőgygümőkóros tehén tejében van Tbc baktérium. Saji 1934-ben a budapesti nyerstej 34⁰/₀-ból, Csizsár, Kertay 1955-60 közötti időben 24-25 százalékából mutatta ki az élő virulens Koch baktériumot. A falusi lakosság között eretogen, valamint por útján való fertőződést állapítottak meg a kutatók. (Sigurdsoin, Christiansen, dán Madsen és Holm svéd, Wagener és Nagy német szerzők.)

A falusi lakosság gümőkórjának 40⁰/₀-ában és a gümőkóros marhákkal foglalkozók 60⁰/₀-ban találták meg a bovin típust.

A gazdasági károk, amit a szarvasmarha gümőkór okoz.

A takarmányt rosszul használja fel, fejlődésében visszamarad, tej- és húshozama csökken, korábban pusztul el, ezért kevesebb az utód. Németországban a háború előtti időben a veszteség évi kb. 350 millió márkára rúgott Mussemeyer becslése sze-

rint. Meyn 275 millió márkára becsüli a veszteséget, amely a nyugatnémet népgazdaságot évente érinti. A svájci Flüchiger 25 millió svájci frankra becsüli az évenkénti svájci gazdaságok károsodását.

Hazánkban a szarvasmarhaállomány nagysága, valamint gümőkóros fertőzöttsége nagyban hasonlít a svájciakéhoz, így népgazdaságunk szarvasmarhagümőkór okozta veszteségei is hasonlóak. Az állatok tuberkulózisa a népgazdaságot sújtó veszteségeken kívül még a népegészségügyet is igen érzékenyen érinti.

A bovin Tbc helyzete meggyénkben. 1962 szeptemberében – felkérésemre – állatorvosok és állattenyésztők bevonásával vizsgálatot végeztünk a szarvasmarhagümőkór által okozott veszélyekről és károkról. A vizsgálat célja, hogy a fejestől a fogyasztóig végigkísérjük a tej útját az állami gazdaságokban, tsz-ekben, háztáji gazdaságokban. Vizsgáltuk a szarvasmarhaállomány gümőkóros állapotát, a pozitív egyedek elkülönítésének lehetőségét és az általános higiénés állapotot.

A megye területén 76 egységet vizsgáltunk, amelyek állami gazdaságok, tsz-ek, háztáji gazdaságok, tejbegyűjtők, a tejipari vállalat és a tejelárusító üzletek voltak.

A tuberkulózis a tehenek között a legmagasabb fertőzöttséget 86⁰/₀-nak találta, míg nagy többségénél a pozitívitas 30–60⁰/₀ között ingadozott. 10⁰/₀-os fertőzöttség alatt összesen 4 egységet találtunk. Sajnos ezeken belül is volt olyan, ahol 3⁰/₀ pozitív állat mellett tartották a negatív állatokat. A néhány pozitív tehenet az istálló egyik végében helyezték el. Más egységben 187 tehénből csak 2 db volt pozitívan reagáló, és ezeket együtt tartották a negatív állománnyal. Máshol a negatív istállóban söre marhákat, hízóállatokat tartottak, melyeknek tuberkulin reagáló állapotáról nem tudtak.

Kilenc egységben a tehenállomány pozitívnak volt tekintendő, a magas fertőzési százalék miatt. *12 egységben vegyes állomány volt, míg 14 helyen nagy erőfeszítéseket tettek és tesznek, hogy a pozitív és negatív állományt elkülönítve tartsák.* Több egységben lehetett tapasztalni azt a dicsérendő szándékot, hogy növendékállataikat Tbc-mentesen neveljék fel, és ezzel leendő negatív állományukat tudják megalapozni.

A reprezentációs felmérés szerint Szolnok megyében a bovin Tbc-s helyzet súlyosnak mondható. Örvendetes, hogy a vizsgált gazdaságok túlnyomó többségében mesterséges borjúnevelés folyik. Ez reményt ad arra, hogy a szarvasmarhagümőkór felszámolásának bizonyos bázisai megteremtődtek a megyében. Sajnos több helyen a vegyes tehenállományból származó tejjel forratlanul itatják a borjakat. Így történetelt meg, hogy az egyik állami gazdaságban a féléves borjak között 90⁰/₀-nál magasabb tuberkulin pozitívítást találtak.

A borjak részére fenntartott tejkonyhák közül 28-at vizsgáltunk meg, és ebből csak 19 felelt meg a követelményeknek. Kilenc tejkonyhánál az elhelyezés, a felszerelés és a higiénikus viszonyok olyanok voltak, hogy ott a borjak nevelésére alkalmas tejet biztosítani nem lehet. A tejkonyhák többsége a borjúnevelők istájlóján belül nyert elhelyezést. Így sajnos a tejkonyhákban hatalmas légytömegeket találtunk. A felszerelés, mint említettem, több helyen hiányos, sok helyen viszont a meglévő lehetőségeket sem használják fel megfelelően. Legeltetés csak 9 helyen történt elkülönített legelőn, négy gazdaságban a pozitív és negatív marhákat közösen legeltették, 24 egységnél nincs legelő.

Megvizsgáltuk a házi szárnyasok és a szarvasmarhaistállók helyzetét. 8 gazdaságot találtunk, ahol nagytömegű baromfi jár az istállóknban, feltehetően avian típusú tbc-s baktériummal fertőzve a szarvasmarhák takarmányát. A néhány, baromfiakra vonatkozó felmérés kb. 18⁰/₀-ra teszi a szárnyasok tbc-s fertőzöttségét. A szarvasmarhagümőkór felszámolásának időszakában rendkívüli jelentősége van e kérdésnek, mivel a baromfiak ürülékével élő tbc baktériumok kerülnek a takarmányra, melynek következménye a negatív állományok pozitívvá válása volt.

Megvizsgáltuk a szarvasmarhák mellett dolgozó személyzet egészségügyi helyzetét. Mindössze 4 gazdaságban találtuk azt, hogy a dolgozók egészségi állapotával megfelelően foglalkoznak.

Megyénk területén 1961-ben 99 esetben történt gümőkór miatt szarvasmarhákényszervágás, állami kártalanítás mellett. Az utolsó 3 év alatt megyénk vágóhidjain tbc miatt 238 szarvasmarha került elkobzásra és 873 esetben végeztek részleges elkobzást.

Vizsgálataink során megállapítottuk azt, hogy az elhelyezés és az eszközök esetleges hiányain kívül a szarvasmarhákkal és a tejjel közvetlenül foglalkozók járatlansága, sokszor súlyos tudatlansága és ezen túlmenően az állami gazdaságok és tsz-ek vezetőinek közönye, nemtörődősége okoz ilyen nagy károkat. Ha sikerül ezt a közönyt és tudatlanságot felszámolni, nagyobb beruházások nélkül is lényeges javulás állhat be a szarvasmarhagümőkór felszámolása és a tej minősége terén. Ezt a fejlődést siettetni és nagymértékben viszi előre a kormány gazdasági támogatása.

39 háztáji gazdaságot is megvizsgáltunk, 14 negatív, 11 pozitív udvart találtunk, és 14 helyen nem végezték a tuberkulinozást. A 14 negatív udvar közül sajnos csak 4 udvar volt megjelölve, 4 pozitív udvarban háznál adják el a tejet, és egy piacon értékesíti. A többi háztáji gazdaság tejét a tejbegyűjtőbe viszi.

Az állategészségügyi szabályzat megjelenése új fejezetet nyit meg, amennyiben a bennfoglalt rendelkezést maradéktalanul végrehajtjuk. A rendelkezés ugyanis intézkedik arról, hogy ha egy udvarban akár a tehéntartó, illetve tulajdonos gümőkóros, akár a tehen tuberkulin pozitív, a tejet csak a tejbegyűjtőbe szabad vinni, piacra vagy házhoz közvetlenül a tej nem vihető, és így nem értékesíthető.

Szolnok városában megtörtént a háztáji gazdaságokban a tehenek tuberkulinozása, a pozitív állatoktól a főállatorvos tanácsa alapján igyekeztek a tulajdonosok megszabadulni. A tuberkulinozással egyidőben végeztük el a tehéntartó gazdák és családjuk röntgenvizsgálatát, valamint disenteria, tifusz és paratifusz vizsgálatát is. Az állatorvosi hivatallal együttműködve sikerült Solnok városában a szabályzat szellemének megfelelően rendezni a kérdést; az egészséges tulajdonosok, akik negatív tehenet tartottak, megkapták igazolványukat, és ezen igazolványok ellenőrzését a piacon folyamatosan végzik.

Szolnok városában a háztáji gazdaságokban minimálisra csökkent a reagáló tehenek száma. Évekkel ezelőtt az állategészségügyi szabályzat megjelenése előtt ugyanilyen tapasztalatokat szereztünk, ill. ugyanilyen eredményeket értünk el Karcag városában is. Az 1958-as felmérés a háztáji gazdaságokban 20%-os tuberkulin pozitivitást talált tehenek között. Ugyanakkor, jelenleg Karcagon a háztáji gazdaságokban a tehenek között kb. 1-1,5% a pozitívan reagáló.

A megjelent kormányrendelet – mely hazánkban a szarvasmarhagümőkór felszámolásáról intézkedik és az intézkedéshez megteremti a szükséges anyagi feltételeket – a három nyugati határszélen elhelyezkedő megye mellé Solnok megyét is kijelölte az első mentesítés alá kerülő területként. Így Solnok megyében 1963 januárjában nagy anyagi támogatással megindulhatott a szarvasmarhagümőkór felszámolása. A megyén belül első területként Karcag városát jelölték meg, ahol e munkát el kell végezni.

Az a széleskörű vizsgálat – mely kb. 250 szakember bevonásával történt – a bovin tbc kérdését kimozdította a holtpontról. A megye egész területén folyik a háztáji gazdaságok negatívvá tétele, és az állami gazdaságokban és tsz-ekben is az eddigiek-nél sokkal körültekintőbben indultak meg a munkálatok.

A karcagi mentesítésen kívül nagy erőfeszítéseket teszünk arra – és reális alapok is megvannak hozzá –, hogy Solnok városa körül negatív övezetet hozzunk létre, és ezáltal biztosítani tudjuk Solnok városának negatív tejjel való ellátását.

Dr. Ferenczi György

A szarvasmarha-gümőkór mentesítés karcagi tapasztalatairól

A szarvasmarhagümőkór által okozott közegészségügyi és népgazdasági károk közismertek. E károkat megszüntetni, megelőzni csak a betegség kiirtásával lehet. A gümőkórirtás világszerte – így hazánkban is – B. Bang 1892-ben kidolgozott eljárása szerint folyik. A Bang-féle gümőkórirtás azon a megállapításon alapszik, hogy a gümőkór nem öröklődő betegség, hanem a megszületés után jön létre a gümőkóros betegekből származó váladékok, ürülék felvétele következtében. Ha tehát a nem fertőzött születő állatot sikerül a gümőkóros fertőzéstől egész életén át megvédeni, akkor az nem is betegszik meg gümőkórban, függetlenül attól, hogy anyja e betegséggel fertőzött, vagy attól mentes volt-e. A gümőkórmentes állatot pedig csak úgy lehet biztosan megvédeni a fertőzéstől, ha környezetéből még az egészségesnek látszó, de tuberkulin próbára pozitívan reagáló valamennyi fertőzött állatot eltávolítanak. Ez utóbbi a védekező eljárás lényege.

A szarvasmarhagümőkór elleni védekezés a Bang-féle eljárás alapján megyénkben is évek óta alkalmazott módszer, de jelentős eredményekre hosszú ideig nem vezetett. Érdemlegesen a szocialista nagyüzemek kialakulásával nyílt alkalom a gümőkórirtás fenti módon való végzésére. A védekezés eredménytelensége természetesen nem a Bang által kidolgozott eljárás tökéletlenségének, hanem az adott, általában igen mostoha körülményeknek, néha az érdekelt állattartó gazdaságok, vagy szakemberek nemtörődomségének volt a következménye.

A gümőkórral fertőzött szarvasmarhák kiemelésének, a negatív állatok elkülönítve tartásának legfőbb akadályát a rendkívüli méretű épülethiány, a szükségistállóban összezsúfoltan együtt tartott vegyes, ebben az értelmezésben fertőzött és fertőzésmentes állományok jelentették.

A legutóbbi években a javuló tartási viszonyok a Bang-féle irtás sikeres megvalósításának nagyobb lehetőségeit ígérték, így mind több állatorvos javasolta a mentesítő munka megindítását.

A szarvasmarhagümőkór közegészségügyi és kereskedelmi – főleg export – problémái azután végleg megérlelték a kérdést, és kiadásra került a 11/1962. (VII. 14) F. M. sz. rendelet a szarvasmarhagümőkór leküzdésére irányuló egyes intézkedésekről. Ezt a rendeletet követte a 7272/1962. F. M. sz. határozat, amely a Győr-Sopron megyei, mosonmagyaróvári, a Vas megyei, sárvári és a Zala megyei lenti járások mellett Karcag város területét jelölte ki mentesítésre.

A Karcagon végzett mentesítő munka ismertetése előtt szükségesnek tartom Szolnok megye gümőkóros fertőzöttségének jellemzőbb adatait közölni.

Az 1963. június 29-i adatok szerint megyénk 78 községe, városa 20 633 db szarvasmarhatartó udvarában 21 259 db tehén és 5812 db üsző volt.

A fertőzöttség mértékére jellemző, hogy a 78 község-város közül 36-ban 10–20⁰/₀-os, 21-ben 20–30⁰/₀-os volt a fertőzött tehenek aránya. A legnagyobb mértékben fertőzött község Tiszaszentimre, 57,2⁰/₀-os fertőzöttséggel, a legnagyobb mértékben fertőzött járás a törökszentmiklósi, 27,7⁰/₀-os fertőzöttséggel. A fertőzött udvarok ⁰/₀-os arányát tekintve 10–20⁰/₀ között van 27, 20–30⁰/₀ között van 32 községben. (Összehasonlítási alapként: 1–5⁰/₀ között 4, 5–10⁰/₀ között 7, 1⁰/₀ alatt 1, Karcag.) A 20 633 udvarban 34 821 db szarvasmarhát vizsgáltak meg az említett időpontban. A vizsgálat 16 896 mentes udvart talált, ez az össz udvarszám 81,8⁰/₀-a.

1963. I. félévének végén termelőszövetkezeteink közül csak 20 rendelkezett gümőkórmentes üzemegységgel. Ebben a 20 üzemegységben 1864 db mentes tehenet és 1197 darab üszőt tartottak elkülönítve a 726 db gümőkórral fertőzött tehéntől. A fenti időpontban termelőszövetkezeteinkben 14 213 db gümőkórral fertőzött tehen volt. – A megye 13 Állami Gazdaságából ötben volt gümőkórmentes üzemegység, ahol 650 db mentes tehenet és 1838 db üszőt tartottak elkülönítve 2094 db fertőzött tehéntől. – Az Állami Gazdaságok többi üzemegységében 3762 db fertőzött tehen volt.

A legfrissebb adatok szerint, 1964. január 1-én megyénk 172 termelőszövetkezetében 51 670 db szarvasmarha volt, ebből 17 069 db tehen, 16 419 db üsző.

Az 51 670 db szarvasmarha közül 10 918 db reagált tuberkulinra, az összes szarvasmarhalétszám 21,1⁰/₀-a; megfordítva: negatívnak bizonyult 40 752 db szarvasmarha, az összes szarvasmarhalétszám 78,9⁰/₀-a.

A 17 069 db tehen közül 7811 reagált tuberkulinra, az össztehénlétszám 45,7⁰/₀-a; megfordítva: negatívnak bizonyult 9258 db tehen, az összes tehénlétszám 54,3⁰/₀-a.

A 16 419 db üsző közül 1076 db reagált tuberkulinra, az össz üszőlétszám 6,5⁰/₀-a; megfordítva: negatívnak bizonyult 15 343 db üsző, az össz üszőlétszám 93,5⁰/₀-a!

Ennek az utóbbi adatnak van igen nagy jelentősége a jövő szempontjából:

az üszőlétszám közel megegyezik a tehénlétszámmal, és zömmel negatív. Az utánpótlás biztosítva lenne tehát.

Az üszőállományok fertőzésmentes felnevelése, elkülönítve tartása az alapja a holnap gümőkórmentes tehenészetének. Különös gonddal kell ezért kezelni, figyelemmel kísélni termelőszövetkezeteink üszőállományait, egészen a vemhesülésükig. Ezekkel a negatív vemhes üszőkkel kell azután a pozitív tehénállományokat fokozatosan lecserélni.

A saját nevelésű vemhes üszőkkel történő mentesítésnek igen nagy előnye, hogy ismert termelőképességű, alkatú, stb. szülőktől származnak, megbízhatóan tuberkulin negatívak, egyszóval: nem érheti meglepetés a mentesítő gazdaságot.

Termelőszövetkezeteinknél tovább javult a helyzet a mentes üzemegységek tekintetében: a volt 20 üzemegység helyett már kb. 40 mentes üzemegység van, pontosabban 27 termelőszövetkezeti üzemegység és 5 karcagi termelőszövetkezet – természetesen több üzemegységgel. Ezek az üzemegység mentesítések – a karcagiak kivételével –, saját erőből, tehát állami támogatás nélkül történtek. A javuló tartási, elhelyezési viszonyok, a lelkiismeretesebb munka, a Bang-féle gümőkórirrtás következetesebb alkalmazása mind több tsz-ben teszi lehetővé a mentes tehenészetek, szarvasmarha-állományok kialakítását.

Rátérek Karcag helyzetének ismertetésére.

A 11/1962. (VII. 14.) F. M. sz. rendelet alapján kiadott 7272/1962. F. M. sz. határozat írta elő Karcag város területén a gümőkórmentesítés elvégzését. A városban 5 termelőszövetkezetnél 4331 db, az Állami Gazdaságoknál 848 db, háztáji állományokban 1871 db, összesen: 7050 db szarvasmarha volt a kijelölés idején. A termelőszövetkezeteknél 1145 db fertőzött szarvasmarha volt, ebből 875 db tehen. Az Állami Gazdaságoknál 135 db fertőzött szarvasmarha volt, ebből 100 db tehen. A háztáji állományokban 83 db fertőzött szarvasmarha volt, ebből 72 db tehen. A mentesítés megindításakor végzett szigorított tuberkulin vizsgálatokkal újabb fertőzött egyedeket derít

tettek fel. Így emelkedett fel a fertőzött tehenek száma a termelőszövetkezeteknél 1002 db-ra, az Állami Gazdaságoknál 256 db-ra és a háztáji állományoknál 363 db-ra.

Az idevonatkozó rendeletekben megjelölt terv elkészítése után, amelyet a Földművelésügyi Minisztérium is jóváhagyott, a mentesítést három ütemben hajtották, ill. hatják végre.

Az I. ütem 1962. december és 1963. január hónapra esett, amikor a termelőszövetkezetektől kiemelték 712 db fertőzött tehenet, az Állami Gazdaságból 256 db-t.

A II. ütem 1963. év végéig tartott. Ekkor a háztáji állományokból 363 db, a termelőszövetkezetekből 120 db tehenet emeltek ki.

A III. ütem 1964. év I. félévét jelenti, amikor az utolsó 170 db fertőzött tehenet kell kiemelni a Lenin Tsz-ből. Ezzel a város mentesítése befejezést nyer.

Eddig tehát kiemelésre került:

termelőszövetkezetektől	832 db
az állami gazdaságoktól	256 „
háztáji állományból	363 „
<hr/>	
összesen:	1451 db

gümőkórral fertőzött tehen, amely Karcag város össz tehenlétszámának 50⁰/₀-a.

A kiemelt tehenekből közvetlenül vágóhídra került 312 db, a következő részletezés szerint:

termelőszövetkezetektől	93 db
az Állami Gazdaságoktól	70 „
háztáji állományból	149 „
<hr/>	
összesen:	312 db,

a többi 1139 db fertőzött tehen a megye területén egyéb termelőszövetkezetekhez, illetve Állami Gazdaságokhoz, társasgazdaságokhoz került át, részben hizó alapanyag, részben pedig továbbtenyésztésre. Gyakorlatilag tehát még ezek az állatok is rövidebb-hosszabb ideig tovább termelték a tejet, illetve hizóba állítás útján az elérhető legjobb minőségben kerültek később vágásra.

A kiemelt tehenek pótlása a következők szerint történt:

A termelőszövetkezetek saját tenyésztésű üszővel pótolnak 529 db-t, a TEGI-től igényeltek 303 db-ot. Az Állami Gazdaság saját állományból 122 db vemhes üszővel és társasgazdaságoktól kapott 146 db vemhes üszővel pótolta, illetve pótolja a kiemelt fertőzött teheneket, tehát többet állított be, mint amennyit kiemelt.

Megjegyezni kívánom, hogy a termelőszövetkezeteknél is megállapítható, hogy máris több vemhes üszővel rendelkeznek, mint amennyi a kiemelt fertőzött tehenek száma volt. Így a Lenin és a November 7 termelőszövetkezetek terven felüli számú üszőikkel a tehenlétszám növelését kezdték meg.

A háztáji állományból kiemelt tehenek helyett 275-en állítottak be pótlást és részesültek állami támogatásban. A még hiányzó 88 db pótlást folyamatosan végzik, mivel az érintettek egy részének saját tenyésztésű üszői még nem vemhesültek, illetve mintegy 40 gazda nem kíván a jövőben tehenet tartani. Ezt a kiesést azonban pótolni fogják az új tehéntartó gazdák.

Az eddig megtörtént pótlás tehát a következőképpen összegezhető:

termelőszövetkezeteknél	832 db
az Állami Gazdaságoknál	268 „
háztáji állományból	275 „
<hr/>	
összesen:	1375 db.

A kiemelt tehenek és a pótlásra beállított állatok között mutatkozó 76 db hiány megszűnik egyrészt az előbb említett háztáji állományok III. ütemben történő pótlásával, másrészt a szintén előbb említett Lenin és November 7 Tsz-eknél lévő, 91 db-ból álló vemhes üsző többlettel.

Az eddig lezajlott mentesítés állami támogatásaként kifizetésre került 5 968 047,10 forint, a következő részletezés szerint:

az 529 db saját tenyésztésű üszővel pótolta tehén mentesítésére	2 856 134,50 Ft
a 293 db TEGI-től vásárolt üszőért	1 989 800,60 „
a 275 db háztáji tehén pótlására	1 122 112,— „
Összesen:	5 968 047,10 Ft.

A fentiekből kitűnik, hogy az egy tehenre eső állami támogatás mértéke a követ-

kezők szerint alakult:

termelőszövetkezeti tehén pótlása saját üszővel 5398,80 Ft, termelőszövetkezeti tehén pótlása TEGI-től vásárolt üszővel 6791,— Ft, háztáji tehén pótlása 4080,— Ft. Az állami gazdaságnál a rendeletnek megfelelően állami támogatás nem volt.

Az egy tehenre eső állami támogatás mértéke között mutatkozó nagy különbséget a következőkkel lehet magyarázni:

A termelőszövetkezeteknél a saját üszővel történt pótlás a mentesítés I. ütemében történt, 1963. július 1. előtt, amikor az üszőárak lényegesen alacsonyabbak voltak. — Az 1963. július 1. után elrendelt új árak szerint az üszők értékénél darabonként 1500–2000 Ft-os emelkedést lehet megállapítani. A háztáji állomány mentesítésére kifizetett összeg alacsony volta, a kiemelt tehenek gyenge minőségére, azoknak alacsony tenyészértékére utal.

Meg lehet állapítani, hogy a mentesítés általános gazdasági kihatása az esetek túlnyomó százalékában már most pozitívan értékelhető, és méginkább az lesz a jövőben. A kis százalékban jelentkező negatívum elhanyagolható, azt nem a mentesítés, hanem a helytelen felfogás, kisérszt a tenyésztői munka hiányossága terheli lehet róni. (Ilyen negatívumnak tekinthető, hogy van olyan termelőszövetkezet, amely nem élt a tehenlétszám növelésének lehetőségével, ellenkezőleg: csökkentette azt. Remény van azonban arra, hogy a kérdéses termelőszövetkezet a közeljövőben hozzálát tehenlétszáma növeléséhez. Kérdés viszont, hogy nem lett volna egyszerűbb ezt a munkát a mentesítés során elvégezni?)

Nagyon pozitívan kell értékelni azt a tényt, hogy a mentesített állományokban megszűnt az állatról-emberre terjedő fertőzöttség veszélye mind az állatok gondozása, mind a tej fogyasztása kapcsán. Tenyésztési szempontból egyelőre még felbecsülhetetlen az állományok megfiatalításával bekövetkezett változás, mellyel a tenyésztés szelekciós munkájának legalább 5–6 évi nehéz fáradozásait végezték el a mentesítéssel egyidejűleg.

Pozitívan kell értékelni azt a jelenséget is, hogy a beállított és leellett fiatal állatok tejtermelése már az első laktáció idején felette áll a lecserélt, kiöregedett állomány tejtermelésének. Így pl. a November 7 Tsz 160 db gümőkórral fertőzött tehenének tejtermelése 1962. szeptemberében 32 640 liter volt. Ugyanennél a termelőszövetkezetnél 1963. szeptember hónapjában 117 db leellett üsző első laktációs tejtermelése 32 310 liter volt. Vagyis megállapítható, hogy a 117 db első-fias tehén ugyanennyit termelt, mint 160 db fertőzött idős tehén. Természetes, hogy a jövőben, a következő laktációban hasonlóan jó tenyésztési munka mellett még további termeléselemelkedéssel lehet

számolni. További példa. A Béke Tsz bereki fertőzött tehenészete 1962 szeptember havában 6,4 literes istállóátlaggal termelt. Ugyanezen termelőszövetkezet negatív tehenészete, amely természetesen első laktációs tehenekből állt, 1963. szeptemberében 6,2 literes átlagot ért el. Megállapítható, hogy lényeges visszasés nem következett be, a későbbi laktációk folyamán jelentős termelésemelkedésre lehet számítani.

Ugyanez a helyzet a Lenin és a Május 1 termelőszövetkezetnél is.

A legutóbbi tuberkulin vizsgálatok a következő eredménnyel jártak:

termelőszövetkezeteknél megvizsgálva	3054 db szm,
ebből reagált	17 „ „
amely eredmény 0,55%-os újr fertőződésnek felel meg;	
az állami gazdaságoknál megvizsgálva	800 db szm,
ebből reagált	5 „ „
amely 0,65%-os újr fertőzésnek felel meg.	

A háztáji állomány vizsgálatának végeredményével még nem rendelkezem, de a részeredmények azt mutatják, hogy itt 2-3%-os újr fertőződésre számíthatunk. Ennek az aránylag magas újr fertőződésnek okát most vizsgálják az állatorvos kollégák. – Eredményeikről elemző beszámolót készítenek. Annyit azonban már most meg lehet állapítani, hogy a reagálások zömmel az idegenből vásárolt teheneknél következtek be, kistrészt pedig az állatorvosok által is ismert tbc nyilvántartott személyek tehenéinél.

Ezzel kapcsolatban szükséges megjegyezni, hogy a karcagi tejpiacon valamennyi tejárusítónak megvan az állatorvosi igazolása tehene mentességéről, de alig van olyan árus, akinek humán-orvosi igazolása lenne arról, hogy a tehentartó udvarában nincs nyilvántartott tbc-s beteg. Bár a város egészségügyi osztálya a lakosság szűrését elvégezte, a tehentartók részére az egészségügyi könyveket még sem adták ki. Ebből természetesen adódik az a hiányosság, hogy a tejpiacon tbc-s nyilvántartottaknak is módjuk van árusítani.

A mentesítés szempontjából alapvető, hogy a borjakat mesterségesen neveljék. Enélkül eredményt elérni lehetetlen. Karcagon a mesterséges borjúnevelőben a megszületett állatok vagy a megszületés után azonnal, vagy születésük után 10-15 nappal kerülnek el anyjuk mellől. Mindkét esetben azonban 10-15 napig az anyjuk főcstejét kapják, s csak két hét után térnek át a vegyes tej itatására. Sem a mesterséges nevelőkben, sem az esetleges természetes itatás során a már különösebb veszélyt a gümőkór szempontjából nem jelent az a tény, hogy a borjak rövidebb-hosszabb ideig a tehennel egy légtérben vannak elhelyezve, miután a tehenállomány gümőkórtól mentes.

Ismételten hangsúlyozni kívánom, hogy mindaddig, amíg a teljes és biztos mentesség fenn nem áll, a borjak a fertőződés alapos veszélye nélkül nem lehetnek a tehennel közös légtérben! Ez olyannyira lényeges dolog, hogy még a mentes állományoknál is helyes és célszerű a borjak mesterséges nevelőbe helyezése akár az ellés után azonnal is. A még Karcagon lévő fertőzött tehenészetben születő borjakat is azonnal a borjúnevelőbe viszik, így itt is huzamosabb idő óta sikerült a borjak fertőződését megakadályozni.

Valamennyi mesterséges borjúnevelőnél duplafalú tejmelegítőüstöt használnak, ami a csírátlantás eredményességét biztosítja. Általános tapasztalat, hogy a tejforralás céljára készült duplafalú üst helyes használata nélkül még a luxus módra épült mesterséges borjúnevelő sem tudja rendeltetését ellátni, nem tudja biztosítani az állatok fertőzésmentes felnevelését. Természetes, hogy a tejkezelésnél, a borjak mindennapos gondozása alkalmával biztosítani kell az általános higiéniai rendszabályok szigorú betartását. Nem kevésbé lényeges a tehenészetben dolgozók rendszeres egészségügyi vizsgálata, egészségügyi könyvecskéik és testi-, valamint munkahigiénájuk gyakori ellenőrzése.

A gümőkórmentes tej felhasználásának komoly problémája is megoldásra vár. Eddig ugyanis a mentes tejet összekeverték a pozitív tejjel, így azt lényegében nem tudták értékesíteni. Mivel ma még a gümőkórmentes tej a pozitív tej mennyiségének töredékét teszi csak ki, nincs lehetőség a tejipari vállalatnak arra, hogy a kettőt egymástól biztosan elkülönítve dolgozza fel és hozza forgalomba. Viszont a még oly kevés mentes tejről is lemondani súlyos felelőtlenség lenne. Éppen ezért helyesnek tartom annak az elgondolásnak kivitelezését, amely szerint a termelőmentes tehenészettől egyenesen a fogyasztóhoz jutna a tej. Így elsősorban a helyi kórházak, bölcsődék, óvodák, iskolák gümőkórmentes tejjel történő ellátását biztosíthatnánk, és ezzel a 30 filléres tejfelár fizetése – amellet, hogy a gazdaságokat a mentesítés elvégzésére ösztönzi – az államnak is megtérülne.

Nem a legjobb tapasztalatokat szerezték állatorvos kollégáim a TEGI üszővásárain sem. Gyakran olyan állományokból érkezett vásárlási ajánlat, amely nem felelt meg a mentesítés feltételeinek. A vásárokon szükségszerű éppen ezért az állatorvosok részvétele, hogy személyes vizsgálataikkal igyekezzenek biztosítani a valóban tbc negatív állatokkal történő mentesítést. Mivel még így is előfordulhat, hogy a későbbiekben kellemetlen meglepetés éri a mentesítő gazdaságot, különös jelentőségünk tartom a saját nevelésű negatív üszőkkel történő lecserélést.

Karcagi munkánk eredményeiről még csak annyit, hogy már ebben az évben a termelőszövetkezetek kb. 200 db mentes vemhes üszőt tudnak adni, amelyből ugyan 100 db-ot még saját állományainak növelésére visszatartanak, de 100-at már mentesítésre kijelölt gazdaságoknál fognak értékesíteni. 1965-ben pedig csak a termelőszövetkezetek kb. 300–400 db mentes vemhes üszőt adnak majd a megye gazdaságainak.

Végül röviden a mentesítés kiszélesítésének további terveiről.

A gümőkórmentesítés országos tapasztalatai alapján a Földművelésügyi Minisztérium megváltoztatta eredetileg tervezett mentesítési programját. Bebizonyosodott ugyanis, hogy országos méretekben nem rendelkezünk a kellőszámú negatív vemhes üszőállománnyal, így a gümőkórral fertőzött tehenek folyamatos lecserélése nincs biztosítva. Éppen ezért a legújabb elgondolások alapján egyes jelentősebb tehén- és negatív üszőállománnyal rendelkező termelőszövetkezetek mentesítésére kerül sor.

Véleményem szerint a másfél éve rendeletileg is megindított gümőkór mentesítés területi elvekre épült rendszerét nem lenne szabad feladni, mert a szélesebb körben vett fertőzött környezetnek komoly újrafertőző jelentősége van. Ha már államunk egyszer elhatározta, hogy hadat üzen a szarvasmarhagümőkórnak, akkor az előzetesen tervezett, igen jelentős anyagi támogatás folyamatos biztosításáról gondoskodni kell, és így lehetőség nyílna nagy szarvasmarhaállományú termelőszövetkezetekkel rendelkező közigazgatási (járási, stb.) területek egyszerre történő mentesítésének kijelölésére. Úgy vélem, hogy karcagi tapasztalataink is ennek a gondolatnak helyességét igazolják.

Dr. Dénes Lajos

Szolnok környéke a földtani tudományos kutatások középpontjában

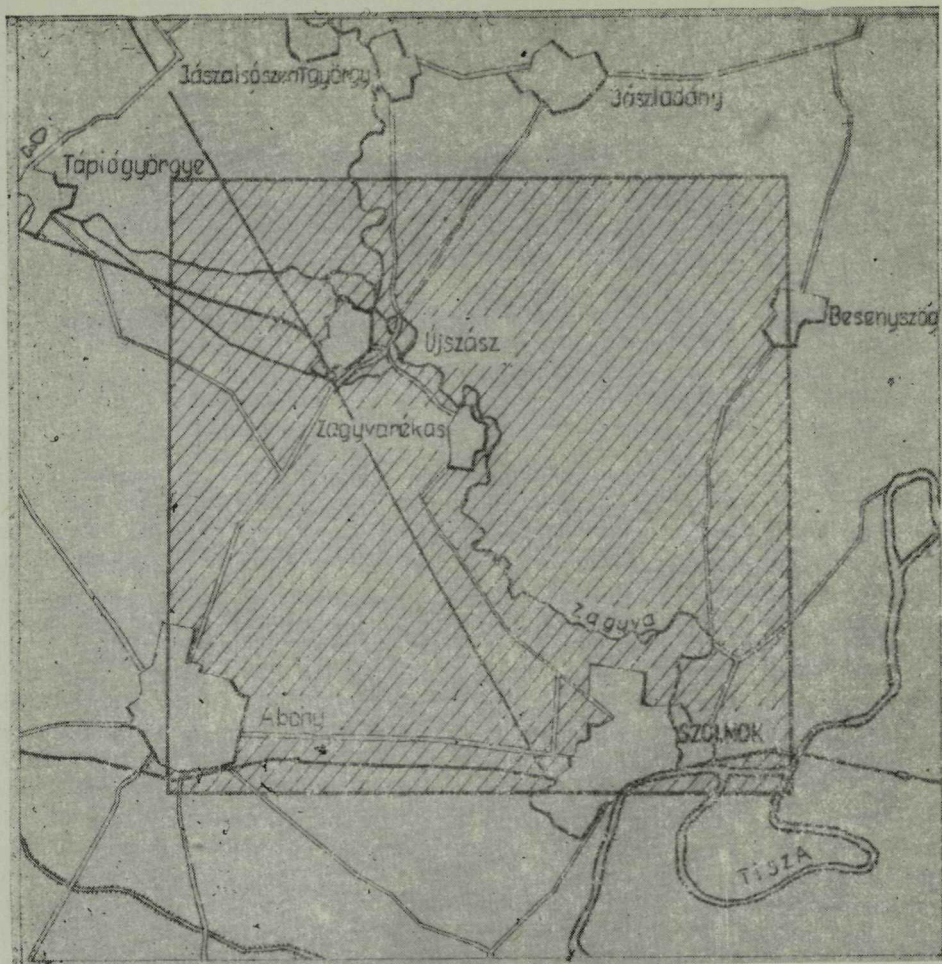
A földtani kutatás sokáig elhanyagolta az Alföldet. Ásványi kincseket a nagy mélységig laza üledékekkel feltöltött síkság nem ígért, a felszín földtani képe pedig túl egyszerűnek látszott ahhoz, semhogy részletesebb kutatást érdemelt volna. Nem több, mint fél évszázada, hogy a földtani kutatás hazánkban új irányt vett és napjainkban a figyelem az Alföld felé fordult.

A gazdasági lökőerőt ehhez a változáshoz a kőolaj- és földgázkutatás, továbbá a mélységi vízkutatás szolgáltatta. A mélységi vízkutatás időben megelőzte az olajkutatást, hiszen századunk elején már több ezer artézi kút „ontotta” vizét szerte a nagy síkságon. De, mert vizet majdnem mindenütt találtak, a „tudományos” földtani kutatás szerepe nem került előtérbe. A múlt század végén és századunk elején a kútúró ipar egyik legkedveltebb alföldi iparággá vált, és különösebb tudományos előkészítés vagy ellenőrzés nélkül tízezzrel épültek a kutak. Más a helyzet az olajkutatásnál. Az olajfúrások több ezer méter mélységig hatolnak a felszín alá, igen költségesek és a fúrólukak helyes telepítése gondos, sokirányú geofizikai előtanulmányt és földtani megismerést kíván. Ezért az olajkutató vállalatok jól kiépített geológus és geofizikus szolgálattal rendelkeznek, nagy anyagfeldolgozó és kiértékelő laboratóriumokkal. Az olajkutató és feltáró ipar ma az ország egyik legjelentősebb iparága, és bár működésének főterülete a Dunántúl délnyugati része, a jövő perspektívái – különösen földgázkincs tekintetében – az Alföld felé mutatnak.

Az alföldi szénhidrogénkutatásnak Szolnok város a központja. Ez a helyválasztás indokolt és további szervezési központok telepítésének sorát nyitja meg.

A Magyar Áll. Földtani Intézet az Eötvös Lóránd Geofizikai Intézettel közösen nagyszabású Alföldkutatási tevékenységet indít el ebben az évben. A munkálatok célja az Alföld medencéjének földtani és geofizikai megismerése. A gyakorlati célokból létesített feltárások és fúrások eredményeit összesíteni kell és – ahol szükséges – kiegészíteni. Három vonalon jelentkezik komoly szükség az Alföld földtani megismerése tekintetében.

Az első és legáltalánosabb az építkezések érdeke. Akár épület- vagy várostervezésről legyen szó, akár utak, vezetékek építéséről, akár vízépítésről (folyószabályozás, lecsapolás, belvízrendezés vagy öntözőrendszerek építése, duzzasztóművek, tározók, csatornák építése), a tervező- és építésmérnök munkája a felszínről, annak anyagáról, a felszínközeli rétegek sorrendjéről, tulajdonságairól, földtani kifejlődéséről, szerkezeti helyzetéről korszerű ismereteket kíván meg. Egyes műtárgyak építője megelégedhet a helyi talajmechanikai vizsgálatokkal, a szélesebb körben, nagyobb területen tervező és építő azonban a felszíni és felszínközeli viszonyokat feltáró földtani és geofizikai módszereket nem nélkülözheti.

A geofizikai és földtani komplex kutatás 1964. évi területe

Építkezések szempontjából igen fontos a talajvíz helyzetének, mélységének, a talajvíztükör ingadozásainak, a talajvíz kémiai tulajdonságainak ismerete. A talajvíz a földtani képződményekben helyezkedik el, ezekben mozog, ezekkel áll kölcsönhatásban. A földtani kifejlődés ismerete nélkül a talajvízre vonatkozó megfigyeléseinket sem tudjuk rendszerbe foglalni, a törvényszerűségeket kideríteni és ezzel a várható viszonyokkal és változásokkal számolni. E feladatokra a földtani tudományok új ágai születtek és nőttek világszerte jelentőssé: a mérnökgeológia és mérnökgeofizika. Ennek eddig kitaposott módszereit és új lehetőségeit kívánja a M. Áll. Földtani és a Geofizikai Intézet tanulmányozni az 1964-ben megindított Alföldkutató munkával.

A korszerű, komplex vizsgálati módszerekkel induló Alföldkutató munka központja Szolnok város és a kísérleti területként feldolgozandó táj Szolnok északnyugati környéke.

Az építésgeológia mellett a vízföldtan területén várunk komoly eredményeket az Alföldkutatótól. Ismeretes, hogy felszíni vizekben Alföldünk nagyon szegény. – Hatalmas területeken csak felszínalatti készletekből lehet előteremteni az ivóvizet, a háztartások és ipari vállalatok vízszükségletét, a mezőgazdasági üzemek vízellátá-

sát, sőt egyes helyeken az öntözést is. Talajvízkutunk van százezerszámra, fúrt kutunk, artézi kutunk is tízezerszámra, de nem ismerjük azt a vízmennyiséget, amelyet – kár nélkül – a felszín alól kiemelhetünk, nem ismerjük a mélységi vizek utánpótlódásának útjait és az utánpótlódó mennyiségeket. E kérdések megoldásának útja a földtani viszonyok pontos ismerete és figyelő kutak telepítése a fontosabb mélységi vízáadó szintekre.

Örvendetes, hogy éppen Szolnok megye az, amelynek területéről az első vízföldtani összefoglaló munka megjelent*. Igen kívánatos, hogy a további lépésekben – és éppen a felszínalatti vízmozgások tanulmányozásában – is Szolnok megye járjon elől. A víz jövő gazdasági életünk legfőbb gondja.

Az alföldi szénhidrogénkutatás szintén eredményeket vár a két állami tudományos intézet munkájától. Az Országos Kőolaj- és Gázipari Tröszt keretében működő vállalatok munkája nyomán kirajzolódtak az alföldi medence nagy szerkezeti vonalai, megismertük sok fúrásból a medencealjzat kőzetanyagát és a medencét kitöltő anyagokat. Ez a megismerés a gyakorlati célú kutatás mellékterméke, tudományos jelentőségben azonban a gazdasági eredményekkel vetekedik. Ezt a tudományos munkát kell most kiteljesíteni, részletes vizsgálatokkal kiegészíteni, egyes hiányzó pilléreit megépíteni. Az Alföld mélyszerkezetének megismerése nélkül sem a szénhidrogénkutatást helyes irányba vinni, sem a felszínközelségben végzett, vagy a kifejezetten csak a vízföldtanra szorító kutatásokat nem lehet egységes rendszerbe foglalni. Az Országos Kőolaj- és Gázipari Tröszt ezt a célt kívánta szolgálni azzal, amikor igen jelentős segítséggel sietett a két állami intézmény tudományos munkájának támogatására, s azt nemcsak kívülről támogatja, hanem közös feladatként belülről építi is.

Szolnok tudományos élete előtt a fejlődés új perspektívái nyílnak. Az Alföld földtani megismerésére törekvő kutatásnak központja lesz. Helyzete erre alkalmassá teszi, közigazgatása, társadalma és eddigi tudományos intézetei pedig eddig is mutatott érdeklődéssel és kezdeményező erővel fogják minden bizonnyal ennek a fejlődésnek útjait egyengetni.

Dr. Rónai András

* Urbancsek János: Szolnok megye vízföldtana és vízellátása. Szolnok, 1961.

„Életforma és lakáskérdés” című tanulmányhoz

Ferenczy Károly cikke olyan kérdéseket tartalmaz, melyek nemcsak az építészeket foglalkoztatják, hanem a különböző szakmabeliek sorát (a filozófust, pedagógust, etikust, művészeteket, stb.), és egyáltalán mindenkit aki felelősséget érez épülő társadalmunkért, a jövőért.

Az, hogy az építész szakmai kérdések kapcsán kénytelen a legkülönbözőbb kérdésfelvetésekkel dolgozni, a legkülönbözőbb természetű problémákkal szembenézni – a technikai jellegű kérdésektől kezdve a pszichológiai jellegűekig – mutatja, hogy a lakáskérdés valóban milyen összetett természetű, bonyolult probléma. Hogyne lenne akkor az, a jelen és a jövő építkezése! Éppen ezért a Jászkunság vitaköz szándékát e problémakörrel eleve hasznosnak lehet ítélni, mert minél több oldalról érkező hozzászólás, problémafelvetés csak segítheti a tervezőket, építőket – és a többi, közvetlenül illetékest – bonyolult, felelősségteljes munkájukban.

A lakáskérdés, a lakásépítkezés messze túlmege a tervezők és a kivitelezők ügyén. Nincs is talán olyan mozzanata életünknek, mely ne függne vele szorosan össze. Ha a lakáskultúráról, a korszerűség követelményeiről, a családi élet családtagok tevékenységéhez mért – tehát nagyon is mai – megszervezéséről, vagy akár a gyermeknevelésről, van szó, lépten-nyomon beleütközünk azokba a meglévő, vagy hiányzó feltételekbe, melyek a lakás adottságaival függnék össze . . .

A jövő lakóház- és lakás-eszmények felvázolásánál a jelent nem lehet megtagadni, vagy nem tudomásulvenni, mert az új a jelenből sarjad ki. A jövő csak a jelenben

meglévő, haladó, előremutató tendenciákon épülhet fel. Ezért az alkotófantázia csak olyan távolságba röppenhet, amelyben még szilárdan támaszkodni tud a jelenre, nem szakad el attól. Ennek előfeltétele: hogy a jelenből induljon el a jövő eszményének keresésére.

Ferenczy Károly cikkében a jövő lakóházának sémáját megalkotó módszere iránt különösen ebben a kérdésben tölt el bennünket aggodalom. Jogos bizakodást olvashatunk ki a cikkből aziránt, hogy „a fejlődő lakásviszonyoknak minél teljesebben hatniok kell fejlődésünkre, alakítaniok kell életfolyamatainkat, a közfelfogást”. Ez azonban a dolognak csak az egyik oldala. A kialakuló lakástípusokat, a holnap, a jövő lakóház-eszményét legalább ennyire alakítják az épülő szocialista társadalomban lezajló „életfolyamataink”, az új, szocialista gazdasági és munkaszervezési alapokon létrejövő szükségleteink, életformánk, igényeink előremutató elemei, fejlődési tendenciái. A cikkből úgy tűnik, mintha Ferenczy Károly nem számolna eléggé ezekkel a kölcsönhatásokkal. Pedig, ha valahol fontos ez, úgy igazán az, az építészetnél, amely hosszú távra van hivatva kielégíteni anyagi és szellemi szükségleteink egy részét. Ennek a kölcsönhatásnak egyoldalú szemlélete, a jelenben gyökerező, előremutató szükségletek és igények felületes megítélése, elnagyolt kezelése, aktív szerepük lebecsülése irreális veszélyezteti a jövő eszményét kereső alkotói módszert. Ha mellőzzük, vagy felületesen kezeljük a szükségletek, igények és produkciók elemzését, az alkotói fantázia eltévedhet, s a buktatókat az sem ke-

rülheti el, aki „...kijegyzetelte a tudományos szocializmus, a szocialista és szociális törekvések idevonatkozó többszázados irodalmát”. A jövő lakáseszménye nem vezethető le közvetlenül a filozófiából – még a marxista filozófiából sem –, sem pedig jelszavakból, legyenek azok a maguk helyén bármily igazak. Mindez nem helyettesítheti a reális viszonyok, szükségletek, igények mélyreható elemzését. Éppen ezért úgy érzem, hogy Ferenczy Károly felvázolt „Kom.-koll.”-ja és a ma között valamilyen kitöltetlen űr tátong.

Vajon a mából indul-e ki Ferenczy Károly, mikor a családról, a családban végbement változásokról beszél, hogy a „Kom.-koll.”-hoz vezető utat indokolja? Miután megállapítja, hogy a „család, a házasság és az emberi kapcsolatok összes hagyományos polgári formája a gyorsuló változás, lazulás állapotába jutott”, megfogalmazza a családban végbemenő változások irányát, miszerint: „amilyen mértékben kollektívizálódik a társadalom, olyan mértékben differenciálódik a család, változik, oldódik a családi életközösség”, s ez a cikk írója szerint a történelmi szükségszerűség erejével hat, „bármennyire idilltromboló is”. Itt tehát már nem csupán a család osztálytársadalomból örökölt vonásairól van szó, hanem – a cikkíró szerint – félreérthetetlenül a család szocializmust építő társadalmi körülmények között végbemenő változásairól.

Ferenczy e soraiból világosan kiderül, hogy a család új társadalmi körülmények között végbemenő változásainak csak negatív oldalát látja, vagyis a család tulajdonviszonyokból eredő, azzal összefüggő, és a polgári társadalomban e-nemben differenciálódó, elmélyülő vonásainak (kivéve a proletár-családot) lazulását, bomlását, amit cikkében következetesen a „családi életközösség oldódásának” nevez.

A termelőeszközök társadalmi tulajdonán, a szocialista munkaszervezésen alapuló társadalommal valóban feloldhatatlanul ellentétesek a család azon vonásai, melyeket éppen azok a gazdasági, politikai, erkölcsi állapotok hoztak létre, melyeket a szocialista forradalom megszüntetett, illetve, melyek megszűnéséhez meg-

teremtette az előfeltételeket. A gazdasági, politikai változások viszont nem vonják azonnal maguk után a tudat különféle formáinak, az életforma egyes elemeinek, szokásoknak változását. Így a család polgári vonásait a régi erkölcs, szokások, konvenciók táplálhatják az új társadalom körülményei között is, azonban felbomlásuk, végleges eltűnésük gazdasági, politikai, társadalmi, erkölcsi feltételei megteremtődtek. Ugyanakkor mindez nem jelenti azt, hogy egyszersmind „lazul, oldódik” a család az új társadalom körülményei között. A családban végbemenő változásokban a negatív oldal mellett (a régi vonások bomlása) lehetetlen nem tudomást venni a változások pozitív oldaláról és tendenciájáról, mely éppen a családi közösség magasabbrendű erkölcsi tartalommal való telítődésében jut kifejezésre, és amely nem ellentétes a „társadalom kollektívizálódásával”, hanem annak vetülete a családban. A szocialista alapon szervezett társadalom megteremti a gazdasági, politikai, társadalmi morális előfeltételeket ahhoz, amit Engels is törvényszerűnek tartott a proletariátus hatalomrajutása után létrehozott, a kollektívizmusra épített társadalom, hogy felnőjön „egy új nemzedék, olyan férfiak nemzedéke, akik életük folyamán sohasem vásárolták meg a nő odaadását sem pénzért, sem más hatalmi eszközökkel – és olyan nők nemzedéke, akik sohasem kénytelenek magukat más okból odaadni, mint igazi szerelemből, sem pedig a gazdasági következményektől való félelmük miatt visszautasítani azt, akit szeretnek...”

Azokban a konfliktusokban, melyek mai társadalmunk körülményei között a családban lezajlanak, nem egyáltalán a „családi életközösség” válságát figyelhetjük meg, hanem a család polgári vonásainak válságát, melyek szükségképpen összeütközésbe kerülnek az életforma új lehetőségeivel, követelményeivel, adottságaival – éppen a társadalom „kollektívizálódásából” fakadó – új erkölcsi normákkal, követelményekkel, tartalommal. E konfliktusok tartalma tehát nem a „kollektívizálódó társadalom” és a „családi életközösség” ellentéte, összeütközése, hanem a családon belüli – a családtagokban és a csa-

ládtagok egymás közötti relációiban megnyilvánuló – régi és új vonások, régi és új tartalom összeütközése. S miután a kétféle tartalom között kibékíthetetlen ellentétek feszülnek, az eredmény csakis az új tartalom győzelmét jelentheti, mely a társadalom kollektív szervezetében gyökerezik. A család változásának tartalmát és tendenciáját az emberek közötti megváltozott viszonyok szabják meg és nem fordítva, ahogy Ferenczy gondolja. „A családi életközösség oldódása maga után vonja a házassági intézmény változását” – írja, s mint lejjebb kiderül cikkéből, a szerelem, a nemek közötti kapcsolatok változását is.

A mai család belső ellentmondásai nem a nemek, vagy generációk szükségszerű szembenállásában, ellentétében húzódnak meg és jelentkeznek, hanem a régi és az új erkölcsi tartalomban, az életmód, a családi munkamegosztás, életszervezés régi és új elemei, lehetőségei között.

Ferenczy a család differenciálódásáról beszél, párhuzamos, de ellentétes előjelű folyamatként a társadalom kollektivizálódásával. Azt a lehetőséget, hogy a család minden tagjának joga van a teljes értékű életre, hogy adottak a feltételei és egyre inkább kiteljesednek a lehetőségei a nők gazdasági, társadalmi egyenlőségének a férfiak mellett, hogy éppen a termelőeszközök társadalmi tulajdonán felépülő, a közösség szabályai szerint berendezett társadalom az egyéniség kibontakozásának, kiteljesedésének tág lehetőségeit teremti meg, hogy a család szervezete és morális légköre nem az elnyomáson alapszik – sem gazdasági, sem morális, sem pedagógiai értelemben –, nem lehet valamiféle inividualizálódó, a szocialista társadalom kollektív lényegével ellentétes folyamatnak minősíteni. Ferenczy itt megint azonosítja a család múltból örökölt, polgári vonásait egyáltalán a családdal. Hiszen ez az, amit szétfeszítenek a családon belül a szocialista társadalom szabályai, lehetőségei. Az egyén családon belül sem a polgári társadalom morális lényege, morális alaptörvénye, az individualizmus törvényei szerint fejlődik az egyre inkább kollektivizálódó társadalomban, hanem e társadalom morális lényege, morális alaptörvénye, a kollektivizmus szabá-

lyai szerint, és éppen ezáltal válik lehetővé egyéniségének sokoldalú kibontakoztatása, kiteljesedése. Ezért mondja Makarenkó, hogy a „család csak a szocialista társadalomban virulhat igazán, megszabadulva mindattól az átoktól, melytől az egész emberiség és az egyén is megszabadul”. A szocialista társadalomban az egyén – tekintve, hogy megszabadul a szabadságát korlátozó tartalmaktól – nem kitörni igyekszik a családból, mely itt „olyan természetes alapsejtje lesz a társadalomnak, ahol realizálódik az emberi életöröm, ahová megnyugodni térnek az ember győzelmes erői, s ahol él és növekszik az élet legfőbb öröme: a gyermek”. Ami a gyermeknevelést illeti, tegyük hozzá, hogy egyre nagyobb és tökéletesebb társadalmi segítséggel. És minden bizonnyal – ahogy cikkében egyhelyütt Ferenczy is írja – „egyre boldogabb, kultúraltabb kapcsolat”-ban szülők és gyermekek között. A jövő felvázolása a család, nevelés, lakóház kérdésében Ferenczy cikkében azonban zavaros képlet, nyugtalanító. A család, a szülők teljes egészében mentesek itt gyermekeik nevelésétől, mert a „felnövekvő nemzedék a számukra berendezett saját világban (noha „egy fedél alatt a szülőkkel” a „többezer fős közösségben”, a Kom.-koll.-ban) „kollektív szelvényben nevelődve válik felnőttkorára az önálló lakással rendelkező szabad életre alkalmassá”. Vagyis itt nevelődnek a gyermekek „csecsemőkoruktól általános oktatásuk befejezéséig”. Eszerint szülők és gyermekek csak a „kommunális” tevékenységük során találkoznak, kerülnek kapcsolatba egymással. Sőt, ebben sem nagyon, mert a gyermekek élete „saját külön világukban zajlik le. És a szülők, a házastársak is kommunális téren közelítenek egymáshoz, egyszersmind „a többbezerfős” közösség tagjaiként, különben saját, „sértethetetlen” lakosztályukban élnek „szabad” életüket. Joggal merül fel itt az aggodalom, hogy nem választjuk-e így nagyon is merően külön a kommunizmus emberében a magán- és közembert? A kommunizmus embere sokkal inkább olyanak képzelhető el, akit a szerelemben, a házasságban, a családi életben, otthonában magasfokú társadalmi felelősség tölt el, akinek egyéni

érdekeit, szükségleteit a közösség érdekei motiválják elsősorban, aki átérzi és érti azt a társadalmi felelősséget is, melyet gyermekei nevelése jelent és azt teljes társadalmi felelősséggel végzi, ahogyan és amennyiben az adott társadalmi körülmények között szükséges és célszerű. „Amilyen mértékben kollektívizálódik a társadalom” – hogy Ferenczy kifejezésénél maradjunk –, úgy közelít mind inkább az egyéni és társadalmi érdek egymáshoz az emberek felismerésében, gondolkodásában, erkölcsi magatartásában is. S ez a folyamat nem szünteti meg az egyéni érdeket, ellenkezőleg: mind magasabb fokón teszi lehetővé a társadalmi érdektől motivált egyéni érdek kielégítését.

Ferenczynél a jövő társadalmi nevelése teljesen felmenti a szülőket a nevelés gondja, felelősége alól. S ehhez a nagyvonalú koncepcióhoz a mában lévő „közelítés”-t abban látja, hogy „a szülők alig érintkeznek gyermekükkel. Nagyon sok az olyan család, ahol a gyermek kosztra-kvartélyra hónap-, vagy évszámra a nagyszülőkhöz, rokonokhoz van kiadva”. Azt hiszem, ez az érvelés nem meggyőző, sőt, inkább riasztó. Az effajta „megoldás” éppen azért jön létre ma még, mert a társadalmi megoldás, segítség fejletlen, nem elegendő, nem jut el mindenkire (napközik száma,

színvonala, stb.). Ezek a jelenségek némiképp alkalmasak arra, hogy a jövő pedagógiai koncepcióját szemléltessük velük. Legfeljebb azt érzékeltetik, hogy a nők teremtésbe való bevonása megköveteli a gyermekek nevelésében nyújtandó társadalmi segítség hatékonyabb, teljesebb, tökéletesebb megvalósítását.

Ferenczy gondolatmenetével végül is több vonatkozásban nem tudok egyetérteni. A ma reális elemzése nélkül, a szocializmust építő társadalomban lezajló folyamatok felületes megítélése mellett mi a biztosíték arra, hogy a felvázolt jövőbeli esemény – vagy akár „séma” – alkalmas arra, hogy abból visszafelé következtetve építsünk a mában a jövőnek is megfelelően. A monogán család, a családi otthon elvi megszüntetéséhez nem nyújt elégséges elvi alapot a monogán család osztálytársadalmakból örökölt, társadalmilag túlélt vonásainak válsága. Pedig Ferenczynél ez a gondolatmenet található és követhető nyom a Kom.-koll.-ban minden egyes családtag, minden egyes felnőtt részére kiutalt „önálló, sérthetetlen” apartamentekben és a család tagjait kommunális szükségleteik címén a „többezerfős” közösségekben feloldódó kommunális keretekben, valamint a mindezzel megalapozott pedagógiai megoldásban is.

K. Balogh Magda

A mezőgazdasági gépek gazdaságos üzemeltetésének szervezeti és műszaki problémái

(Az 1963. aug. 28–29-i országos ankét anyagából.)

Az előadó ismertetette, hogy a termelőszövetkezetek meggyőződtek a gépesítés jelentőségéről és „különösen az 1957-es évtől kezdődően, egyre több termelőszövetkezet vásárolt erő- és munkagépeket:

1958-ban a termelőszövetkezetek tulajdonában 84 szántó, 130 univerzál, összesen 214 erőgép; 1959-ben 107 szántó és 206 univerzál, összesen 313 erőgép; 1960-ban 208 szántó-, 296 univerzál-, összesen 504 erő-

gép; 1961-ben 342 szántó- és 577 univerzál-, összesen 919 erőgép, 1962. év végén 609 szántó-, 850 univerzál-, összesen 1459 erőgép üzemelt”.

Továbbá megállapította, hogy az erőgépek számszerű és minőségi fejlődését nem követte a munkagéppark fejlődése. Ennek következtében az erőgépek kihasználását nem lehetett megfelelően biztosítani.

„A termelőszövetkezetek nagy arányú saját gépesítésével kettősség alakult ki a tsz-ekben üzemeltetett mezőgazdasági erő- és munkagépek tulajdonában. Jelenleg a tanácsi szektorban üzemeltetett erőgépek 45⁰/₀-a termelőszövetkezeti tulajdonban van.” Ez a kettősség problémákat okoz a munka szervezésében, ellenőrzésében.

„1961-től kezdődően a termelőszövetkezetek sajátérső gépesítésének meggyorsítása céljából egyes gépállomások teljes gépparkot, más gépállomások pedig egy-egy traktorbrigádot adtak át a termelőszövetkezetnek.”

Így a tőrkevei gépállomás teljes, illetve más gépállomások gépparkjának részleges eladásán keresztül 1961-ben teljes sajátérső gépesítés alakult ki 9 termelőszövetkezetben. A későbbiek során az első tapasztalatait figyelembevéve folytatódott a gépállomási gépek átvétele. Így 1962-ben átszervezésre került a kisújszállási, 1963-ban pedig a karcagi gépállomás.

Több szempont figyelembevételével Kasza elvtárs javasolta, hogy a tsz-ekben meg kell gyorsítani a saját gépesítés alapfeltételeinek biztosítását és ezen keresztül a saját gépesítés kialakításának ütemét.

Az új beruházásokat koncentráltabban kell elosztani, ugyanis, ahol „a géplétszám elérte a 15–20 darabot, már érdemes az üzemágot kiépíteni. Ennél a létszámnál már ésszerű a főgépész beállítása, a traktoros brigádszervezet kialakítása, karbantartó műhely szervezése, üzemanyagkért kiépítése, az adminisztrációs munkák megszervezése. Ennél a géplétszámnál már lehetővé válik az ágazat közzgazdasági és üzemgazdasági elemzése is.

A géplétszám üzemben belüli meghatározásánál elmondotta, hogy annak „leegyszerűbb módja a természetett növényfeleség gépi munka-igényének felmérése. A géppark meghatározásához azonban nem elég a gépi munkaigény számszerű megállapí-

tása. Fel kell mérni a munka időbeni megosztását is . . . A mezőgazdaságban két fontos munkacsúcs alakul ki. Egyik a nyári, másik pedig az őszi betakarítás. Ezért a gépparkot erre az időszakra kell méretezni, figyelembevéve a munkák széthúzásának lehetőségét az optimális időszakon belül”.

Utána az előadó a nyilvántartás, az üzemanyagellátás szervezéséről beszélt, majd ismertette a tsz-ek géppark-üzemeltetésének eredményeit. „Az 1962. évben végzett reprezentatív felmérések alapján 1 nh önköltsége termelőszövetkezetnél 67,29 forint. Ezen belül a szántó-traktorokra jutó önköltség 72,10 Ft, az univerzál traktorokra jutó önköltség pedig 63,70 Ft. A szántó-traktorokon belül a legjobb önköltség az Sz-100-as traktoroknál jelentkezik.”

Ezekután az előadó rátért a gépjavitás és karbantartás problémáira. Megállapította, hogy „A gépjavitó műhelyek kapacitása és felszerelése nem tartott lépést az erőgépek számszerű és konstrukciós fejlődésével”. Szerszámgépállottságuk és javítási technológiájuk az izzófejes traktorok javítására épült. Ezért a modern diesel üzemű erőgépek javításánál és karbantartásánál ma már gondok jelentkeznek.

A karbantartás és javítás szervezésével kapcsolatban azt javasolta, hogy az „erőgépek alvázait és az igényesebb munkagépeket javítsák a gépállomások, a motorok javítását végezzék a gépjavitó vállalatok, a karbantartás végzésére pedig teremtsük meg a lehetőséget termelőszövetkezeinknél. Fentiek szerint javasoljuk tehát körzeti gépjavitó állomások, valamint tsz-karbantartó műhelyek létesítését. A termelőszövetkezetek részére mintegy 300 m² alapterületű műhely felépítése látszik célszerűnek”.

Befejezésül Kasza elvtárs beszélt a bal esetvédelem és a társadalmi tulajdon védelmének helyzetéről, fontosságáról és módszereiről.

Kasza Béla

Vita

A referátumokat és korreferátumokat az ankét mindkét napján élénk vita követte. Röviden szólunk a hozzászólásokban elhangzott javaslatokról.

Az erőgépállás területén megemlíteték, hogy most már törekedni kell tájegységenként, üzemenként a géppark tipizálására. Be kell vezetni az egyöntetű nyil-

vántartást a tsz gépüzemre vonatkozóan. Javasolták továbbá a gépesítéssel együtt a tároló kapacitás növelését, valamint a selejtezendő izzófejes erőgépek stabil meghajtógépként való alkalmazását.

A hozzászólások a *munkagépekkel* kapcsolatban alátámasztották az előadás során elhangzott azon megállapítást, hogy a tsz-ben kevés a munkagép. Helyes lenne hitelt biztosítani nemcsak az erő-, hanem a munkagépek vásárlására is. A munkagépek tartósságának, anyagának, minőségének, korrózióellenállóképességének kifogásolása mellett felhívták a figyelmet a megfelelő erőgépekkel való üzemeltetésre is, hogy ezen keresztül a munkagépek használati idejét növeljük.

A *szakember-ellátottság* javítása érdekében javasolták, hogy a gépállomásokon dolgozó traktorosokat is tegyék a tsz-ek

anyagilag érdekeltté. Továbbá biztosítsák a traktorosoknak és műhelymunkásoknak a munkájuknak megfelelő szintű bérezést, anyagilag tegyék érdekeltté az embereket a kettős műszak alkalmazásában.

A hozzászólók helyeselték Kasza Béla és Bánházi Gyula referátumaiban elhangzott javaslatot a *gépjavítás és karbantartás* megszervezésére. Mészáros István főigazgatóhelyettes ismertette, hogy a probléma megoldására az FM-ben külön bizottság alakult. Megkezdték a gépjavító állomások gyorsütemű fejlesztését (pl. Szolnok, Kunszentmárton, Karcag).

A konferencia jellegének megfelelően szó esett arról, hogy hogyan támogathatja a Népfront a problémák megoldását. Így pl. munkaközösségek szervezése bizonyos felmérésekre, az újtómozgalom felülvizsgálása az érintett területen.

Szolnok megye története a legrégibb időktől napjainkig

Állandó kiállítás a Szolnoki Múzeumban.

Az anyaggyűjtés és előkészület hosszú éveit nem számítva, a helyszíni kivitelezés több mint 4 hónapi kemény, kétműszakos munkája után április 3-án ünnepélyes kezetek közt megnyílt a Szolnoki Múzeum állandó jellegű régészeti és történeti kiállítása.

A megnyitót a múzeum szempontjából korszakhatárt jelent. A város mindmáig egyetlen állandó kiállítása a múzeum képzőművészeti törzssanyagát bemutató Szolnoki Galéria volt, s hiába nyílt mellette évente a változatos témájú időszakos kiállítások egész sora, s – más oldalról – hiába folyt a kutatószobák falai közt már másfél évtizede ambiciózus régészeti-történeti kutatómunka, a közönség jelentős része számára a *múzeum* szó a régészeti-történeti kiállítást jelenti, s így szinte azt mondhatnánk: a Szolnoki Múzeum most született meg másodszor, igazán. E megnyitót után állíthatjuk már, hogy a múzeum népművelő munkája is felzárkózott a kutatómunka mellé, annak szintjére. Ez az új kiállítás jelentősége a „szerző”, a múzeum számára. Hogy mit jelent a hét teremből álló állandó régészeti-történeti kiállítás a közönség számára, milyen jelentősége van a népművelő munka egészében, azt egyelőre nehezebb felmérnünk. Szolnok – a város és a megye – először kap ezúttal komoly méretű ízelítőt a kultúra „múzeum” nevű műfajából, s éppen ezután lehet majd elemezni és megérteni, hogy tulajdonképpen mit is jelent, mennyiségben és minőségben mit is ér e műfaj

a népművelés egyéb, helyben is hagyományos műfajainak családjában.

A kiállítás – vázolt jelentősége alapján – mindenképpen megérdemli a fórum érdeklődését. Nemcsak az elfogulatlan kívülálló kritikáját, mely bizonyára szót kér majd, hanem – mint ezúttal – a munka brigád egy tagjának kommentárját, „munkajelentését” is a kulisszák mögül.

Az évekkel ezelőtt megindult tervezés hét, átlagosan közepes méretűnek mondható teremmel számolhatott, a múzeum épülete első emeletének nyugati szárnyán. Három utcai, egy udvarra néző terem és további három, melyeknek természetes világítása úgyszólván egyáltalán nincsen. – A belső tagolás átalakítására a műemléki épületben nem volt lehetőség, a tématervek így nagy mértékben keretet szabott az adott tereosztás. Annál kevesebb kötöttséget adott a múzeum kiállítható anyaga. A régészeti gyűjtemény igen jó minőségű leletanyagot kínált, melynek különleges érdeme az is, hogy korok szerint arányos, hátránya mindössze annyi, hogy tudományosan még kevésbé feldolgozott. A XVIII. századtól kezdődően kielégítő mennyiségű helytörténeti tárgyanyag állt rendelkezésre, s kínálkozott kiegészítésül a zömében külön kiállításba egyelőre nem tervezhető, gazdag néprajzi anyag is. Végül pedig a legújabbkori helytörténetnek az a gyűjteménye (különösen fotó- és nyomtatványanyag), amely fölött a tervezéskor szemlét tarthattunk, eleve elejét vette egy olyan kérdésnek, vajon kiterjedjen-e időben a bemutatás a XX. századra is, vagy pedig záruljon le például 1848 dátumával. Az el-

ső tervek szerint a terem sor nagyobb termeivel kezdődött, a kisebb termekkel végződött volna a kiállítás. De éppen a jelenkor bemutatásának igen jó lehetőségei indokolták e sorrend megfordítását; a megvalósult kiállításban a XX. század bemutatása a legnagyobb terembe került, amely önmagában is a teljes kiállítás egyharmad része. Most már elmondható a kulisszatitok: ez példátlanul merész vállalkozásnak számított. Az utóbbi évek számos kevésbé sikerült kísérlete jelezte országszerte, hogy a helytörténeti kiállításba beépített újkori bemutató helyes módszere még kidolgozatlan.

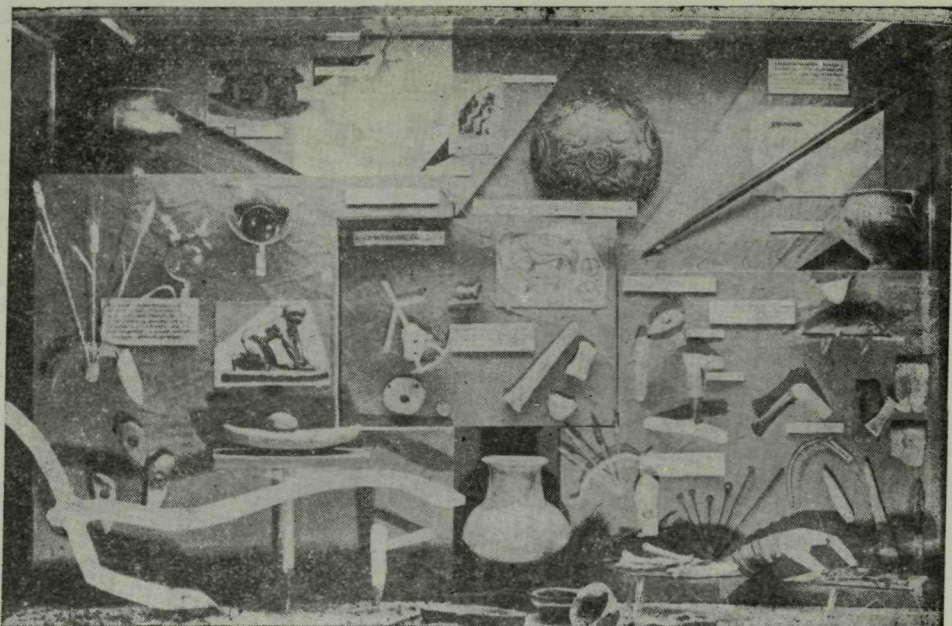
A kiállítás hatszázezer év történetét követi soron, a következő arányokban: az első terem, a kezdetek bemutatása az emberreválástól a bronzkor végéig terjedő időszakot öleli fel. Ez maga csaknem az egész 600 000 év, mindössze három évezred maradt a továbbiakra. A vaskor évezrede foglalja el a második, a népvándorláskor évezrednél már rövidebb időszaka a harmadik, nagyobb terem. Egy terem jut a magyar középkorra, egy a XVIII., egy a XIX. századra, s a legnagyobb terem a XX. század, közelmúlt, jelen és jövő bemutatója.

Az elosztás után azonnal kitűnt, hogy a rendelkezésre álló tér valamennyi téma-rész esetében kevés, nemcsak a kiállítható anyaghoz, hanem elsősorban a bőséges és fontos tartalmi mondanivalóhoz képest. A probléma megoldására kétféle lehetőség kínálkozott. Vagy megcsonkítjuk a szándékot, a mondanivalót, s beláthatatlan időnkig raktáron hagyjuk a kiállításra kíváncsi, értékes anyag jelentős részét, – vagy pedig a szokványostól eltérő „zsúfolt” kiállítást készítünk. Az utóbbi mellett döntöttünk. A British Múzeum egyetlen termében – főként régmúlt idők múzeológiai gyakorlatának maradványaként – 700 görög váza látható – a modern olasz kiállításokban egy-egy körüljárható üveg-vitrinbe egyetlen görög váza kerül. A British Múzeum zsúfolt kiállításában rendezésről, rendről, didaktikáról és tanítási-zándékról alig beszélhetünk, ez a kiállítás csak láttat, de nem is jól. A tanítási-zándékot következetesen érvényesítő magyar ki-

állítások kivétel nélkül követik már a laza, levegős kiállító módszert. A feladat tehát ebben is újszerű volt: elérni, sőt továbbfejleszteni azt, amit a magyar kiállítások a didaktikus vonalvezetés, pedagógiai értékek tekintetében elértek, ugyanakkor kis helyen sok anyagot adni és sokat mondani.

Az eredmény a kiállítás rendkívüli töménysége lett. Megtekintése nem könnyű szórakozás, sokkal inkább komoly munka, teljes figyelmet követelő tanulás. A hét terem végigjárása szakvezetéssel a tapasztalat szerint mintegy 60–70 percet vesz igénybe, ez azonban jóformán csak „a könyv átlapozása”, utána az érdeklődő még feltétlen visszajön, hogy a könyvet „elolvassa”.

Mit jelent a kiállítás didaktikája? Hogyan érvényesül a gyakorlatban a következetes tanítási-zándék? Példaképpen lássuk a kiállítás egy kiragadott részletét. Az első terem nagyrészt a bronzkorszak bemutatása foglalja el. Az őskor rövid vázlatja és az egyetlen vitrinbe foglalt újkőr–rézkor után az alapszín megváltozása jelzi az új fogalmat: a kék különböző árnyalatai visszatérően a bronzkort jelentik. A bevezető vitrin arányosan összefoglalja mindazt, amit a korszakról első fokon tudni kell. „*Bronzkor. Ezelőtt 3800–2800 évvel.*” Hogy a néző teljes széles-ségű horizontot kapjon, kitekintés: „*Ugyan-ebben az időben – Egyiptomban*”: – a fejlettebb kultúrfokot érzékeltető grafika; – „*Skandináviában*”: – a negatív irányú fáziseltolódást jelző grafika, úgynevezett megalitikus kőépítmény. A vitrin fő mondanivalója a kiemelt témaegység: a mai ember nézőpontjából „*mit köszönhetünk a bronzkornak?*”. Feleletként hármastagolásban kerül bemutatásra a bronzkor világának teljes gazdasági–technikai képe. „*Az eke ismeretét*” – közli röviden a felirat az első egységben, s a négyzetes mezőben helyet kap a korszak az előzőkhöz képest fejlettebb mezőgazdasági kultúrájának valamennyi eszköze, kevés felirattal, inkább plexi-rekonstrukciókkal, vagy korhű egyiptomi ábrázolásokkal magyarázva, lehetőleg a használat megjelenített szituációjában, kapa, eke, sarló, örlőkő, és nagytő alatt maga a természet gazona. –

A bronzkori összefoglaló vitrin

„A ló házaitását”, rekonstruált zablaleletek, ábrázolások eredetiben és grafikus másolatban, a rövid szövegnek csak éppen az újítás jelentőségére kell rámutatni. – „A fémművesség kialakulását” – közli a harmadik választ a felirat, s az alacsonyabb fokot jelentő kőeszközökkel összehasonlítva szemlélheti a néző az új eszközök sorát. A kiállított kőbalt „csak basít”, a bronz „vág is”, ugyanakkor önthető, s tárgyak mondják el: a szériagyártás lehetősége jelentette a döntő előrelépést. A mező alján a bronztechnológia részleteit ékszerek, disztárgyak tömege mutatja be. Külön egység végül e vitrinben a társadalom témája. A kiállított fegyver és a nagyrévi földvár grafikus bemutatása mellett rövid felirat szól az osztályrétegződés kezdeteiről. A vitrin fölött nagyméretű grafika: szántást ábrázoló jelenet, skandináviai sziklarajz másolata – még egyszer aláhúzza a létalapot jelentő fontos nívumot, az eke megjelenését. E vitrin tartalma az alap, a „kötelező” tudnivaló. Néhány leletkülönlegesség tette indokoltá, hogy mindez kis fali vitrinnel egészüljön ki: négy tárgy és egy félmondat a bronzkor vallási képzeteiről.

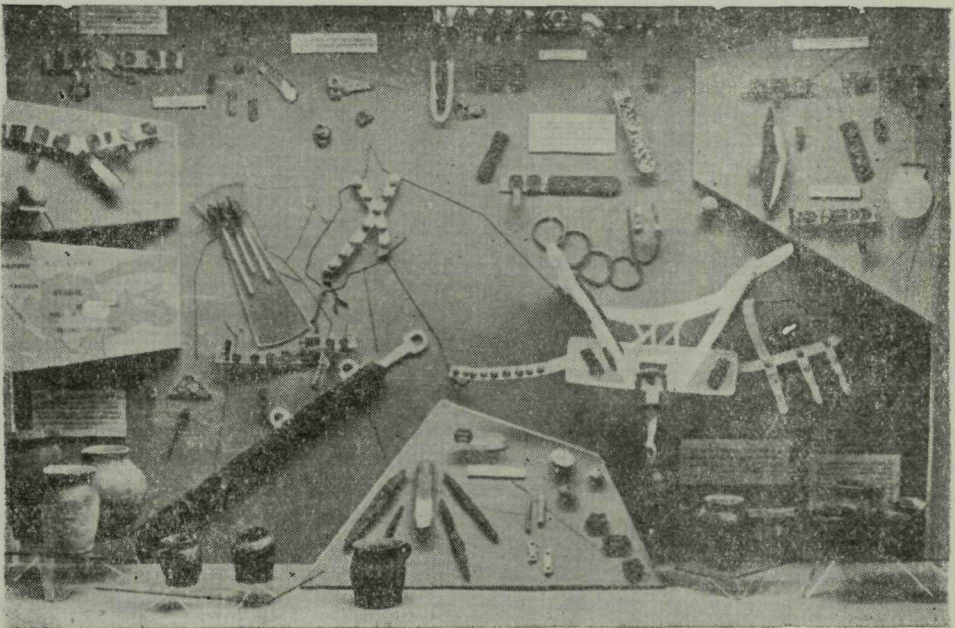
A gondolatmenet indító magvát ezután kiegészíti mindaz, amit a helyi íz, a couleur locale szolgálatában adhatunk, s jó néhány olyan melléktema, amely fontosat, tanulságosat mondhat, jól szemléltethet. A keret itt már inkább ez: Hogyan dolgozik a régész? A terem sarkában mennyezetig érő, eredeti rétegszelvény Európa egyik legfontosabb bronzkori telep-lelőhelyéből, a tőszegi Laposhalomból. Mellette 600 évre osztott évkála, a falon pedig grafikusan folytatódik a halom metsete. Rajta fotók a feltárásról, diagrammszerű grafika a klíma 600 éves alakulásáról, és felerősítve sok lelettárgy. A metset mellett „kubikos-baba” áll, felszínén látható, hogy mit hoz napvilágra a feltárás a bronzkori lakóházból – fölötte a maradványok, megfigyelések alapján plexiből rekonstruált ház. A rétegszelvény másik oldalán, az időrendnek megfelelő lépcsős elrendezésben, a szelvényhez kapcsolva három fali vitrin: a Laposhalmon élt három bronzkori nép hagyatéka. A rétegszelvénytől távolabb a sorrendben negyedik bronzkori nép hasonló bemutatása, ezúttal már a rákóczi falvi temető alapján. A fali vitrin mellett halotti urnák művészi

élményt nyújtó sorozata, a megtalálás helyzetében kiállított urnasír, s a falon nagy grafika: a kortárs Patroklosz temetése, görög vázakép szerint.

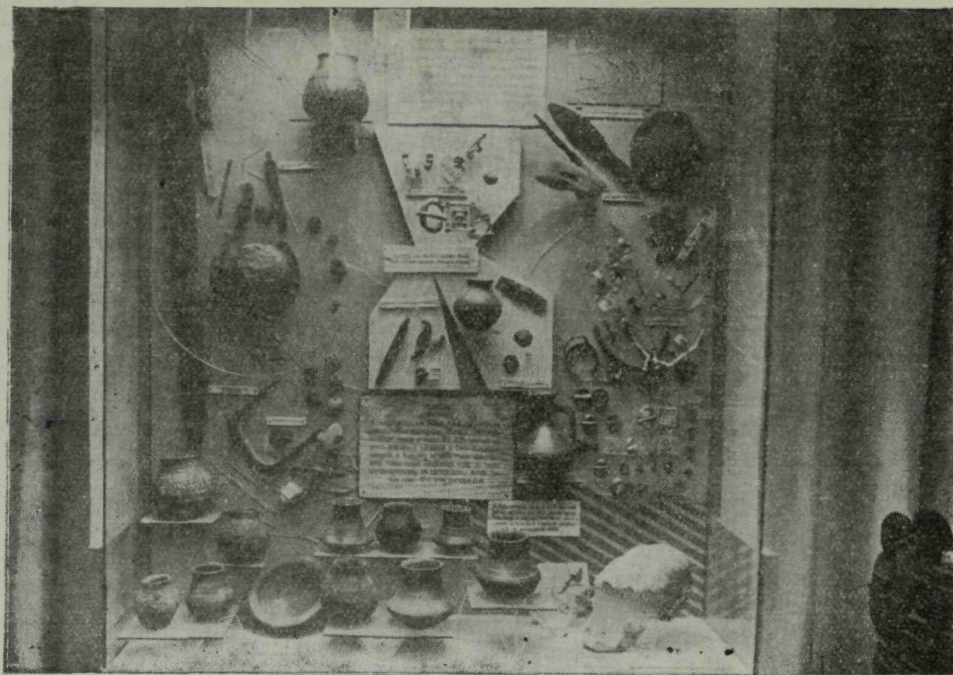
A kiragadott részlet ismertetéséből nyilvánvaló a rendezői alapszándék: nemcsak a termék körüljárási iránya szabott, de még a vitrineken belül is koncentrált gondolatmenet, kötött didaktikai rend érvényesül. Egyetlen elem, egyetlen tárgy sem *csak* látvány, minden mond, magyaráz, vagy legalább érzékeltet valamit, tartalmat hordoz, tanítani akar. Ugyanígy az installáció: a szerkezetek, a vitrinek belső építkezése sehol nem öncélú, mindenütt a tartalom kifejezésének eszköze kíván lenni, a dekorativitás sehol nem öncélú szempont. A kiállítás könyv akar lenni, értelmes, és nem is könnyű olvasmány. De több is a könyvnél, az eleven tárgyak nyújtotta közvetlen élmény révén.

Hosszasan lehetne még időzni a történeti kiállítások számos felvetődött elvi és módszerei problémájánál. Miként oldható meg, hogy a régészeti-történeti anyag saját nyelvén szólaljon meg, és mégis a mai emberhez szóljon – mentes legyen a megjelenítés az anakronizmustól, a múlt moder-

lógiai részletes tárgyalásáról van szó, nem szabad elfelejtenünk, hogy a mai átlagos húszévesek technológiai műveltsége magasabb, mint egy idősebb humán-értelmisé-nizálásától, s mégis minden gondolata ma használható, és aktuális legyen; hogyan érzük el, hogy a „honnan jöttünk” tanulsága a „hol vagyunk”, a teljesebb önismertet legyen; hogyan adjon a kiállítás egyszerre világtörténelmi perspektívát, egyetemes történeti képet, s ugyanakkor konkrét fogódzókkal „helytörténetet”, a szó nemesebb értelmében; stb., stb. Hogy hogyan és mennyire sikerült e problémákat kiállításunkban megoldani, döntse el majd a kritika. Egy részkérdés mégis szót érdemel. A szakma részéről elhangzott (áruljuk el: általában igen kedvező) bírálatok vetették fel, hogy vajon nem túl „nehéz”-e a kiállítás, eléggé közérthető-e? Nem túl nagy kockázat-e részletesen beszélni például a fémtechnológiáról, amikor azt számos látogató nem fogja érteni. – E kérdésre határozott nemmel felelhetünk. Súlyos hiba volna a népművelést „az osztály legrosszabb tanulójaéhoz”, vagy – mint szokás – az ideálisan tudatlan „Marinénéhoz” szabni. Ha konkrétan a techno-

Az avarkor vitrinje

A hunkori és gepida anyag

gié. S ha látogatónk, az Agyagipari KTSz dolgozója, talán valóban nem fogja megérteni a kőkori szövőszék rekonstrukcióját, s a szövőnőt nem is fogja érdekelni a kerámiatechnológia fejlődése, még mindig nem követtünk el akkora hibát, mintha mindkettőjüket megfosztottuk volna attól, ami érdeklí. A kiállítás „tantervében” az van benne, amit meg akarunk tanítani a látogatónak, nem a ma szintjéhez, inkább a holnap szintjéhez kellett azt mérnünk. Hiszem, hogy e tanterv összeállításánál az optimista bizalom nem fog túlzottan bizonyulni.

A Szolnoki Múzeum készítette terveket, forgatókönyvet a múzeum irányításával a Múzeumok Ismeretterjesztő Központja Kiállításrendező Csoportjának változóan 5-10-es létszámú munkacsoportja kivitelezte. A kiállításrendezés kollektív munka, olyan értelemben, mint például a film, és mint ilyennek, számos speciális nehézsége van. Szokványos eset, hogy a rendező „megálmodja”, a „stáb” pedig részletenként elrontja a filmet. Vagy máskor, igen gyak-

ran: Többen is „álmodnak”, mást és mást, az író, a rendező és az operatőr elképzelése mint egymást kizáró ellentét csap össze, a kompromisszumok részletenként ütik agyon valamennyi álmot, s a kivitelezésből megszületik, amit senki nem álmodott, amiben egyik alkotó sem ismer sajátjára, amit senki nem vállal. Szinte ritka, szerencsés esetnek számít, hogy az alkotók valóban értsék egymás szándékait, ötleteik ne összeütközzenek, hanem összegeződjenek és a létrejött mű valóban kollektív munka szétválaszthatatlan és sikerült szövete legyen. Munka közben valamennyien úgy éreztük, hogy ezúttal így dolgozunk, s ezen aligha változtat, hogy máig már ismerjük, felmértük számos kis részlet-hibáját, gyengéjét, elképzelésben és megvalósításban egyaránt. Persze, ebben a kérdésben is a kívülálló bírálóé az utolsó szó.

Befejezésül csupán egy számadat: a kiállítást a megnyitás utáni első hónapban 4400 látogató nézte meg.

Csalog Zsolt

A TÁRSULAT ÉLETÉBŐL

Elnöki megnyitó a TIT Szolnok megyei küldöttgyűlésen

A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Szolnok megyei Elnökségének írásos beszámolója alaposan tájékoztat a három év munkájáról; számokkal, táblázatokkal is illusztrálja azt. Hogy elismerést, vagy elmarasztalást aratunk-e, az nagyrészt nem is a végzett munkától, hanem a Társulattal szemben támasztott és ki nem elégített várákozástól függ.

A beszámolóban felsorolt hiányosságok közül külön is megemlítünk három megállapítást: „A lakosság társadalom- és természettudományi alapismereteinek viszonylag alacsony színvonala nehezíti az általános és szakmai ismeretterjesztő munkát, visszahatóan hat a művelődési igény fejlődésére, fékezze a társadalmi tevékenységnek, lassítja a világnézeti fejlődést”.

„Az ismeretterjesztés funkcióját nem sikerült még mindenütt megértetni. Sokan leszűkítik az érdeklődés felkeltésére, s figyelmen kívül hagyják az ismeretkiegészítő, pótló, valamint a tudományok fejlődése következtében az ismereteket korszerűsítő funkcióját.” Továbbá: „A természettudományi előadások arányát nem tudtuk megfelelően biztosítani. Fejlődésének üteme lassúbb a társadalomtudományinál.”

„A tervezésnél nem eléggé tudatos a törekvés a természettudományos kép kialakítására, s elsősorban ennek következménye, hogy a természettudományos előadások aránya nem kielégítő.”

Miért ragadom ki éppen ezeket a passzusokat? Mert a Társulatnak legfőbb gondja a természettudományos világnézet kialakítása, elterjesztése, ezenkívül mint orvost, engemet is ez a probléma érdekel elsősorban; ezért engedjék meg, hogy röviden ezekhez fűzzek néhány – előrebocsátom, félek, hogy – nagyon is egyoldalúan orvos-biológiai ízű megjegyzést.

Az emberrelváltást az ősi állati sorból – ami évmilliókat vett igénybe – a pithecus, pithecanthropus, neandervölgyi ember és homo sapiens-en keresztül napjainkig – jellemzi az emberi kéz, tehát a munka, az agyvelő fejlettsége, tehát a gondolat, emlékezés, tapasztalat, ítéletalkotás és mindezeknek átadása másoknak a szó útján – Pavlov jelző rendszere útján. Az egymást követő generációknak nem kell újból és újból felfedezni a tüzet, a keréket és így tovább, mert ezeket tanulás útján elsajátítja.

Az ismeretterjesztés a modern életnek legegyszerűbb, legfontosabb, legsürgetőbb feladata. Közvetíti a tudósok és kutatók eredményeit a dolgozókhoz, akik ebből a mindennapi élet számára, napi munkájuk számára hasznot húznak, az elmélet kincseit mindennapos apró pénzre váltják. Szocialista-kommunista társadalomban a munka termelékenysége érdekében nagy jelentőségű a helyes, programszerűen kidolgozott ismeretterjesztés, aminek annál nagyobb a hatásfoka, minél inkább találkozik a hallgatók igényével.

Általában véve minden ismeretterjesztés jó, ha eleven a tartalma, de ha csak formális: célját téveszti, terhes és unalmas.

Az ismeretterjeshetőnek tehát alaposan elő kell készülnie, hogy a szó varázsos hatalmával átadja tudását a hallgatónak. A mai tudásanyag annyira felduzzadt, hogy polihisztor már senki sem lehet, de ember legyen a talpán az is, aki egy szűkebb terület ismeretkörét kézben tartja. Azonban az értelmiségnek, amely ismeretterjesztéssel foglalkozik, mégis széleskörű műveltséggel kell rendelkeznie, hogy értelmezni tudja a világ kaleidoszkópjában végtelen variációkkal jelentkező képeket.

Szükséges, hogy az értelmiség – működjek bármilyen pályán – élénk szellemi életet éljen, minden iránt érdeklődjék. Már Horatius kifakadt, mondván: *odi hominem unius libri!* Ma találoán szakbarbárnak mondjuk ezeket az egykönyvű embereket.

Felmerül a kérdés, ha már annyi iskolát kijártunk, kinek egy, kinek két diplomája van, minek tovább tanulni, minek gyötörni agyunkat újabb és újabb ismeretek halmozásával, illetve a régi ismeretek átértékelésével? Goethe egyszerűen megfelel erre: „Was man nicht weiss, das eben brauchte man, und was man weiss, kann man nicht brauchen”. Amit tudunk, azt éppen nem használhatjuk, és amit nem tudunk, azt használhatnók.

A mai ifjúság szabad és előítéletmentes. Ezért rendkívül érzékeny, ami ugyan még nem jelent tehetséget, de elengedhetetlen feltétele annak. Meglepő biztonsággal és zseniális rövideggel tájékozik a jelenségek között. „Ez igaz” – emez „nem igaz”, mondja lakonikusan. Sejtéseikben szinte tévedhetetlenek – ahogy Babits mondta, hogy mindent „visszatanult” tanítványaitól (Pilinszky János). A klasszikus görögök is ismerték ezt a lelki jelenséget, palinodiának, visszaéneklésnek mondták. Jó ezzel az ismeretterjesztésben is számolni és értékesíteni.

A növekvő szakosítás egyre jobban eltávolít a valóság rendezett képétől. Az egyetemes tudás birodalma ezzel összeomlik. Hogy egy világrendet elképzelhessen, mindenkor elismerte a szellem egy bizonyos formájának elsőbbségét: ez volt régebben a valóság, ma ez a tudomány.

Az ismeretterjesztés elméleti alapjainak megvilágítása érdekében engedjenek meg egy kis kitérőt. Az eszmék, szellemi áramlatok, sőt kultúrák mindenkor küzdelme azt jelentette, hogy a kortárs az egyik vagy a másik eszme, az egyik vagy a másik szellemi irányzat szolgálatába szegődött. Ha ezeket az eszméket és szellemi irányzatokat egyetlen közös műveltség foglalta össze, akkor mindenképpen ennek a közös műveltségnek talaján állott. Pl. a közös és egyetemes görög kultúrát szolgálta és valotta magáénak, akár a sztoikus vagy epikureus, akár a cinikus vagy szkeptikus bölcséleti iskola híve volt, akár hitt Zeusban vagy az Agnosthos Theosban, az ismeretlen istenben, akár nem – az egységes, számára egyetemes görög kultúra talaján állott. Amennyire valóban szellemi életet élt, úgy lényegében azonos célt látott, vagy sejtett maga előtt, csak ezt különböző utakon igyekezett megközelíteni. Ugyanezt lehet mondani a babiloni, egyiptomi, palesztinai és a többi zárt kulturális rendszerekről.

A mai szellemi ember számára nem adatott meg ez az egységes és egyetemes műveltség. Megjelent azonban a két utolsó században a technika, mely lenyűgözően hatalmas és kábító is, mert gyökeresen megváltoztatta az emberi tájat, a környezetet, megsokszorozta az ember képességeit. A tudós befolyásolni tudja az egész adott világot, még az egyén lelki alkatát is: hogyné lenne rá büszke. És büszkén vallja Marx-szal, hogy az ember történelme valójában csak akkor veszi majd kezdetét, amikor az öntudatlan erők zsarnokságától megszabadult ember a maga akaratából, öntudatosan fogja irányítani a termelési folyamatokat. Amikor ez bekövetkezik, akkor a gazdasági rendszer, amit az ember maga hozott létre és maga irányít, többé nem

tudja az embert igájában tartani, és az emberiség végre szabadon és zavartalanul elmélkedhet a világmindenség problémáin. A marxista filozófia sohasem kételkedik abban, hogy a történelem egyetlen célja az emberi haladás megvalósítása. A fejlődésnek ilyen iránya a természettudománynak köszönhető.

Hogy egy kicsit megvilágítsam az ismeretterjesztés és a tanulás szükségességét, megemlítem, hogy Hegel szerint „minden ésszerű, ami valóságos, és minden valóságos, ami ésszerű”. Ismerjük az okság logikai elvét, amit lépten-nyomon alkalmazunk. Egyedül a gondolatnak van joga és lehetősége arra – Raymond Áron szerint –, hogy elkerülje az oksági magyarázatot, legalább is abban a mértékben, hogy függetlenségét bizonyítja azáltal, hogy saját ítéleteit ellenőrzi. De az ember mindig túllépi saját tudásának határát, mert újabb és újabb tárgyak felkutatásának szenteli életét, és tudása mindig és alapvetően befejezetlen”.

Hogyan lehetséges ez? És egyáltalán hogyan lehetséges az, hogy az ismeretterjesztés, a tanulás korlátlan sajátossága az embernek, kortól sem függ, hiszen a sír szájáig tanulunk. Sokat foglalkoznak ezzel a biológusok, az antropológusok. Az ember tanulékonyossága szinte végnélküli. A ló – pedig idomítható, mondjuk tanulékony állat – sohasem tanulja meg, hogy miként vegye vissza a lábát, ha véletlenül kilépett az istrángból. Ezzel szemben az ember újabb és újabb ismereteket, újabb és újabb legfinomabban differenciált mozgásokat sajátítja el, vagy teremt feladatok szerint.

Portmann baseli zoológus kimutatta, hogy az embernek, mint tanulékony lénynek különállása, szoros függvénye az első életév sajátosságos voltának, amit rendellenesnek, anomáliának kell felfogni az állatvilággal szemben. A szervek érettsége, a mozgások, az érzékszervek teljesítménye, az emberre jellemző előbb említett jelzőrendszer, tehát a beszéd kifejlődése tekintetében meg lehet állapítani, hogy az újszülött gyermek tipikus, normalizált koraszülött. Csak egy év múlva jut bizonyos tájékozódóképességhez, akkor kezd koordináltan mozogni, jeleket adni más embernek, szóval akkor jut a fejlődés olyan fokára, amit az állatok születésük után órákkal, napokkal, hetekkel elérnek. Portmann extrauterin embrionális évnak – méhenkívüli magzati évnak mondja ezt az időt, mely alatt az észrevevési, mozgási körnek olyan érési időszaka, olyan tanulási szituációja zajlik le a környezet hatására, mely teljesen szembeállítja az állatvilággal. A tanulékonyágnak ezt a méhenkívüli magzati szakra jellemző fogékony-ságát, aktivitását megőrzi az ember öregkorig, némely tekintetben az élet végéig. Ez a sajátossága az emberi lénynek magyarázza fejlődőképességét, kultúrateremtő voltát és még sok egyebet. Így érthető a nagy görög törvényszerzőnek és bölcsnek, Solon-nak kijelentése: géraszo daiei didaskomenos – folyton tanulva öregszem.

Igyekeztem arra az általam exponált kérdésre, miért kell állandóan tanulni, ismereteket szerezni, azokat széles tömegekhez közvetíteni, a sokoldalú műveltség ápolását, még a technika mai diadalmas előretörésében is – megindokolni. Szabadjon erre még egy példát felhoznom, megint csak orvosi vonatkozásút. Magyar Imre professzor, az Orvostovábbképző Egyetem rektora írta egyik munkájában: hogyan gyógyítson, hogyan férközzön a beteg egyéniségéhez, a pszichéjéhez az orvos, aki elhanyagolja a szépirodalom, vagy egyéb tudásterület megismerését, hiszen az ilyen ném fogja észrevenni, hogy „egy Raszkolnyikovval beszél, vagy Bovarynéval, vagy Julien Sorel-lal, avagy Oblomovval, esetleg Mynheer Peeperkornnal”. Áll ez a figyelmeztetés pedagógusra, jogászra és minden értelmiségi emberre egyaránt.

Visszakanyarodom beszámolóink megállapításához: „Az ismeretterjesztés funkcióját nem sikerült mindenütt megértetni. Sokan leszűkítik az érdeklődés felkeltésére, s figyelmen kívül hagyják az ismeretkiegészítő, pótló, valamint a tudományok fejlődése következtében az ismereteket korszerűsítő funkcióját”.

Talán sikerült rámutatnom milyen sokrétű, elmélyült, de mindenképpen érdekes munkára lesz szükség a jövőben, mennyivel több aktív társulati tagra, hogy a Természettudományi Társulat – nagymultú elődünk – 123 évvel ezelőtt megkezdett úttörő munkáját Társulatunk számára a Párt és Kormány által rendelkezésünkre bocsátott eszközökkel és szervezettel tovább folytassuk népünk boldogulása érdekében.

Dr. Schlamadinger József

Számszerű adatok a TIT Szolnok megyei Szervezetének háromévi munkájáról

A Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Szolnok megyei Szervezete az országos küldöttgyűlés előtt felmérte az elmúlt három év ismeretterjesztő munkáját. Az alább közölt számadatok mutatják a Társulat jó munkáját. Ha figyelemmel nézzük a sorszámok adatait, elemezzük és összehasonlítjuk, akkor tűnik ki igazán, hogy az elmúlt három év jelentős ismeretterjesztési munkát jelentett, hogy kielégítsük népünk fokozódó kulturális érdeklődését a társadalomtudományok és a természettudományok vonatkozásában is. Különösen jellemzőek a magasabbrendű ismeretterjesztési formák (tsz munkásakadémia, stb.) előretérése.

Természettudományi előadások:

Szakosztály	1961.		1962.		1963.		Össz.	
	Ea. sz.	hallg.	Ea. sz.	hallg.	Ea. sz.	hallg.	Ea. sz.	hallg.
Agronómia	176	8 502	247	10 904	271	10 721	694	30 127
Biológia	113	7 545	124	6 940	93	4 800	330	19 285
Csillagász—űrhajózás	87	4 262	121	6 595	131	6 506	339	17 363
Egészségügy	246	19 660	367	29 799	431	27 455	1044	76 914
Fizikai	35	2 302	78	4 144	58	3 214	171	9 660
Földrajzi	149	9 226	129	6 468	120	5 892	398	21 586
Földtan—geofizika	2	41	17	657	20	1 481	39	2 179
Kémiai	15	459	44	1 930	43	1 427	102	3 816
Matematikai	10	321	5	199	80	3 284	95	3 804
Műszaki	145	7 462	166	8 932	127	5 428	438	21 822
Összesen:	978	59 780	1298	76 568	1374	70 208	3650	206 556

Fenti összes előadásból akadémián hangzott el:

Ágronómia	19	908	75	3 566	119	3 847	213	8 321
Biológia	8	599	33	1 872	22	1 073	63	3 544
Csillagász—űrhajózás	9	417	20	1 356	36	1 552	65	3 325
Egészségügy	27	2 763	92	7 512	106	7 366	225	17 641
Fizikai	7	475	24	871	19	1 018	50	2 364
Földrajzi	8	351	25	1 496	27	1 314	60	3 161
Földtan—geofizika	2	41	3	113	6	235	11	389
Kémiai	3	88	18	724	19	497	40	1 309
Matematika	1	25	3	132	5	192	9	349
Műszaki	54	2 424	124	6 840	86	3 814	264	13 078
Összesen:	138	8 091	417	24 482	445	20 908	1000	53 481

Társadalomtudományi előadások:

Szakosztály	1961.		1962.		1963.		Össz.	
	Ea. sz.	hallg.	Ea. sz.	hallg.	Ea. sz.	hallg.	Ea. sz.	hallg.
Filozófia	142	8 877	179	8 880	244	13 168	565	30 925
Irodalmi—nyelvi	164	12 899	213	15 878	273	18 338	650	47 115
Jogi	86	4 960	180	9 052	302	15 898	568	29 910
Közgazdasági	255	9 791	294	9 084	303	10 165	852	29 640
Művészeti	69	7 406	107	9 552	349	30 440	525	47 398
Nemzetközi	188	14 298	170	9 272	371	20 866	729	44 436
Pedagógia	283	16 720	478	26 159	641	31 850	1402	74 729
Történelem	162	9 228	162	11 240	210	13 325	534	33 793
Összesen:	1349	84 179	1783	99 117	2693	154 050	5825	337 346

Fenti összes előadásból akadémián hangzott el:

Filozófia	20	2 388	63	3 401	82	6 063	165	11 852
Irodalmi—nyelvi	20	678	69	2 877	68	3 363	157	6 918
Jogi	5	302	72	2 570	166	4 874	243	7 746
Közgazdasági	223	7 653	238	6 655	211	6 442	672	20 750
Művészeti	10	371	24	1 847	74	6 345	108	8 563
Nemzetközi	17	927	38	2 489	137	7 388	192	10 804
Pedagógia	51	3 559	215	10 651	263	13 189	529	27 399
Történelem	41	1 456	38	2 827	58	2 573	137	6 856
Összesen:	387	17 334	757	33 317	1059	50 237	2203	100 888

	1961.		1962.		1963.		Össz.	
	Ea. sz.	hallg.	Ea. sz.	hallg.	Ea. sz.	hallg.	Ea. sz.	hallg.
Társadalomtudományi	1349	84 179	1783	99 117	2693	154 050	5825	337 364
	58 ⁰ / ₀		58 ⁰ / ₀		66 ⁰ / ₀		61 ⁰ / ₀	
Természettudományi	978	59 780	1298	76 568	1374	70 208	3650	206 556
	42 ⁰ / ₀		42 ⁰ / ₀		34 ⁰ / ₀		39 ⁰ / ₀	
Összesen:	2327	143 959	3081	175 685	4067	224 258	9475	543 902
Hallg. átlag 1 előadásra	62		57		55		57	
1000 lakosra	315		387		492			
Akadémián össz. előadás	525 = 22 ⁰ / ₀		974 = 31 ⁰ / ₀		1504 = 37 ⁰ / ₀		3003 = 31 ⁰ / ₀	
hallgató	25 425		57 799		71 145		154 369	
Taglétszám:	920		1129		1290			
Akadémia iadult:	70 (ősz)		177 (ősz)		206 (ősz)			
zárult	28 (tavasz)		70 (tavasz)		153 (tavasz)		251	
hallg. sz.	1 699		3 151		6 467		11 317	
Filmmel szemlélt.	1 150		1 730		1 778		4 658	
	49 ⁰ / ₀		56 ⁰ / ₀		44 ⁰ / ₀		49 ⁰ / ₀	
Társadalmi munkában		82		90		228		400
Elmaradt ea. TIT hiba		1		23		34		58
rend. szerv.		99		280		512		891
TIT ált. fiz.		890		1 969		3 806		
Ellenőrzött		100		255		258		613
Az össz. ea.-ból iparban	247	12 829	318	15 221	690	49 931	1255	77,981
mezőgazdaságban	1309	82 958	2114	121 584	2760	146 459	6183	351 001

SZOLNOK MEGYEI CIKK-BIBLIOGRÁFIA

(1963. okt. 1—1964. márc. 31.)

ILLÉS Tibor—SÁRKÖZY Péter: A jövő évi jobb kenyérgabona termésért. Magyar Mezőgazdaság, 1963. okt. 2. 18. évf. 40. sz. 3—5. p.

HERNÁDI Tibor: Mégegyszer a Liliomfírol. Sz. Néplap, 1963. okt. 2. 14. évf. 230. sz. 5. p.

SÁGI Pál: A művészet új pártfogói. Sz. Néplap, 1963. okt. 8. 14. évf. 231. sz. 3. p.

LENDVAI Vera: „Tisztelettel értesítem, idehaza vagyok, Népszava, 1963. okt. 6. 91. évf. 234. sz. 3. p.

DR. VÁCZI Mihály: Szolnok megye szervezett növényvédelme. Magyar Mezőgazdaság, 1963. okt. 9. 18. évf. 41. sz. 14. p.

LENDVAI Vera: Mi van veled, Illés? Népszava, 1963. okt. 13. 91. évf. 240. sz. 3. p.

KÖMÜVES Gyula: Látogatóban Süveges Dánielnél. Szabad Föld, 1963. okt. 13. 19. évf. 41. sz. 4. p.

NAGY József: Népművelés a tanítóképzőben. Sz. Néplap, 1963. okt. 13. 14. évf. 240. sz. 7. p.

LENDVAI Vera: A szívet mindenki félti. Népszava, 1963. okt. 16. 91. évf. 242. sz. 3. p.

BORZÁK Lajos: Őszi esték Jászfényszaru-Homokon. Sz. Néplap, 1963. okt. 17. 14. évf. 243. sz. 5. p.

[VARGA József] V. J.: Több mint ünnep-rontás. Sz. Néplap, 1963. okt. 20. XIV. évf. 246. sz. 5. p.

[BORZÁK Lajos] B. L.: Megnyílt Bokros László kiállítása Budapesten. Sz. Néplap, 1963. okt. 20. 14. évf. 246. sz. 7. p.

BORVÁRO Zoltán: Muzsikás mese felnőtteknek. Sz. Néplap, 1963. okt. 20. 14. évf. 246. sz. 7. p.

[HERNÁDI Tibor] — ht —: Klubok és emberek. Sz. Néplap, 1963. okt. 23. 14. évf. 248. sz. 5. p.

VARGA Viktória: Ahol közkincs a zene. Sz. Néplap, 1963. okt. 25. 14. évf. 250. sz. 5. p.

TESZKO Sándor: A vállalt határidő előtt hat nappal befejezte az őszi vetést a tiszaföldvári Lenin Termelőszövetkezet. Szabad Föld, 1963. okt. 27. 19. évf. 43. sz. 3. p.

SZÜCS Sándor: Pusztai csárdákról. Sz. Néplap, 1963. okt. 27. 14. évf. 252. sz. 5. p.

KOCZOZH Akos: Bokros László kiállítása a fényes Adolf tereben. Sz. Néplap, 1963. okt. 27. 14. évf. 252. sz. 7. p.

SZERENYI József: „Nehézvegyiparunk jelentős bázisa a Tiszamenti Vegyiművek.” Sz. Néplap, 1963. okt. 29. 14. évf. 253. sz. 1. p.

HORVÁTH Tibor: Egy távoli művészet, amely mégis közel áll hozzánk. Sz. Néplap, 1963. okt. 30. XIV. évf. 254. sz. 5. p.

[BORVÁRO Zoltán] — b. z. —: De mennyire veszélyes! Sz. Néplap, 1963. okt. 31. XIV. évf. 255. sz. 3. p.

VAS János: Kulturális élet Szolnok megyében. Munka, 1963. okt. XIII. évf. 10. sz. 22—23. p.

VÁGÁSI Kálmán: A téli mezőgazdasági szakoktatás programja. Sz. Néplap, 1963. nov. 2. XIV. évf. 257. sz. 3. p.

LENGYEL Gyula—MUDRI Mihály: A tenyésztői munka a szarvasmarhatenyésztés minőségi javításának alapja. Magyar Mezőgazdaság, 1963. nov. 6. 18. évf. 45. sz. 16—17. p.

DOBOZI László: „...nem szeretem a szennyest!” Sz. Néplap, 1963. nov. 6. 14. évf. 260. sz. 5. p.

[FABIÁN Péter] F. P.: Kérlelhetetlen király, igazságos uralkodó. Sz. Néplap, 1963. nov. 7. 14. évf. 261. sz. 4. p.

SZABÓ László: Amikor még a dohányzást büntették. Sz. Néplap, 1963. nov. 7. 14. évf. 261. sz. 4. p.

[VARGA Viktória] V. V.: Zárva! — de meddig? Sz. Néplap, 1963. nov. 7. 14. évf. 261. sz. 5. p.

BOGNÁR Gyula: Új eljárások — változatos módszerek. Népfőnt, 1963. nov. 8. évf. 11. sz. 4. p.

SZÜCS Sándor: Új dalok, régi dudások. —

Sz. Néplap, 1963. nov. 10. 14. évf. 263. sz. 4. p. [ERDEI Sándor] E. S.: A jövő évi öntözés megalapozása az öcsödi Kossuth Tsz-ben. Magyar Mezőgazdaság, 1963. nov. 13. 18. évf. 46. sz. 12—13. p.

SÁGI Pál: Fehér foltok a kultúra térképén: a munkásszállások. Sz. Néplap, 1963. nov. 14. 14. évf. 266. sz. 1. p.

HERNÁDI Tibor: A sárkányok tudósa és a szolnoki fiatalok. Sz. Néplap, 1963. nov. 14. 14. évf. 266. sz. 5. p.

[BOGNÁR János]: — bj —: Tovább fejlődik a Tisza Cípőgyár. Sz. Néplap, 1963. nov. 15. 14. évf. 267. sz. 1. p.

DIÓSDI László: Pusztán vagyok én? Népszava, 1963. nov. 17. 91. évf. 269. sz. 3. p.

BALÁZS Árpád: Könyv és film a tanyákon. Szabad Föld, 1963. nov. 17. 19. évf. 46. sz. 9. p.

IMRE Lajos: Petőfi István ismeretlen hagyatéka Kistűjszálláson. Sz. Néplap, 1963. nov. 17. 14. évf. 269. sz. 7. p.

HARS György: „Mi lettünk a győztesek” — 45 éve a párt sorában. Szabad Föld, 1963. nov. 24. 19. évf. 47. sz. 9. p.

TESZKO Sándor: Ne maradjon szántatlan tarló. A tiszaföldvári Lenin Tsz már befejezte a mélyszántást. Szabad Föld, 1963. nov. 24. 19. évf. 47. sz. 13. p.

[HERNÁDI Tibor] — ht —: Odisszeia. — Sz. Néplap, 1963. nov. 28. 14. évf. 278. sz. 5. p.

VÁCZI Sándor: A kulturális élet pártirányítása Szolnok megyében. Pártélet, 1963. nov. 8. évf. 11. sz. 79—82. p.

SZÜCS József: A II. Tiszai Vízlépcső. Természettudományi Közönlöny, 1963. nov. 7. évf. 11. sz. 490—493. p.

BOGNÁR János: A Mezőgazdasági Gépgyár konstruktőrei. Sz. Néplap, 1963. dec. 1. 14. évf. 281. sz. 3. p.

ILLES Jenő: Mátyás. Sz. Néplap, 1963. dec. 1. 14. évf. 281. sz. 7. p.

HORVÁTH József: Jákóhalmi patrioták. Népszabadság, 1963. dec. 3. 21. évf. 282. sz. 6. p.

GULYÁS Pál: Szövetkezeti gépek közelről. Népszabadság, 1963. dec. 5. 21. évf. 284. sz. 5. p.

HORVÁTH József: A következő lépés a karcagi tsz-ekben. Népszabadság, 1963. dec. 6. 21. évf. 285. sz. 4. p.

HERNÁDI Tibor: Munkácsy és Picasso a falun. Sz. Néplap, 1963. dec. 8. 14. évf. 287. sz. 7. p.

[HERNÁDI Tibor] — ht —: Az irodalmi kávéház első negyedéve. Sz. Néplap, 1963. dec. 10. 14. évf. 288. sz. 5. p.

HORVÁTH József: Szószótlók kerestetnek. — Népszabadság, 1963. dec. 12. 21. évf. 290. sz. 5. p.

ZILAHY Judit: „Literopresszó” Szolnokon. — Elet és Irodalom, 1963. dec. 14. 7. évf. 50. sz. 2. p.

CSÁSZTVAI István: Jelentős dokumentumok és emlékek őrzője a megyei pártarchívum. — Sz. Néplap, 1963. dec. 21. 14. évf. 298. sz. 3. p.

ECSERY Elemér: Simon Ferenc művészetéről. Sz. Néplap, 1963. dec. 22. 14. évf. 299. sz. 3. p.

LÁSZLO Emőke: Téli tárlat, 1963. Sz. Néplap, 1963. dec. 25. 14. évf. 301. sz. 3. p.

HERNÁDI Tibor: Csendes beszélgetés négyszemközt Mensáros Lászlóval. Sz. Néplap, 1963. dec. 29. 14. évf. 303. sz. 3. p.

CSÁKI István: Az új esztendő küszöbén. — Sz. Néplap, 1963. dec. 31. 14. évf. 305. sz. 1—3. p.

SÁGI Pál: Fény és árnyék a Törökszentmiklósi Mezőgépgyárban. Népművelés, 1963. dec. 10. évf. 12. sz. 5—7. p.

SZILÁGYI Ottó: A szalmacellulóz felhasználásának tapasztalatai a Szolnoki Papírgyárban. Papíripar és Magyar Grafika, 1963. 7. évf. 6. sz. 217—220. p.

SIPOS Károly: A dolgozók bejelentéseinek intézéséről. Sz. Néplap, 1964. jan. 5. 15. évf. 3. sz. 3. p.

[BOGNÁR János] — bj —: Három kovács egy brigádban. Sz. Néplap, 1964. jan. 5. 15. évf. 3. sz. 5. p.

PATAKI István: Régiokról maiaknak. Sz. Néplap, 1964. jan. 5. 15. évf. 3. sz. 6. p.

FÁBIÁN Péter: Ha az osztályok közötti kapcsolatot nem több hivatali útnál...! Egy gépgyár néhány problémája. Sz. Néplap, 1964. jan. 8. 15. évf. 5. sz. 3. p.

[HERNÁDI Tibor] — ht —: Százazreket a kultúráért. Sz. Néplap, 1964. jan. 8. 15. évf. 5. sz. 3. p.

[MÁTHE László] — m. l. —: Zárszámadás előtti gondok Jászalsószentgyörgyön. Sz. Néplap, 1964. jan. 8. 15. évf. 5. sz. 3. p.

FÁBIÁN Péter: Számok és emberek. Sz. Néplap, 1964. jan. 10. 15. évf. 7. sz. 3. p.

MACSARI Károly: Új gazdálkodási rendszer. — Ezután a hanyag munkáért is felelősséget kell vállalni. Népszava, 1964. jan. 10. 32. évf. 7. sz. 2. p.

HERNÁDI Tibor: Ma reggel születtem. Priestley bemutatja a Szigligeti Színházban. Sz. Néplap, 1964. jan. 12. 15. évf. 9. sz. 4. p.

IBOLYA László: Tsz népművelők tanácskozása. Kitalált a művelődési házból. — Kihelyezett technikum osztály. — Nyelvtanfolyamok Kunszentmártonban. Sz. Néplap, 1964. jan. 15. 15. évf. 11. sz. 5. p.

BOGNÁR János: Nekik nem lehet tévedni. Egyenes beszélgetés kemény emberekkel. Sz. Néplap, 1964. jan. 16. 15. évf. 12. sz. 3. p.

BŐCZ Sándor: A nyugdíjas igazgató. Három évtized a néprajz szolgálatában, Népszabadság, 1964. jan. 17. 22. évf. 13. sz. 6. p.

BENYINE DR. SUPKA Magdolna: Aba-Novák Vilmos. (1894—1941.) Elet és Tudomány, 1964. jan. 24. 19. évf. 4. sz. 165—170. p.

JOZSA László: Egy iskola múltja és jövője. Jubileumra készül Kunszentmárton. Sz. Néplap, 1964. jan. 24. 15. évf. 19. sz. 3. p.

[BORZAK Lajos] B. L.: Százharminchat millió beruházás a megye állami gazdaságaiban. Sz. Néplap, 1964. jan. 26. 15. évf. 21. sz. 1. p.

KORMOS László: Amerre a postakocsis trombitált. Térképritkaságra bukkantak Kenderecen. Sz. Néplap, 1964. jan. 26. 15. évf. 21. sz. 11. p.

DR. KARDOSNÉ BENKE Irén: Mezőgazdasági szaktájékoztató Szolnokon. Könyvtáros, 1964. jan. 14. évf. 1. sz. 33. p.

SZABÓ István: Nem elég csak lefényképezni a jól dolgozókat. Munkaverseny a szövetkezetekben. Sz. Néplap, 1964. febr. 4. 15. évf. 29. sz. 3. p.

MÁTHE László: Miért gyengék a kunhegyesi szövetkezetek? Sz. Néplap, 1964. febr. 7. 15. évf. 31. sz. 3. p.

BORZAK Lajos: Tanítva tanulnak. Sz. Néplap, 1964. febr. 9. 15. évf. 33. sz. 7. p.

[SZABÓ László] SZ. L.: Megalakult a legújabbkori történeti bizottság Szolnok megyében. Sz. Néplap, 1964. febr. 9. 15. évf. 33. sz. 7. p.

[VINCZE Judit] (VI): A Lear királyt játszani rangot jelent. Sz. Néplap, 1964. febr. 9. 15. évf. 33. sz. 7. p.

FEKETE Béla: A számok mögé kell vezetni az embereket. Népszava, 1964. febr. 11. 92. évf. 34. sz. 2. p.

[BOGNÁR János] — boznár —: Helyükre tett életék. Sz. Néplap, 1964. febr. 12. 15. évf. 35. sz. 3. p.

FÖLDES Anna: Shakespeare: Lear király. Bemutató a Szigligeti Színházban. Sz. Néplap, 1964. febr. 18. 15. évf. 40. sz. 5. p.

SZLUKA Emil: Figus bácsi. Népszabadság, 1964. febr. 19. 22. évf. 41. sz. 6—7. p.

NAGY Pál: Heinz Schunk és a Budapesti MÁV Szimfónikus hangversenye. Sz. Néplap, 1964. febr. 19. 15. évf. 41. sz. 5. p.

GESZTI Pál: Lear király. Shakespeare drá-

mája a szolnoki színházban. Film, Színház, Muzsika, 1964. febr. 21. 8. évf. 8. sz. 6. p.

BŐCZ Sándor: Esőcsinálók. Népszabadság, 1964. febr. 21. 22. évf. 43. sz. 7. p.

[HERNÁDI Tibor] — ht —: Három évtized után. Ünnepi könyvtáros találkozó Szolnokon. Sz. Néplap, 1964. febr. 24. 15. évf. 46. sz. 5. p.

[MÁTHE László] — m. l. —: Premizálási, tenyészési tervek a kisüzemű Búzakalás Tszben. Sz. Néplap, 1964. febr. 27. 15. évf. 48. sz. 3. p.

[MÁTHE László] — m. l. —: A jó búzatermés a műtrágyázástól és a növényápolástól is függ. Szelevení tapasztalatok. Sz. Néplap, 1964. febr. 28. 15. évf. 49. sz. 3. p.

KOPIAS Sándor: A népművelők folytonos újítók. A szolnoki járás példamutatója. Sz. Néplap, 1964. febr. 28. 15. évf. 49. sz. 5. p.

FÖLDES Anna: Lear király lányaié a szó. Nők Lapja, 1964. febr. 29. 16. évf. 9. sz. 10—11. p.

BORSI Eszter: Egy évtizede párttitkár. Sz. Néplap, 1964. febr. 29. 15. évf. 50. sz. 3. p.

[PALATINUSZ István] P. I.: Jelentős fejlődés előtt a megye építőipara. Sz. Néplap, 1964. márc. 1. 15. évf. 51. sz. 1. p.

[HERNÁDI Tibor] H. T.: Kulturális Hetekre — kulturált környezet. Sz. Néplap, 1964. márc. 1. 15. évf. 51. sz. 1. p.

DR. GYÖRFFY Lajos: Kutyahízalás Tiszason. Sz. Néplap, 1964. márc. 1. 15. évf. 51. sz. 7. p.

[VINCZE Judit] — vi —: Lear Szolnokon, Budapest. Sz. Néplap, 1964. márc. 1. 15. évf. 51. sz. 11. p.

KAPOSVÁRI Gyula: 1849. március 5. Sz. Néplap, 1964. márc. 5. 15. évf. 54. sz. 3. p.

KATONA Imre: Lehel kürtje. Elet és Tudomány, 1964. márc. 6. 19. évf. 10. sz. 464—466. p.

[HERNÁDI Tibor] — ht —: Öreg diákok fél éve. Sz. Néplap, 1964. márc. 6. 15. évf. 55. sz. 3. p.

VADÁSZ Ferenc: Hajsza — „hivatából”. — Népszabadság, 1964. márc. 7. 22. évf. 56. sz. 6—7. p.

[HERNÁDI Tibor] — ht —: Igazi siker a Lear. Mit mutat be még a színház? Beszélgetés Berényi Gáborral, a színház igazgatójával. — Sz. Néplap, 1964. márc. 7. 15. évf. 56. sz. 11. p.

SIPOS Károly: A képzőművészet és Szolnok kulturális élete. Sz. Néplap, 1964. márc. 8. 15. évf. 57. sz. 3. p.

SZEPESY Tibor: Milyen nyelven beszéltek a jászok? Sz. Néplap, 1964. márc. 8. 15. évf. 57. sz. 7. p.

LŐRINCZ Lóránd: Montmartrei ibolya. Sz. Néplap, 1964. márc. 12. 15. évf. 60. sz. 5. p.

[SZEMES Pirokka] SZ. P.: A kongresszusi küldött. Nők Lapja, 1964. márc. 14. 16. évf. 11. sz. 2. p.

GYÖRGY István: Alkotó emberek. A felelős és a Trabantja. Népszabadság, 1964. márc. 15. 22. évf. 63. sz. 6. p.

LÁNCZ Sándor: Követésre méltó igényesség. Hetven éve született Aba-Novák Vilmos. Sz. Néplap, 1964. márc. 15. 15. évf. 63. sz. 11. p.

HERNÁDI Tibor: Gáspár Margit: Hamletnek nincs igaza. A Szigligeti Színház előadása. — Sz. Néplap, 1964. márc. 22. 15. évf. 69. sz. 11. p.

BŐCZ Sándor: A szoknyás elnök. Népszabadság, 1964. márc. 24. 22. évf. 70. sz. 4—5. p.

LŐRINCZ Lóránd: Beíratkozottak és olvasók. Sz. Néplap, 1964. márc. 25. 15. évf. 71. sz. 5. p.

GULYÁS Pál: Sok múlik rajtuk. Népszabadság, 1964. márc. 28. 22. évf. 74. sz. 6. p.

[BORZAK Lajos] — borzák —: A kengyelű igazgató sarkantyús gondokkal. Sz. Néplap, 1964. márc. 29. 15. évf. 75. sz. 5. p.

DR. GYÖRFFY Lajos: Kiveszében a húsvéti szokások. Sz. Néplap, 1964. márc. 29. 15. évf. 75. sz. 7. p.

HERNÁDI Tibor: Amiről a jelentkezési lapok beszélnek. Sz. Néplap, 1964. márc. 29. 15. évf. 75. sz. 7. p.

LÁNCZ Sándor: Berényi Ferenc művészetéről. Sz. Néplap, 1964. márc. 29. 15. évf. 75. sz. 8. p.

Összeállította: SÁGI Pál.

A DOLGOZÓ NŐ SEGÍTŐJE A

PATYOLAT

*A SZOLNOKI PATYOLAT
VÁLLALAT ÁTVEVŐ ÜZLETEI:*

*Szolnokon, Törökszentmiklóson, Karcagon,
Kisújszálláson, Jászberényben, Martfűn, stb.*

Bizományi Áruház V.

SZOLNOK, KOSSUTH L. U. 20.

boltjában

ruha, bútor porcelán
nagy választékban

UGYANOTT RÉSZLETRE
IS KAPHATÓK
A BÚTOROK

A SZOLNOKI 7. SZ. AUTÓKÖZLEKEDÉSI V.

MÁVAUT, TEFU és TAXI GÉPKOCSIJAIT

vegye igénybe

esküvőre, kirándulásra, darabáru és kocsirakományú
küldeményeinek elfuvarozására!

Gyors, olcsó

A GÉPKOCSIK MEGRENDELHETŐK:

Szolnok, József Attila u. 91. Tel.: 20—40, 32—16.

Éjjel-nappali szolgálat!

KISÚJSZÁLLÁS: Vasútállomás. Telefon: 97.

TISZAFÜRED: Somogyi Béla út 52. Telefon: 48.

KARCAG: Kossuth tér. Telefon: 68.

MEZŐTÚR: Kossuth tér 5. Telefon: 57.

TÖRÖKSZENTMIKLÓS: Felszabadulás út 1. T.: 51.

KUNSZENTMÁRTON: Köztársaság tér. Tel.: 132.

JÁSZBERÉNY: Telefon: 34.

JÁSZAPÁTI: Telefon: 25.

JÁSZLADÁNY: Telefon: 28.

Mindenkit

Az életbiztosítás, TÁMASZ A

Az ÁLLAMI BIZTOSÍTÓ igen előnyös feltételű, munkaviszonyban álló dolgozók és családtagjai részére új személybiztosítást vezet be

1964. január 1-től.

Ezen új biztosítás: CSOPORTOS ÉLETBIZTOSÍTÁS, BALESETBIZTOSÍTÁSSAL. Tagja lehet 65 éves korig minden dolgozó (kivéve nyugdíjasokat, illetve betegállományban levőket);

nagyösszegű élet- és balesetbiztosítást, továbbá az alapszabályokban meghatározott esetekben segélyt nyújt tagjainak;

fokozott anyagi védelmet nyújt abban az életkorban, amikor erre a családról való gondoskodás céljából leginkább szükség van;

az életbiztosítási szolgáltatás családtagokra is kiterjed; vezetősége a tagokból választott Intézőbizottság. A kötelezettségek teljesítését az Állami Biztosító szavatolja;

tagdíja havi 20 forint. Az összes jogok mindaddig fennállnak, amíg a tag a tagsági díjat fizeti.

A BIZTOSÍTÁSI ÉS ÖNSEGÉLYEZÉSI CSOPORT

tagjai, illetve a hozzátartozók számára — függetlenül a társadalombiztosítási, vagy egyéb szolgáltatásoktól — az alábbi összegeket fizeti ki:

a tag bármikor bekövetkező természetes halála esetén	4 500 Ft-ot
ha a tag nyugállományba helyezése előtt hal meg és 65. életévét még nem töltötte be, további 10 500 Ft-ot, tehát összesen	15 000 Ft-ot
a tag bármikor bekövetkező baleseti halála esetén	19 500 Ft-ot
nyugdíjazás előtt bekövetkező baleseti halál esetén, ha a tag 65. életévét még nem töltötte be	30 000 Ft-ot
a tag baleseti sérülése esetén, ha a baleset állandó, teljes rokkantságot okoz	25 000 Ft-ot
10 százalékos, vagy ezt meghaladó állandó, részleges rokkantság esetén a 25 000 Ft arányos részét csonttörés, csontrepedés, vagy 10 százalékon aluli, állandó rokkantság, vagy a balesetből bekövetkező legalább 28 napos táppénzálló-	

érdekel...

balesetbiztosítás

BAJBAN

mány esetén	400 Ft-ot
üzemi baleseteknek minősülő azonnali körömelvesztésért — kivéve a munkahelyre menet és jövet —	200 Ft-ot
A tag munkaviszonyban nem álló házastársának bármikor bekövetkező halála esetén	1 500 Ft-ot
65. éven aluli aktív (nem nyugdíjas) dolgozó tag, munka- viszonyban nem álló házastársának halála esetén további 3500 forintot, tehát összesen	5 000 Ft-ot
A házastárs esetleges korábbi halála folytán kifizetett összeg a tag természetes halálának esetére megállapított összegből levonásra kerül. Eszerint a 4500 Ft összegű térítés 1500 Ft- tal, a 15 000 Ft összegű térítés 5000 Ft-tal csökken.	
1—18 éves korú gyermekének halála esetén	1 000 Ft-ot

fizet ki a csoport.

Ha a tag baleset folytán 50 százalékot meghaladó rokkantságot szenved, a díjakat tovább fizetnie nem kell, de a természetes halál esetére megállapított összegre vonatkozó jogok érvényben maradnak.

A BIZTOSÍTÁSI ÉS ÖNSEGÉLYZŐ CSOPORT INTÉZŐ BIZOTTSÁGA a befolyt díjak egy részéből segélyalapot képez, ebből **egy éves tagság után** a rendelkezésre álló kereten belül a tagok részére rendkívüli segílyt nyújt.

**ESENŐ, HALANDÓ EMBEREK VAGYUNK; MINDENKIT ÉRHET
BALESET!**

BIZTOSÍTÁS – BIZTONSÁG!

ÁLLAMI BIZTOSÍTÓ

Szolnoki Vasipari Vállalat a közönség szolgálatában

Központ: Hunyadi János u. 4. Tel.: 23-26, 21-07.

LAKATOS RÉSZLEG:

Kőrösi út. Telefon: 29-45, 29-62.

AUTÓJAVÍTÓ ÜZEM:

Hunyadi János u. 4. Telefon: 28-44.

ÖNTÖDE ÉS FORGÁCSOLÓRÉSZLEG:

Mártírok út 12. Telefon: 20-60.

MOTOR- ÉS KERÉKPÁRJAVÍTÓ ÜZEM:

(garanciális service állomás) Május 1 u. 2.
Telefon: 20-25.

ÓRÁSRÉSZLEG:

Beloianisz u. 11. Telefon: 21-28.

HŰTŐGÉPEK JAVÍTÁSA:

Hunyadi János u. 4. Telefon: 28-44.

FEGYVERJAVÍTÁSOK:

Mészáros Lőrinc utca.

ACCUMULÁTORJAVÍTÁS:

Hunyadi János u. 4. Telefon: 28-44.

Figyelem !

Figyelem !

**AZ ÁLLATTENYÉSZTÉSBEN BIZTONSÁGOT
NYÚJTANAK A TÖBB ÉVES SZERZŐDÉSES
AKCIÓK.**

Tsz tagok, egyéni termelők

a meglévő kocáikra 3 évre, a meglévő teheneikre 3 és fél évre köthetnek szerződést.

A kocák szaporulatait az Állatforgalmi Vállalat minden évben szerződéses áron átveszi, a tehének szaporulataira minden évben a termelő választása szerint nevelési, — vagy hizlalási szerződést köt.

A kocák és tehének szaporulataira kamatmentes előleget és takarmányjuttatást biztosít az Állatforgalmi Vállalat.

BŐVEBB FELVILÁGOSÍTÁST A HELYI FELVÁSÁRLÓINK NYÚJTANAK.

**SZOLNOK—HEVES MEGYEI
ÁLLATFORGALMI V.**

Ruháit készíttesse

a

SZOLNOKI VÖRÖS CSILLAG RUHÁZATI SZÖVETKEZET

***mértékutáni
részlegeiben***

FÉRFI MINŐSÉGI SZABÓSÁG:

Beloianisz u. 9., Csarnok tér 2.

Magyar u. 6., Verseghy út 34.

Temető u. 9., Állami Áruház.

Hubay Ferenc u. 1.

NŐI MINŐSÉGI SZABÓSÁG:

Ságvári Endre u. 9.

JAVÍTÁSOKAT IS VÁLLALUNK!